

ANNALES HISTORICI PRESOVENSIS

WUPREŠTVO
PRESOVSKÉJ
UNIVERZITY

ANNALES HISTORICI PRESOVIENSES č. 1/2014, roč. 14

Inštitút histórie

Filozofická fakulta Prešovskej univerzity

Ul. 17 novembra 1

080 78 Prešov

ahp@unipo.sk

<http://www.unipo.sk/filozoficka-fakulta/veda/AHP>

Redakčný kruh:

Patrik Derfiňák (Prešov)
Ľubica Harbuľová (Prešov)
Roman Holec (Bratislava)
Peter Kónya (Prešov)
László Koszta (Szeged)
Albert Kotowski (Bonn)
Eva Kowalská (Bratislava)
Rastislav Kožiak (Banská Bystrica)
Igor Lichtej (Užhorod)
Marie Marečková (Brno)
Slavomír Michálek (Bratislava)
Klára Papp (Debrecen)
Karl W. Schwarz (Wien)
Wacław Wierzbieniec (Rzeszów)

Redakčná rada:

Jozef Baďurík, Milan Belej, Imrich Belejkaníč, Miloslava Bodnárová, Miroslav Daniš, Patrik Derfiňák (predseda), Ľubica Harbuľová, Martin Javor, Nadežda Jurčišinová, Peter Kónya, Peter Šturák, Peter Švorc, Marián Vizdal

Redakcia:

Patrik Derfiňák (zodpovedný redaktor), Luciána Hoptová, Lucia Šteflová, Štefánia Kováčová

Za obsah príspevkov zodpovedajú jednotliví autori.

© Inštitút histórie, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2014.

ISSN 1336-7528

Evidenčné č. MK SR: EV 4274/11

OBSAH

Štúdie

Peter Kónya:

Gabriel Bethlen a jeho obraz v hornouhorských slobodných
kráľovských mestách.....7

Hajnalka Horváth:

Informational channels of the county – county and informing
in the mid-17th century.....17

Libuša Franková:

Slovenské národné hnutie v kontexte formovania
občiansko-národnej spoločnosti v Uhorsku (1780 – 1848).....50

Tibor Dohnanec:

Získanie komárňanského pevnostného systému do služieb
uhorskej revolúcie a bojov za slobodu v rokoch 1848/49.....60

Patrik Derfiňák:

Barón Imrich Ghillány, šarišský župan v rokoch 1904 – 1905.....72

Materiály

Олег Борисович Пичков:

История борьбы с бедностью в США.....109

Kronika, Recenzie, Glosy.....115

CONTENS

Articles

Peter Kónya:

The image of Gabriel Bethlen in the free royal towns
of upper Hungary 7

Hajnalka Horváth:

Informational channels of the county – county and informing
in the mid-17th century.....17

Libuša Franková:

Slovak national movement in text of the formation of national
civil society in Hungary (1780 – 1848).....50

Tibor Dohnanec:

The Getting of the Komárom fortification system
at the service of the Hungarian revolution
and the fight for freedom in the years of 1848/49.....60

Patrik Derfiňák:

Baron Imre Ghillány, district administrator
of the Šaris region, in the period 1904 – 1905.....72

Materials

Олег Борисович Пичков:

The History of Combating Poverty in the US.....109

Chronicle, Review, Annotations.....115

ŠTÚDIE
ARTICLES

Gabriel Bethlen a jeho obraz v hornouhorských slobodných kráľovských mestách

Peter Kónya

KÓNYA, Peter. The image of Gabriel Bethlen in the free royal towns of upper Hungary. In *Annales historici Presovienses*. ISSN 1336-7528, 2014, vol. 14, no. 1, p. 7-16

The study is devoted to the presentation of the events associated with the uprising of Gabriel Bethlen, with particular emphasis on the royal towns of Upper Hungary. Based on the sources and own research, the author presents a brief look at individual towns of East Slovakia. Particularly very interesting is a little support that was received from the towns, in relation to the uprising and its leader. Some of the reasons are discussed in the text directly by the author. Ambiguous attitude towards the leader of the uprising is then reflected in the records, which originated about him in contemporary materials.

Key words: Gabriel Bethlen, history, Hungary, 17th century.

Pred takmer štyrmi storočiami, v roku 1619 vypuklo protihabsburské povstanie pod vedením sedmohradského kniežaťa Gabriela Bethlena. Následne prešli Horným Uhorskom kniežacie vojská, ktoré obsadili jeho stolice a mestá. Mešťanstvo piatich hornouhorských slobodných kráľovských miest bolo vtedy už po druhýkrát konfrontované s protihabsburským odbojom a muselo zodpovedať na neľahkú otázku: zachovať vernosť legitímnemu panovníkovi alebo vystúpiť proti nemu spolu s odbojnou šľachtou? Pre väčšinu mešťanov to nebola ľahká voľba a napriek tomu, že sa mestá napokon, ponajviac pod tlakom vojenskej prevahy Gabriela Bethlena, pridali k povstaniu, naďalej pozerali na knieža s nedôverou a ťažko niesli výdavky, spojené s povstaním. S ešte väčšou nevôľou prijímali Bethlenove výzvy počas ďalších dvoch jeho výprav do Uhorska. To, ostatne, dobre dokumentujú dobové zmienky.

Keďže účasťou hornouhorských slobodných kráľovských miest v povstaní Gabriela Bethlena sa doteraz nikto na vedeckej úrovni nezaoberal a okrem Dejín Sabinova¹ si túto problematiku nevyšimajú ani staršie mestské monografie (Prešov,² Levoča,³ Bardejov⁴), ani táto krátka štúdia nemá ambíciu detailne priblížiť vývin piatich miest na základe dôkladnej analýzy prameňov. Jej cieľom je tak, popri základných informáciách o účinkovaní miest v udalosti tohto obdobia, v prvom rade obrátiť pozornosť na to, ako prijímali mešťania knieža a jeho ľudí, najmä vojakov. Pri nedostatku prameňov sa dajú názory mešťanstva na Bethlena najlepšie rekon-

¹ KÓNYA, Peter, et al. *Dejiny Sabinova*. Sabinov 2000.

² *Dejiny Prešova I.* (Ed. Sedlák, Imrich). Prešov 1965.

³ SUCHÝ, Michal. *Dejiny Levoče I.* Košice 1974.

⁴ *Dejiny Bardejova*. Košice 1975.

štruovať na základe známej kroniky Gašpara Haina.⁵ Autentické výpovede vtedajšieho levočského mešťana a neskôr richtára sa totiž vzťahujú nie iba na postoje dobových mešťanov, ale na celé mesto a s najväčšou pravdepodobnosťou sa dá predpokladať, že aj ďalšie štyri (alebo aspoň tri, s výnimkou Košíc⁶) hornouhorské slobodné kráľovské mestá a ich obyvateľstvo podobne prijímali sedmohradské knieža a jeho vojsko, ktoré im spôsobilo mnoho škôd. To v neposlednom rade aj preto, že mestá a mešťianstvo spájali spoločné hospodárske, spoločenské, náboženské i politické záujmy.

Na území Horného Uhorska⁷ sa v 17. storočí nachádzalo päť slobodných kráľovských miest: Košice, Prešov, Levoča, Bardejov a Sabinov. Tieto mestá, tvoriace spoločenstvo Pentapolitana sa však navzájom od seba líšili vzhľadom na ich hospodársky a politický význam, spoločenskú, národnostnú a sčasti aj náboženskú štruktúru. Najväčším a ekonomicky najvyspelejším z nich boli Košice, dôležité hospodárske stredisko, s najväčším počtom remeselníckych cechov. Ich politický význam zvyšovala, no zároveň komplikovala ich situáciu skutočnosť, že od polovice 16. storočia sídlili v meste dva vrcholné úrady habsburskej správy, Hornouhorský hlavný kapitanát a Spišská komora. Iba o málo menší bol Prešov, ktorého hospodársky význam bol porovnateľný s Levočou, kde pôsobil približne rovnaký počet remeselníckych cechov. Avšak Prešov, na rozdiel od ostatných miest, prežíval v druhej polovici 17. storočia hospodársku konjunktúru, vďaka čomu jeho význam naďalej rástol. Dokladá to aj prívlastok, používaný súčasníkmi: *Eperiessinum Florens*.⁸ Počtom obyvateľov dokonca prechodne prebehol Košice, odkiaľ sa do Prešova po predchádzajúcom povstaní (Štefana Bocskai) presťahovali štátne úrady. Bardejov sa už od začiatku 17. storočia nachádzal v hlbokkej hospodárskej kríze,⁹ z ktorej sa nie s veľkým úspechom snažil vykúpiť skupovaním vidieckych majetkov. Spolu tak mesto získalo štrnásť poddanských dedín, vďaka čomu sa stalo najväčším uhorským zemepánom z radov kráľovských miest. Najmenší Sabinov,

⁵ *Szepességi avagy lőcsei krónika és évkönyv a kedves utókor számára. Összeállította Hain Gáspár.* (Ed. Véber, Károly). Budapest 1988.

⁶ Košickí mešťania sa v Bocskaiovom povstaní z viacerých dôvodov rozhodne postavili na stranu kniežaťa a rovnako sa správali aj v neskorších protihabsburských povstaniach. PAPP, Klára. *Bocskai kassai fejedelmi udvara.* In „*Nincsen nekönk több hazánk ennél...*” *Tanulmányok a Bocskai-felkelés történetéhez.* (Ed. Barta, János – Papp, Klára). Budapest 2004, s. 121 – 144.

⁷ Horné Uhorsko sa rozprestieralo na území trinástich severovýchodných stolíc. Táto časť krajiny ako osobitný celok vznikla v polovici 16. storočia, s centrom v Košiciach, kde sídlili dva vrcholné kráľovské úrady (Hornouhorský hlavný kapitanát a Spišská komora).

⁸ Obdobie rozkvetu Prešov prežíval po viac ako celé storočie, od polovice 16. storočia do 70. rokov storočia nasledujúceho, keď sa v dôsledku absolutistickej politiky Leopolda I. dostal do hlbokej krízy.

⁹ Krízu bardejovského hospodárstva spôsobili v prvom rade exportné problémy, keď na poľských trhoch v 16. storočí prestal dopyt po bardejovskom bielenom plátne.

ktorý mal sotva dvetisíc obyvateľov, svojím hospodárskym významom neprekročil hranice stolice alebo susedných poľských pohraničných oblastí.¹⁰

Najvýznamnejšiu spoločenskú úlohu v mestách malo meštianstvo, tvorené z najväčšej časti remeselníkmi a obchodníkmi, vlastníacimi na pôde mesta nehnuteľnosť. Najbohatšia časť obchodníkov a remeselníkov (vrátane šľachty) stála na vrchole spoločenskej hierarchie a vďaka obsadeniu miest v samospráve ovládala politickú moc. Samosprávu troch hornouhorských slobodných kráľovských miest tvorili tri orgány: veľká alebo „čierna“ obec (Communitas nigra), volená obec (Communitas electa, ill. Centum viri) a rada (Senatus). Členovia veľkej obce boli tvorení všetkým meštianstvom, ktoré na začiatku roku volilo volenú obec. Zároveň odstúpil celý senát (rada), ktorý volili príslušníci volenej obce. Na čele senátu a zároveň celého mesta stál richtár a členovia senátu (spravidla dvanásti) obsadzovali najvýznamnejšie mestské úrady.¹¹ Do ďalších, spravidla menej významných úradov boli dosadzovaní členovia volenej obce. Šľachtu v slobodných kráľovských mestách tvorili sčasti príslušníci armalistickej meštianskej rodiny. Mestá svoje politické záujmy na celokrajinskej rovine uplatňovali na krajinských snemoch, kde ich, podobne ako na stoličnej rovine, hájili s pomocou zväzu piatich miest (Pentapolitany).

Z náboženského hľadiska v piatich slobodných kráľovských mestách tvorili jediná cirkevno-správnu organizáciu mestské evanjelické a. v. cirkevné zbory. Tieto farnosti boli spravidla dvojjazyčné (nemecko-slovenské), príp. trojjazyčné (nemecko-slovensko-maďarské), pričom každá národnostná časť disponovala vlastným kostolom a kňazom.¹² Mešt'ania iného náboženstva žili v mestách iba veľmi zriedkavo. Jedine v Košiciach už na začiatku 17. storočia pôsobili jezuiti a pololegálne aj reformovaný cirkevný zbor, ktorý sa však ešte v tom období neoddelil od evanjelickej a. v. farnosti.¹³ V každom z piatich miest pôsobilo jedno evanjelické a. v. gymnázium, najvýznamnejšie v Levoči, Bardejove a najmä v Prešove. Práve toto mesto sa v sledovanom období stalo najsilnejším cirkevno-správnym a kultúrnym centrom evanjelickej a. v. cirkvi v Hornom Uhorsku. V národnostnej skladbe všetkých miest tvorili síce väčšinu Nemci, ktorí ovládali orgány samosprávy aj hospodárstvo, okrem nich však v mestách vo veľkom počte bývalo aj slovenské obyvateľstvo, dominujúce najmä medzi nižšími sociálnymi skupinami. Iba vo dvoch mestách, a to v Košiciach a Prešove, bývalo významnejšie maďarské obyvateľstvo. Ostatné národnosti žili v hornouhorských kráľovských mestách iba v zanedbateľnom počte.¹⁴

Ako je známe (a uvádzam to aj vo viacerých štúdiách či monografiách), v poslednej tretine 17. storočia mešt'ania hornouhorských slobodných kráľovských

---

¹⁰ Jednou z hlavných príčin mohutnejšieho hospodárskeho rozvoja mesta bola geografická blízkosť Prešova.

¹¹ ŠA Prešov, Pob. Prešov, Mag. Prešov, Knihy 2539 Liber Renovatii magistratu.

¹² Na čele zboru stál vždy nemecký kňaz.

¹³ SZABÓ, Lajos. *Kassai kálvinista krónika 1644-1944*. Kassa.

¹⁴ V 17. storočí najmä Česi a Taliani, preferovaní habsburskou správou.

miest dobrovoľne, cieľavedome a v nejednom prípade s nadšením vstúpili do povstaleckého tábora. To však vôbec neplatí v prípade povstania Gabriela Bethlena a už vôbec nie pre jeho ďalšie dve výpravy a podobne ako v povstaní Štefana Bocskai, sa môže vzťahovať nanajvýš iba na Košice.

To, prečo sa meštianstvo hornouhorských slobodných kráľovských miest spravidla nie práve nadšene zaradilo do Bethlenovho tábora, malo viacero príčin. V prvej polovici 17. storočia ešte mestá nepociťovali natoľko centralizačnú habsburskú politiku, ako protestantská šľachta. Hospodárska politika panovníka ešte nenarážala na mestské privilégiá a neporušovala alebo neohrozovala mestské práva. Takisto dane a ďalšie povinnosti voči štátu neznamenali ešte také zaťaženie, ktoré by rastúce mestské hospodárstvo (s výnimkou Košíc)¹⁵ nebolo schopné uniesť. Tak sa mestá vtedy so stavmi najviac zhodli iba v otázkach náboženstva, resp. jeho obrany. Avšak aj v otázkach slobodného vyznávania viery boli mešťania zatiaľ uspokojení podľa zákonných článkov z r. 1608 a ich požiadavky spravidla neprevyšovali ich rámec. Na konci druhého decénia 17. storočia nemala väčšina slobodných kráľovských miest záujem o zapojenie sa do ozbrojeného povstania proti panovníkovi, čím by v každom prípade mohli viac stratiť, než získať.

Preto sa mestá, ktorým už Bocskaiovo povstanie prinieslo obrovské škody, počas presunov Bethlenových vojsk správali veľmi opatrne, zvažovali situáciu, spolu sa radili (najprv všetkých päť, po obsadení Košíc kniežat'om už iba štyri mestá),¹⁶ snažili sa neklásť odpor hajdúchom, všetkými spôsobmi sa usilovali vyhnúť pustošeniu a plnili pre nich stanovené povinnosti (tak dane, ako aj stavanie vojakov). Popri tom mestá neboli veľmi ochotné zúčastňovať sa bojov a vojenských ťažení na strane kniežata, ako napr. pri kozáckom vpáde r. 1619 a spravidla pri prvej príležitosti prešli do tábora panovníka, od ktorého očakávali mier a pokoj.

Košice sa dostali do rúk Gabriela Bethlena ešte na začiatku septembra 1619, väčšina obyvateľov sa postavila na stranu kniežata a mesto až do jeho smrti ostalo na jeho strane. Košice tak počas povstania a v celom nasledujúcom desaťročí prešli iným vývinom, než zvyšné štyri slobodné kráľovské mestá (Prešov, Levoča, Bardejov a Sabinov).

Práve v Košiciach však došlo k udalostiam, ktoré silne ovplyvnili prijatie Gabriela Bethlena a jeho hnutie, a to tak v ďalších mestách, ako aj v celej krajine a nielen v radoch katolíckeho obyvateľstva. Dokonca aj v súčasnosti reminiscencie košických udalostí vrhajú negatívne svetlo na sedmohradské knieža, najmä v katolíckej historiografii.

V prvých dňoch septembra 1619 vtiahli vojská Gabriela Bethlena pod vedením Juraja Széchyho a Juraja I. Rákócziho do Abovskej stolice a po obsadení prepoštvstva v Jasove postupovali ďalej na Košice. Keďže hornouhorský hlavný kapitán Andrej Dóczy, ktorý sa zdržiaval v meste, nedisponoval významnejšou vojskou

---

¹⁵ Hospodársky rozvoj Košíc sa v priebehu 17. storočia zastavil, pričom výrazne klesol aj počet obyvateľov a prechodne predbehol Košice Prešov. MAREČKOVÁ, Marie. *Východoslovenská města a měšťanstvo na prahu novověku*. Brno 1986, s. 32 – 33.

¹⁶ *Szepességi avagy lócsei krónika*.

silou, chceli mešťania, ktorí zväčša aj tak sympatizovali s Bethlenom, rokovať. Keďže Juraj I. Rákóczi sľúbil, že bude rešpektovať všetky mestské práva a slobody, ponechá v meste Spišskú komoru, nepustí za hradby svojich jazdcov a posádku, tvorenú dvesto vojakmi, bude platiť knieža z vlastných prostriedkov, jeho vojaci sa pod hrozbou prísneho trestu nebudú dopúšťať násilností a v neposlednom rade aj mestské delá ostanú v správe mestskej rady. Za týchto podmienok mešťania 5. septembra otvorili brány a Rákócziho vojaci obsadili Košice.¹⁷

Hajdúsi ešte v ten deň zajali a uväznili hlavného kapitána Andreja Dóczyho a ďalšie osoby, spravidla katolíckeho náboženstva. Takisto sa im v Kráľovskom dome dostali do rúk traja jezuiti: Menhart Grodecký, Štefan Pongrácz a Marek Kőrösi. Všetci traja boli príslušníkmi košickej jezuitskej misijnej stanice a predtým vyvíjali takisto misijnú, rekatolizačnú činnosť v ešte donedávna reformovanom Humennom a humenskom panstve.¹⁸ Všetko to, ako aj ich vzťahy s Valentom Drugethom, nepriateľom Gabriela Bethlena, vystupňovalo nenávisť mešťanov a hajdúchov, ktorí sa uchýlili k mimoriadne surovému zaobchádzaniu. Všetkých troch jezuitov na druhý deň, 6. septembra večer, vojaci vypočúvali a po drastickom mučení ich aj zabil. Ich mŕtvolu potom (Pongrácz ešte žil) pohádzali do latríny, kde Štefan Pongrácz prežil ešte takmer celý deň.¹⁹

Keďže traja košickí mučeníci boli na začiatku 90. rokov svätorečení, táto tragická udalosť sa stala známou nielen v Košiciach, ale všeobecne v radoch slovenskej katolíckej cirkvi, v dôsledku čoho Gabriel Bethlen aj Juraj I. Rákóczi vystupujú v „historickej pamäti“ vo veľmi negatívnom svetle. Okrem toho, často je to jediné, čo mnohí ľudia vedia o dvoch kniežatách, čo ostatne, len stupňuje negatívne hodnotenie protihabsburských povstaní v slovenskej historickej spisbe.²⁰

Prešov sa na začiatku storočia nezapojil do Bocskaiovho povstania a ostal verný panovníkovi, v dôsledku čoho utrpel obrovské škody tak zo strany hajdúchov, ako aj cisárskych žoldnierov a celé povstanie stálo mestskú pokladnicu viac ako 111 000 zlatých. Ako odškodné venoval neskôr panovník mestu oslobodenie od daní na pätnásť rokov, 20 000 zlatých a na 25 rokov soľné studne na Solivare.²¹ Akiste aj preto na konci leta 1619 mestská rada nerozmýšľala príliš dlho a dva dni po obsadení Košíc, spolu s ďalšími troma slobodnými kráľovskými mestami sa aj Prešov vzdal Gabrielovi Bethlenovi. V ten istý deň, 7. septembra, delegáti mesta v dome košického richtára Menharta Reinera sľúbili vernosť Bethlenovi.²²

---

¹⁷ ŠA Prešov, Pob. Bardejov, Missiles, Prísaha Juraja I. Rákócziho, ďalších magnátov, zemanov a vojakov v Košiciach, 5. IX. 1619.

¹⁸ STOLÁRIK, Stanislav. *Humenské kolégium a traja košickí mučeníci*. Humenné 1995, s. 43 – 56. l.

¹⁹ Tamže, s. 57 – 63.

²⁰ Zo slovenských historikov napr. DANGL, Vojtech. *Slovensko vo víre protihabsburských povstaní*. Bratislava 1986.

²¹ *Dejiny Prešova*, s. 126.

²² *Szepességi avagy lócsei krónika*, s. 149.

Odvtedy až do Mikulovského mieru stál Prešov na strane Bethlena a jeho delegáti boli prítomní na košickom aj banskobystrickom krajinskom sneme. Už 2. októbra, na Rákócziho rozkaz aj Prešov spolu s ďalšími kráľovskými mestami, vystrojil pre knieža 200 drabantov. V marci 1621 zaplatil svoju časť z 1 300 zlatých, ktoré snem v Banskej Bystrici určil pre päť slobodných kráľovských miest. Po Mikulovskom mieri sa mesto vrátilo k panovníkovi a vďaka tomu bolo do Prešova z Košíc prechodne preložené tak sídlo hornouhorskeho hlavného kapitána, ako aj Spišskej komory, čo prispelo k zvýšeniu jeho politického významu.²³

V nasledujúcom roku počas druhej uhorskej výpravy Gabriela Bethlena, 21. septembra vyzvalo knieža prešovskú mestskú radu, aby sa mesto postavilo na jeho stranu.²⁴ O tri dni, 24. septembra poslal ešte prísnejší rozkaz Prešovu a ďalším trom mestám. Medzitým plukovník František Daróczi so svojimi hajdúchmi ohrozoval mestá a plienil vidiek. V tejto situácii sa v Prešove radili delegáti dvoch stolíc a štyroch slobodných kráľovských miest a odtiaľ odišli do Filakova, kde vzdali hold Bethlenovi. Všetky štyri hornouhorské slobodné kráľovské mestá 19. novembra poslali svojich zástupcov na krajinský snem do Trnavy.²⁵ Odvtedy až do uzavretia mieru vo Viedni stál Prešov opäť na strane kniežaťa a plnil tie isté úlohy, ako pred štyrmi rokmi. Poskytoval Bethlenovi rôzne tovary, remeselníkov, dary alebo poskytoval rôzne služby. Raz sa v meste zdržiavalo aj samotné knieža. V roku 1624, 1. júna, zasadala v Prešove krajinská porada bethlenovských stavov.²⁶

Keď Gabriel Bethen po tretí raz viedol svoje vojská do Horného Uhorska, na začiatku septembra 1626 opäť vyzval Prešov, aby sa k nemu pridali. O niekoľko dní, 3. septembra im s vojakmi Jána Bornemisszu a Štefana Horvátha poslal aj podmienky,²⁷ na základe ktorých sa mesto po štyroch dňoch, 7. septembra 1626, vzdalo panovníkovi.²⁸

Bardejov bol značne menší, než Prešov a keďže od konca 16. storočia sa dostalo mesto do hlbokej krízy, ani ekonomicky nebol taký silný, ako predchádzajúce dve mestá alebo Levoča. Vďaka jeho geografickej polohe sa obchod mesta orientoval na poľské trhy, čo však, v čase krízy (tá začala práve v dôsledku poklesu poľského exportu), neumožňovala regenerovanie mestského hospodárstva. Keďže výpadky príjmov sa mesto usilovalo kompenzovať kupovaním vidieckych majetkov, stal sa Bardejov, so svojimi štrnástimi poddanskými dedinami, jedným z najväčších mestských zemepánov v krajine. Fortifikačný systém mesta z väčšej časti pochádzal ešte z konca stredoveku a v 17. storočí už nezodpovedal požiadavkám moderného vojenstva.

---

²³ Oproti Košiciam, ktoré v istom zmysle ostali mimo hospodárskeho a politického vývinu kráľovstva.

²⁴ *Szepességi avagy lócsei krónika*, s. 161.

²⁵ Tamže, s. 162.

²⁶ ŠA Prešov, Pob. Bardejov, Missiles, List Gabriela Bethlena z 10. V. 1624.

²⁷ ŠA Prešov, Pob. Prešov, Mag. Prešov, Missiles 7578, List Gabriela Bethlena z 3. IX. 1626.

²⁸ *Szepességi avagy lócsei krónika*, s. 176.

Ešte počas prvého ťaženia Gabriela Bethlena, bezprostredne po obsadení Košíc 5. septembra 1619 vyzval Juraj I. Rákóczi aj Bardejov ku kapitulácii (k výzve priložil svoju prísahu, danú Košičanom, že bude rešpektovať ich práva),²⁹ čo mesto o dva dni aj urobilo. Podobne ako ďalšie slobodné kráľovské mestá, aj Bardejov plnil významnú úlohu na strane kniežat'a, ktoré už 27. septembra žiadalo od mestskej rady poskytnutie streliva a záprahov.³⁰ Rovnako v nasledujúcich mesiacoch, resp. rokoch poslalo mesto Bethlenovi viackrát strelivo, zbrane, povozy a iné tovary, príp. kone, pešiakov a peniaze (v septembri 1620 súrilo knieža dovezenie prachu a gulí ku Spišskej komore v Košiciach).³¹

Aj Bardejovčania sa zúčastnili tak na banskobystrickom sneme, ako aj na iných krajinských poradách na konci mája 1620 v Košiciach.³² Vojnové udalosti a s nimi spojené povinnosti predstavovali stále ťažšie bremeno pre mesto, ako napr. v júni 1621, keď Bethlen žiadal na ťahanie diel poslať po pomoc do Göncu.³³ Možno preto o dva mesiace, v auguste knieža opäť vysvetľovalo ciele svojho hnutia a ďakoval mu za dovtedajšiu podporu.³⁴ Nepochybne kvôli geografickej polohe Bardejova v máji 1621 nariadil Bethlen mešťanom, aby pod hrozbou trestu nepomáhali jeho peším ani jazdeckým vojakom pri ceste do Poľska (iste pre početné dezercie), keď nevedeli ukázať na to potrebné kniežacie listiny.³⁵

Zaujímavým spôsobom, viackrát a od viacerých vrchností dostal Bardejov po 5. januári 1622 informáciu o uzavretí Mikulovského mieru: od prešovského richtára, od Spišskej komory a samozrejme, od samotného Bethlena. Zároveň knieža 5. januára predovšetkým zdôrazňovalo dôležitosť mieru pre slobodný obchod medzi obidvoma krajinami.³⁶

Počas druhej Bethlenovej výpravy, v septembri 1623 sa Bardejov vzdal viac-menej donútený okolnosťami. V nasledujúcom roku, 1. júna sa bardejovskí delegáti zúčastnili na krajinskej porade v Prešove.³⁷ Svoje povinnosti však mesto už neplnilo práve ochotne, kvôli čomu Bethlen v auguste súril vyslanie stanoveného počtu pešiakov, keďže predchádzajúci opäť dezertovali.³⁸ Pravdepodobne s ohľadom na únavu mesta knieža v máji opäť podrobne ozrejmovalo bezvýslednosť mierových rokovaní v Hamburgu a Trnave, zdôvodňujúc tak pokračovanie vo vojne.³⁹ Podobne aj pri svojom poslednom ťažení do Kráľovského Uhorska obsadil Bethlen

²⁹ ŠA Prešov, Pob. Bardejov, Missiles, Prísaha Juraja I. Rákócziho, ďalších magnátov, zemanov a vojakov v Košiciach, 5. IX. 1619.

³⁰ ŠA Prešov, Pob. Bardejov, Missiles, List Gabriela Bethlena z 27. IX. 1619.

³¹ ŠA Prešov, Pob. Bardejov, Missiles, List Gabriela Bethlena zo 14. IX. 1620.

³² ŠA Prešov, Pob. Bardejov, Missiles, List Gabriela Bethlena z 24. V. 1620.

³³ ŠA Prešov, Pob. Bardejov, Missiles, List Gabriela Bethlena z 13. VI. 1621.

³⁴ ŠA Prešov, Pob. Bardejov, Missiles, List Gabriela Bethlena z 27. VIII. 1621.

³⁵ ŠA Prešov, Pob. Bardejov, Missiles, List Gabriela Bethlena z 20. V. 1621.

³⁶ ŠA Prešov, Pob. Bardejov, Missiles, Listy Gabriela Bethlena, prešovského richtára a Spišskej komory januára – februára 1622.

³⁷ ŠA Prešov, Pob. Bardejov, Missiles, List Gabriela Bethlena z 10. V. 1624.

³⁸ ŠA Prešov, Pob. Bardejov, Missiles, List Gabriela Bethlena z 26. VIII. 1624.

³⁹ ŠA Prešov, Pob. Bardejov, Missiles, List Gabriela Bethlena z 10. V. 1624.

Bardejov, ktorý však už nebol príliš ochotný priniesť kniežaťu a jeho záujmom ďalšie obete.

Sabinov bol najmenším z piatich slobodných kráľovských miest. Takisto 7. septembra 1619 spolu s ďalšími troma mestami otvoril brány Bethlenovmu vojsku.⁴⁰ V jeseni, keď Ján Drugeth so svojimi kozákmi pustošil hornouhorský vidiek, postavili sa mu Sabinovčania, na Bethlenovu výzvu, na odpor a kozáci mu preto vyplienili predmestia.⁴¹ O dva roky neskôr nariadilo knieža mešťanom zajímanie vojakov, utekajúcich do Poľska a starostlivé stráženie hraničných priemstykov.⁴² Počas povstania odvádzalo mesto kniežaťu daň v sume 1 000 zlatých.⁴³ Počas nasledujúceho ťaženie sedmohradského kniežaťa, v októbri 1623, sa mu mesto opäť poddalo,⁴⁴ ako s najväčšou pravdepodobnosťou aj pri poslednej výprave r. 1626.

Levoča, disponujúca vyspelým obchodom a viac ako päťdesiatimi remeselníckymi cechmi, sa veľkosťou a významom približovala Prešovu. Jej mešťania sa tiež 7. septembra 1619 poddali Bethlenovi a postavili sa na stranu povstania, v ten istý deň ako ostatné tri mestá.⁴⁵ Už v nasledujúcom mesiaci, v októbri musela Levoča postaviť pre knieža 200 drabantov, z ktorých takmer všetci padli v humenskej bitke s Drugethovými kozákmi, 22. novembra 1619.⁴⁶ O dva roky, v marci a v máji 1621 poslalo mesto Bethlenovi 1 300 zlatých, 75 pešiakov a 22 ťažkých koní.⁴⁷ Aj Levočania boli povinní dodávať kniežaťu počas povstania kone, pušný prach a gule, záprahy, potraviny, rôzne remeselnícke tovary a poskytovať rozličné dary, neraz veľkej hodnoty. Popri tom platilo mesto ročne aj daň vo výške niekoľko zlatých ročne. V Levoči sa viackrát zastavil a krátko pobýval aj sám Bethlen. Po prvý raz zavítal do mesta 29. septembra 1619, keď s desiatimi tisícmi vojakov vtiahol do Levoče a za ním osmanské posolstvá z Budína, Temešváru, Jenő a Solnoku. Bethlenovi hajdúsi pritom vyplienili mestské majere a dediny.⁴⁸ Po druhý raz sa Bethlen na tri dni zastavil v meste po uzavretí Mikulovského mieru, po ceste z Uherského Brodu domov. Jeho vojaci vtedy vyrabovali mešťanom a spôsobili im obrovskú škodu v sume 2 500 zlatých.⁴⁹

O mesiac neskôr, 8. marca odovzdal Bethlen Levoču kráľovským komisárom.⁵⁰ O niekoľko dní, 21. marca prevážali z Košíc cez Prešov a Levoču do Prešporku Svätú korunu a na tento účel mali mestá spoločne vystrojiť 200 dobre

⁴⁰ *Szepességi avagy lócsei krónika*, s. 149.

⁴¹ BODNÁROVÁ, Miloslava. Sabinov v stredoveku (do r. 1640) In *Dejiny Sabinova*. (Ed. Kónya, Peter). Prešov 2000, s. 84.

⁴² ŠA Prešov, Pob. Bardejov, Missiles, List Gabriela Bethlena z 20. V. 1621.

⁴³ Bodnárová, Miloslava, s. 85.

⁴⁴ Tamže, s. 85.

⁴⁵ *Szepességi avagy lócsei krónika*, s. 149.

⁴⁶ Suchý, Michal. *Dejiny Levoče*, s. 188.

⁴⁷ *Szepességi avagy lócsei krónika*, s. 152.

⁴⁸ Tamže, s. 150.

⁴⁹ Tamže, s. 151 – 152.

⁵⁰ Tamže, s. 156.

vystrojených ľudí (Levoča 75, Prešov a Bardejov po 50 a Sabinov 25).⁵¹ Na začiatku druhého ťaženia sedmohradského kniežat'a Bethlen 27. septembra 1623 oslovil Levoču so žiadosťou, aby sa mu vydala. Mestská rada vyslala 3. októbra poslov na spoločnú poradu do Prešova a napokon presne o mesiac, 27. októbra sa mesto vzdalo.⁵² O niekoľko mesiacov, od 3. februára 1624 sa Bethlen opäť zdržiaval v meste, čo sa nakoniec skončilo tragickým incidentom. Potom ako jeden opitý mešťan zastrelil uňho bývajúceho hajdúcha, vojaci vyrabovali dom richtára a členov senátu. Takisto aj počas tretej výpravy Bethlena do Uhorska sa dostalo mesto do moci kniežat'a, keď ho 9. septembra 1626 obsadili hajdúsi Jána Bormnemisszu a Štefana Horvátha.⁵³ V čase ťaženia strávil Gabriel Bethlen v Levoči Vianoce r. 1626.⁵⁴

Obraz Bethlena iste nebol vo všetkých piatich mestách rovnaký. Kým Košičania s radosťou vítali kniežacie vojsko ako svojho osloboditeľa a mesto ostalo v jeho držbe aj po Mikulovskom mieri, Levoča spomedzi piatich slobodných kráľovských miest nepochybne utrpela najväčšie škody od hajdúchov. Jedinečný dobový prameň, Levočská kronika Gašpara Haina na viacerých miestach vyjadruje vzťah mešťanov k Bethlenovi a jeho vnímanie v kruhu mešťanov. Možno však právom predpokladať, že toto nazeranie na sedmohradské knieža nebolo príznačné iba pre obyvateľov Levoče.

Kronikár, levočský senátor veľmi usilovne a podrobne popísal udalosti, odohrávajúce sa v meste, pridajúc k nim vlastné osobné alebo skôr kolektívne nálady a hodnotenia. V prvom rade detailne analyzoval výdavky mesta, od riadnych a mimoriadnych daní, cez dary až po zaopatrenie Bethlenových generálov.

Veľmi zaujímavým spôsobom sa v kronike vyvíja obraz Gabriela Bethlena. Kým v roku 1619 sa o ňom síce vyjadruje bez oduševnenia, ale aspoň neutrálne, neskôr, po ťažkostiach a materiálnych škodách, spôsobených hajdúchmi, sa prijímanie kniežat'a stávalo stále negatívnejším. Na začiatku povstania zohralo veľkú úlohu vo vzťahu ku kniežat'u aj evanjelické náboženstvo mešťanov, ako 16. septembra 1619, keď kniežací koniar Peter Gyulaffy v Levoči verejne predstavil „praktiky pápežencov, v zmysle ktorých mali byť za desať rokov luteráni a kalvíni všetci do jedného vyhladení a znivočení.“⁵⁵

Zvolenie Gabriela Bethlena za uhorského kráľa na banskobystričskom sneme kronikár oznámil iba veľmi sucho: „Na tom krajinskom sneme jeho kniežaciu jasnosť, Gabriela Bethlena vyhlásila krajina za uhorského kráľa.“⁵⁶ Po plienení na konci januára nasledujúceho roku si však iba vzdychol: „Nech dá Boh, aby sme už nikdy viac nezakúsili takejto poroby a bezbožnosti.“⁵⁷ Keď sa kniežací vyslanci

---

⁵¹ Tamže, s. 157.

⁵² Tamže, s. 161.

⁵³ Tamže, s. 162.

⁵⁴ Tamže, s. 178.

⁵⁵ Tamže, s. 149.

⁵⁶ Tamže, s. 152.

⁵⁷ Tamže, s. 155.

na rokovaníach v marci mestskej rade vyhrážali, že „ich udajú kniežat’u (lebo pred dohodou prijali od panovníka pozvanie na snem do Šopronu) a spôsobia nám škodu, museli sme za to dohromady 12 dukátov vhodit’ do ich hladných krkov: Nech nás Boh chráni takýchto falošných, zlých ľudí.“⁵⁸ Mnohovravným je povzdych z 27. októbra 1623: „Nech sa nad nami Boh zmiluje – znovu sa musíme vydat’ Bethlenovi.“⁵⁹ A o niekoľko týždňov: „Ó ty diabolské sedmohradské panstvo!“⁶⁰ Po násilnostiach hajdúchov (po vražde jedného z hajdúchov) kronikár poznamenal: „Kiež by milostivý Boh vrhol jeden pohľad na toto chudobné mesto, aby ho ochránil od veľkého násilia a nebezpečenstva!“⁶¹ No Gabriel Behtlen bol pritom stále ešte „jeho kniežacou milosťou“. V druhej polovici roku však kronikár ešte prísnejšie vzdychal, že „tomuto prekliatemu zdieračovi musí do hrdla nasypať 2 000 ríšskych toliarov... Boh potom potrestá tohto bezbožného surovca.“⁶² Najtvrdšie sa však kronika na adresu kniežata a jeho ľudu vyjadruje počas tretieho uhorského ťaženia: „vyslanci a sluhovia Gabriela Bethlena, zlodejskí Uhri a Sikuli“,⁶³ alebo „Nech Vás Boh zničí, vy bezbožný, nemilosrdný ľud!“⁶⁴

Podstatne prísnejší bol však kronikár k Bethlenovým generálom. Tak v roku 1621 písal o vojakoch Juraja I. Rákócziho: „... ubytovali sa na majeroch a podľa svojich starých zvykov páchali násilie. Len aby sa nikdy viac nevrátili späť.“⁶⁵ Ešte horší názor, než na knieža mal kronikár na Bethlenovho generála Štefana Horvátha, „na surového nemilosrdného človeka, ktorý iba žiadal a všetko mu bolo treba dať“⁶⁶ a na inom mieste si povzdychol: „Nech dá Boh, aby sme už opäť nemuseli vidieť diabolskú tvár tohto ničiteľa krajiny.“⁶⁷ Popri nich dostali svoje aj Košice, napríklad v súvislosti s Mikulovským mierom: „sedem stolíc za Košicami, spolu s mestom Košice ostali v pažeráku kniežata, všetko na pranie a žiadosť košických zradcov.“⁶⁸

---

⁵⁸ Tamže, s. 156.

⁵⁹ Tamže, s. 162.

⁶⁰ Tamže, s. 162.

⁶¹ Tamže, s. 163.

⁶² Tamže, s. 169.

⁶³ Tamže, s. 173.

⁶⁴ Tamže, s. 179.

⁶⁵ Tamže, s. 153.

⁶⁶ Tamže, s. 176.

⁶⁷ Tamže, s. 179.

⁶⁸ Tamže, s. 157.

Informational channels of the county - county and informing in the mid-17th century

Hajnalka Horváth

HORVÁTH, Hajnalka. Informational channels of the county - county and informing in the mid-17th century. In *Annales historici Presovienses*. ISSN 1336-7528, 2014, vol. 14, no. 1, p. 17-X

The analysis of the news of the period between 1663 and 1664 showed that in general, the nobility of the counties could get a good image of the ongoing political changes. It must be highlighted that the information incoming through official channel were targeted and were associated based on a nature of encouragement to act; meanwhile, along with this, it assumes a dialog between the central power and the orders, counties. The scope of the acquired information was expanded by familiar and personal relationships; however, the local interests strongly prevailed in these cases as well. The nobility of the counties did not establish regular exchange of information, but several common coordination events took place, where the consultations gained a significant role. The significance of these increased after the closure of the Vasvár peace treaty; they strove to display their outrage against peace in the form of “public opinion”.

Key words: 17th century, history, Hungary.

1. Introduction of the topic: county - „gentry” - „public opinion” - 13 counties

The early modern era is usually considered as the era of information explosion, informational revolution¹, Behringer even goes as far as speaking about a modern era communication revolution.² News, and the possession of information were of decisive importance from the beginning, however the early modern era is the period, when the “knowledge is power” idea spread “in the early modern-age Europe information and being informed is considered as a separate science, it shall become the complex means of interest enforcement. In order to bring a specific decision, more, faster and more accurate, trustworthy information was needed regarding that

---

¹ BRIGGS, Asa-BURK, Peter: *A média társadalomtörténete. Gutenbergtől az internetig*. Budapest : Napvilág, 2004, p. 91, SCHULZE, Winfried-FAULSTICH, Werner-GIESECKE, Michael-BURKHARDT, Johannes-GERSMANN, Gudrun: *Begann die Neuzeit mit dem Buchdruck? Ist die Ära der Typographie im Zeitalter der digitalen Medien endgültig vorbei? Podiumdiskussion unter der Leitung von Winfried Schulze. In *Kommunikation und Medien in der Frühen Neuzeit*. Ed. BURKHARDT, Johannes-WERKSTETTER, Christine. München : Oldenbourg, 2005, p. 12 – 13.*

² BEHRINGER, Wolfgang: *Im Zeichen des Merkur. Reichspost und Kommunikationsrevolution in der Frühen Neuzeit. [=Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte in Göttingen Band 189]. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2003, p. 9 – 18.*

specific situation; the consideration of local, regional and nationwide changes became desirable. At the same time, the use of the information obtained, is unthinkable without their processing.³ This realization did not only become determinant for the major powers and the members of the political and economic elite, but for wider and wider social strata, new spaces of communication opened up, news became commodities, and a hunger for news emerged across Europe.⁴ Hungary, now torn into 3 parts, had an outdated news infrastructure, no newspapers were published throughout the 17. century, and neither could postal service take root as the orality-based nature was strongly maintained, but it was functionally well used, the elite's information seeped, spread quickly.⁵

Concerning the early modern age the science of communication emphasizes the concept of publicity, propaganda and public opinion, here I only define the concepts instead of analyzing the theoretical problems. Public opinion - according to its generally accepted historians definition - in larger communities, means the widespread perception, view, judgment, opinion regarding public issues, thus it can also be defined in respect of a smaller community, for example a town. The norms-system of the age is its determinant, alongside with the possibilities of obtaining news and forming opinions. Publicity usually stands for a medium, or location, where everyone can obtain the information. Jürgen Habermas only speaks about representative publicity prior to the bourgeois era, because in this age the majority of society was not eligible to express their political opinion or will, they were merely observers of politically influential groups. Historian studies show, that even in this era we may speak about a varying intensity dialogue between the power and the communities, the communities are not only passive recipients but also shapers of the events. While propaganda stands for activities carried out in the hope of influencing the audience.⁶

³ R. VÁRKONYI, Ágnes: A tájékoztatás hatalma. In *Információáramlás a magyar és török végvári rendszerben*. Ed. PETERCSÁK, Tivadar – BEREZC Máttyás [=Studia Agriensia 20.] Eger, p. 9 – 31.

⁴ HABERMAS, Jürgen: *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*. Budapest : Osiris, 1993. p. 36-37, BRIGGS, A.-BURK: A média... 29-31., R. VÁRKONYI: A tájékoztatás... p. 21., G. ETÉNYI, Nóra: *Hadszintér és nyilvánosság. A magyarországi török háború hírei a 17. századi német újságokban*. Budapest : Balassi, 2003, p. 31.

⁵ R. VÁRKONYI, Ágnes: Búcsú és emlékezet. In R. VÁRKONYI, Ágnes: *Europica varietas – hungarica varietas. Tanulmányok*. Budapest : Akadémiai, 1994, p. 158–182., HORVÁTH, Hajnalka: „...postán izentem vala nagyságodnak” – Az információáramlás tényezői a XVII. század közepén. In *Fons* 17(2010): 1. p. 3 – 56.

⁶ CHARTIER, Roger: Nyilvánosság és közvélemény. In *Világosság* 1989: 6. p. 420 – 427., HABERMAS, Jürgen: A társadalmi ..., LUKÁCS, Zs. Tibor: Propaganda és közvélemény kutathatósága a történettudományban. In *Aetas* 10 (1995): 1-2. 171 – 178., G. ETÉNYI, Nóra: *Hadszintér ...* p. 11-18., NOVÁK, Veronika: *Hírek, hatalom, társadalom. Információáramlás Párizsban a középkor végén*. [Információtörténelem]. Budapest : Gondolat-Infonia, 2007, p. 16 – 19, *Portré és imázs. Politikai propaganda és reprezentáció a kora újkorban*. Ed. G. ETÉNYI, Nóra – HORN, Ildikó. Budapest : L'Harmattan, 2008. passim

When examining the domestic structure of public opinion, Sándor Bene considers the high priesthood, the aristocrats, serving familiars, and the county emissaries participating in the parliament alongside with the ambassadors of free royal cities to be the members of the “political order”, they were the ones who had an influence in politics amid the small scope of opportunities for Hungary, which was divided into three parts. The so called “virtual publicity” consisted of a significant part of the gentry - with the lower clergy and the population of agricultural towns and free royal cities-, who often serve as a point of reference for the opinion leaders, but substantially, the gentry’s point of view was not taken into account at the actual decision making,⁷ however, the demand of the mid-17th century gentry for opinion forming is evident in the political publicism preserved.⁸

There were two options for social elevation: the increase of their rank beside their lords and/or as county officials in the framework of familiarity. Earlier, professional literature emphasized the “double face” of the gentry, separating the familiars, and those who enlisted to an aristocratic manor, from those, who entered the public life of the county.⁹ However, in the light of recent research it is becoming increasingly clear, that strong relationships can be found between the these two modes of will enforcement on the personal level.¹⁰ At the same time it is indisputable that in this environment, a politically active gentry class was formed, which was able to think considering European perspectives, and they later became the members of the Thököly-rebellion or the leading elite of Rákóczi’s war of independence.¹¹

In this era the county served as the unit of public administration, the execution unit of the central power, but also the field for the acquisition of information. The counties played an important role in the maintenance of the fortress system,

---

⁷ BENE, Sándor: *Theatrum politicum: Nyilvánosság, közvélemény és irodalom a kora újkorban*. [Csokonai Könyvtár] Debrecen : Kossuth, 1999. p. 335 – 336.

⁸ See PÉTER, Katalin: *A magyar nyelvű politikai publicisztika kezdetei. A „Siralmas panasz” keletkezéstörténete* [Irodalomtörténeti füzetek 83]. Budapest : Akadémiai, 1973.

⁹ NAGY, József ZSIGMOND: A köznemesség politikai állásfoglalásának indítékai. In *Európa és a Rákóczi-szabadságharc*. Ed. BENDA, Kálmán. Budapest : Akadémiai, 1980. p. 173 – 4., VARGA, J. János: A főúri szervitorok és a vármegyei nemesség viszonya. In *Thököly-felkelés és kora*. Ed. BENCZÉDI, László. Budapest : Akadémiai, 1983. 69 – 71. 69. p.

¹⁰ DOMINKOVITS, Péter: Főúri familiaritás. Sopron vármegye alispánjai a 17. században. In *Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16-17. században*. Ed. G. ETÉNYI, Nóra – HORN, Ildikó. Budapest : Balassi, 2005. p. 511 – 530

¹¹ BENCZÉDI, László: Az 1670. évi tiszavidéki felkelés és társadalmi háttere. In *Századok* 109 (1975). p. 509 – 550., NAGY, József Zsigmond: A köznemesség politikai...p. 173 – 180., ZOMBORI, István: A felvidéki evangélikus értelmiség. In *A magyarországi értelmiség a 17-18. században*. Ed. ZOMBORI, István. Budapest, 1984. p. 82-91., R. VÁRKONYI, Ágnes: Gazdaság és mentalitás. Szirmay András feljegyzései 1688 – 1718. In *Gazdaságtörténet – könyvtártörténet. Emlékkönyv Berlász Jenő 90. születésnapjára*. [Gazdaság- és társadalomtörténeti kötetek 1.]. Ed. BÚZA János. Budapest : MTA–BKÁE, 2001. p. 479 – 480.

ensuring military supply, taxation, and the organization of local society. Those, who undertook county positions, did not only have the opportunity to obtain administrative and judicial practice, but could also acquire a political praxis. The General Assembly was the main body of the county government, which also served as a meeting place for officers taking care of their daily duties, and beyond local interest, it was also a meeting place for those interested in the news of the county, country.¹² The political praxis acquired in the county life, and the news, information obtained made it possible for the county nobility to take action in favor of the enforcement of their interests beyond the orders of the central power, as the defenders of class rights within the framework of class policy.

The present study aims to examine the following taking the informational infrastructure of the era into account: How can “common opinion” be formed within the counties? Are there any? What is the resultant of these opinions, what information serve as their foundation and where do they obtain this information? What is the acquired information used for? What motivates this common action? Can they really influence politics?

During this era the Kingdom of Hungary was part of the Habsburg Empire, thus the most important decisions were made in the Viennese court, so the aristocratic elite had a limited scope of provision. In addition, the Viennese court was undergoing a change in political direction during the 1660s; the central figures of this new concept were Paul Hocher lawyer, Christophorus de Royas y Spinola church politician and Johann Joachim Becher economic politician. The earlier policy, based on consultation between the Hungarian estates and the court were more and more explicitly replaced by absolutist ambitions, centering around the state interest, which meant an ever shrinking scope of political action for the Kingdom of Hungary, which resulted in the class conspiracy hallmarked with the name of Ferenc Wesselényi, alongside with the protest against the Vasvár peace treaty, closing the Turkish war of 1664.¹³

The present study's subject is the area of the 13 counties in upper Hungary. This area proved to be a politically active area of the Royal Hungary from the period of the Bocskai rebellion until the period of Thököly, which is characterized by its Osman orientation, anti-Habsburg attitude, friendship with Transylvania, explainable with the geopolitical situation of the region (Distance from Vienna, closeness to Transylvania), the closeness of the Polish example of aristocratic republic, with

---

¹² DOMINKOVITS, Péter: A rendi jogok védelmezője – a központi utasítások végrehajtója: a 17. századi magyar vármegye. *Századok* 139 (2005): 4. p. 855-888., DOMINKOVITS, Péter: Vármegyei vezetők, közigazgatási feladatok a 17. századi Sopron és Vas vármegyék példáján. In *Megyetörténet. Egyház- és igazgatástörténeti tanulmányok a Veszprémi Püspökség 1009. évi adománylevele tiszteletére*. Ed. HERMANN, István–KARLINSZKY, Balázs. Veszprém, 2010. p. 421 – 444.

¹³ R. VÁRKONYI, Ágnes A Wesselényi-szervezkedés történetéhez 1664 – 1671. In *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére* [Gazdaság- és társadalomtörténeti kötetek 2]. Ed. FODOR, Pál–PÁLFFY, Géza–TÓTH, István György. Budapest : Akadémiai, 2002. p. 423 – 460.

economic-financial relations with the Principality of Transylvania and protestant cultural traditions.¹⁴ The system of districts was built up by Habsburg administration, in the second half of the 16th century, the Upper-Hungarian Headquarter gained a significant military-strategic role in wars against the Turkish, and the Principality of Transylvania. By the 17th century the district commanders have lost almost all of their military significance due to the weakness of Hungarian military supplementation, but the orders continued to insist by their maintenance, as by this time they already served other functions as well: they played a role in arbitration, the performance of administrative tasks and the acquisition of information as well.¹⁵ Upper-Hungary litigations and military musters provided a regular opportunity for county emissaries to obtain information, and to formulate a common opinion.

The subject of the study is the examination of gentry information and reflecting opinions regarding the 1663-1644 Turkish war in Hungary and the peace treaty, at its close. The sources contain General Assembly records, documents and county letters addressed to Ferenc Wesselényi palatine and János Rottal, the rapporteur of Viennese affairs, preserved from these counties. Among the gentry correspondence materials the correspondence of the Keczer family received enhanced attention, as Ambrus Keczer was present in the public life of Árva and Liptó as the familiar of István Thököly but he was also active concerning the public life of the counties, Sáros and Abaúj Zemplén thanks to family estates and his siblings, Menyhárt and András Keczer.

2. The Turkish war of 1663-1664.

2.1. International Alliance - Turkish friendship

The question of war and peace in the era is only conceivable along international coordinates. The domestic elite did not only emphasize the significance of the battles between 1663-1664, but they also strived to demonstrate to the counties, the pan-European nature of the undertaking, and the possibility of obtaining Imperial benefits.

The Hungarian elite had been seeking the possibility to construct a system of international alliance since the early 1650's, to enter the anti-Turkish war: Ferenc Wesselényi was in a continuous connection with Mihály Apafi, and through him with the principalities of Wallachia and Moldavia, Comenius propagated the Hungarian affair in Western Europe, while Zrínyi built relationships with Veni-

---

¹⁴ VARGA, J. János: Az „Orta Madzsar” szerepe Perényi Pétertől Thököly Imréig. A nyugati irányú török hódítás metodikájához. In *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére* [Gazdaság- és társadalomtörténeti kötetek 2]. Ed. FODOR, Pál-PÁLFFY, Géza-TÓTH, István György. Budapest : Akadémiai, 2002. p. 415 – 422.

¹⁵ PÁLFFY, Géza: *Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI-XVII. században*. Győr : Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára, 1995. p. 111., 198., CZIGÁNY, István: *Katonai szolgálat és a társadalaom militarizációja Felső-Magyarországon és a Tiszántúlon, 1600-1660*. In *Századok* 117 (2004): 4. p. 1212-1233.

ce, and the most significant international help in offering was that of the Alliance of Rhine. Leopold I. strived to seize the initiative in late fall, 1663 due to the imminent danger and the European public pressure.¹⁶ In October, 1663, he issued a letter to the counties, pointing out, that in agreement with the palatine he shall seek the help of the Holy Roman Empire and the Christian Principalities “in divina bonitate”.¹⁷ On 31st October, 1663 the League of Rhine accepted the plans concerning offensive war, Leopold issued printed charts on 10th November, 1663, proclaiming the request for the assistance of the European rulers. Ferenc Wesselényi forwarded the chart to the court of István Thököly on 19th November, as István Thököly’s familiar, Ambrus Keczer reported in his diary, which he has forwarded to his siblings, Menyhárt and András Keczer the following day, who were active in the public life of Sáros, Abaúj and Zemplén.¹⁸ The letters of Ferenc Wesselényi addressed to the counties are dated later, on 30th November, “Minemű nagy Atyai gondviselessel legyen eő Felsege, az mi kglmes Urunk ehez az megh nyomorodt Hazához, ez includalt [csatolt] es nyomtatasban küldött eő Felghe keglmes manifestumjabulis megh fogja erteni Kegtek,” [“What kind of Paternal providence shall His Majesty, our Merciful Lord have towards this Land plunged into poverty, is included [attached] and sent in a printed form by His Majesty, merciful manifestumjabulis, yourselves shall understand”] he added to each letter.¹⁹

On 15th February, 1664, an imperial diet decided over assisting the anti-Turkish war in Hungary, of which fact Johann Philipp von Schönborn, the president of the League of Rhine informed the palatine through Mihály Bory, Ferenc Wesselényi’s Regensburgian emissary. The palatine informed the counties of Bory’s trip to Regensburg in early February,²⁰ then in the end of February he wrote about the agreement, emphasizing, that when the Turkish „midőn kegyetlen körmös kézzel

¹⁶ R. VÁRKONYI, Ágnes: Magyarország története 1526–1686. III./2. Budapest, Akadémiai, 1985. p. 1117–1118., R. VÁRKONYI, Ágnes: Európai játéktér – magyar politika. 1657 – 1664. In *Európa Zrínyije*. Válogatott tanulmányok. Ed. R. VÁRKONYI, Ágnes. Budapest, Argumentum, 2010. p. 269 – 308. 298 – 299., R. VÁRKONYI, Ágnes: A közvetítő. Johann Philipp von Schönborn és a török háború (1657 – 1664). In *Európa Zrínyije ...* p. 202 – 222.

¹⁷ Bécs, 1663.10.10. Štátny archív (=ŠA) Levoče Spišská župa (=SŽ). Kongregačné pisomnosti č. 433. (fasc. 162) Sign. 201. (Karton 117.) 104. f., 1663.10.27. ŠA Levoče SŽ Prothocollum congregatii č. 16. (knihy 9) p. 185.

¹⁸ „Erkezők palatinus urunk levele de dato 19., abban includált ő felsége kicsiny titok-pecsét alatt 10 huius költ level, majd ugyan hallatlan expositióval.” 1663.11.25, 26. Keczer Ambrus naplója (=Keczer napló) 1663 – 1669. Közli: Nagy, Gyula. In: *Monumenta Hungariae Historica* II. 33. Budapest, 1894. p. 130.

¹⁹ Ferenc Wesselényi to Szepes county. Lipcse, 1663.11.30. ŠA Levoče SŽ. Kongregačné pisomnosti č. 433. (fasc. 162) Sign. 220. (Karton 117.) 144. f.

²⁰ „... az eő Felseghe tovaba valo reslutiojatul kelletik varnunk, arra nezve boczattunk Ratisbonaba prafektusunkat Bory Mihaly Uramot.” Ferenc Wesselényi to Szepes county. Teplicze, 1664.02.04. ŠA Levoče SŽ. Kongregačné pisomnosti č. 434. (fasc. 139) Sign. 234. (Karton 118.)

meg maradott sarját is gyökerestül tépni, szaggatni akarja vala,” [“as he wants to rend and tear out his own remaining offspring by the roots with clawed hands of cruelty”] under the guidance of Johann Philipp „istenes ligat és szövetséget tettek az egész keresztenségből allo nagy hatalmassagok az mi édes Hazánk és Nemzetünk mellett” [All the great Christian principalities have made a divine league and alliance to stand by our sweet Homeland and Nation.], therefore he asks the nobility to „serkenjen föl, vegyen erőt, éberkedjék, serénkedjék és jó példa adással” [“Rise, gather your strength, be awake, and be quick to provide a good example”] to help the endeavors of the nations allied for the sake of the country.²¹

Johann Philipp’s letters to Ferenc Wesselényi appear among the documents of the General Assembly several times, Ferenc Wesselényi ordered the counties to enter his letters into the records, in which he promised that he was ready to help in facilitating the expenditure against the Turks, and will urge imperial orders to cooperate.²² Similarly, he also forwarded the letter written in June about the assistance of the imperial orders to the counties, with a covering letter in which Leopold wrote the following: „az mi Kegyelmes Urunk s koronás kiralyunk sok atyaskodo munkáldoásai, fáradsága” [“the countless patronizing workings and of our gracious Lord and crowned king who spares no pain.”] and „az nagy dicséretre méltó” [“The great one who is worthy of praise”] and called Johann Philipp, “a magyar nemzet szíves szószólójának” [“the kind advocate of the Hungarian nation”].²³

The counties of upper-Hungary sent András Radics as an emissary to the king who was in Regensburg at the time, within the framework of the imperial diet -to be discussed in a more detailed manner later on- taking place after the meeting in Szentmiklós. His trip was observed with great interest. Ambrus Keczer mentions both his departure and arrival in his diary,²⁴ he sent an emissary to Sáros county and Abauj to inform them of the trip of Radics,²⁵ and the palatial letter points out,

²¹ Ferenc Wesselényi to counties. Stubnya, 1664.02.29. See: Pest, 1664.03.20. Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár (=MNL-OL) Budapest Pest county Prothocollum congregatii X 1006 36. c. 1929. d. 169–170. f., Abauj, 1664.07.21. ŠA Kosiče AŽ Prothocollum congregatii A. II. a. 1.. č. 14.198. f.

²² Johann Filipp to Ferenc Wesselényi. Regensburg, 1664.05.16. ŠA Kosiče Abovská župa (=AŽ) Kongregačné pisomnosti A. II. c. 2. C. Inv. č. 841. (škat. 140.) Nr. 1664/49. 389. f., Zemplén, 1664.07.19. MNL-OL Budapest Zemplén county, Prothocollum congregatii X 554 66. c. 3538. d. 14 – 15. p.

²³ Ferenc Wesselényi to Abauj county. Kassa, 1664.07.23. ŠA Kosiče AŽ Kongregačné pisomnosti A. II. c. 2. C. Inv. č. 841. (škat. 140.) Nr. 1664/49. 391. f.

²⁴ „stausok kurira, Radics [András] uram Tepliczéről expediáltatik Ratisbonában” 1664.03.23. „Palatinus uramnak is hozák levelét, az kin eleget törődink, s által láthatánk mivel tér meg Radics uram is. Én nem is ettem vala az többivel s láttam magam előtt való dolgaimhoz.” 1664.05.14. *Keczer napló* 146.,149.

²⁵ Sáros county to Abauj county. Eperjes, 1664.05.26. ŠA Kosiče AŽ. Kongregačné pisomnosti II. c. 2. C. Inv. č. 841. (škat. 140.) Nr. 1664/47. 385. f., Kassa, 1664.06.10. ŠA Kosiče AŽ Prothocollum congregatii A. II. a. 1.. č. 14. f. 180-182.

that „eő Felségnek egész keresztény világh oltalmában forgo atyaskodo munkalokodasa miatt” [“Because of the patronizing workings of his Majesty, within the protection of the whole Christian world”] the stay of Radics in Regensburg had to be prolonged.²⁶ Radics’s next trip to Regensburg was observed with less interest, but they had also been looking for it, Heves and Sáros recorded, that the king refused to answer their supplication for 3 weeks.²⁷ András Radics’s trips to the imperial diet formally aimed to carry out negotiations with the king, but it is also certain, that these meant opportunities to build other relations and enforce his will at the imperial assembly. Johann Philipp, in his letter written on 30th April, 1664, promised religious freedom, and the integrity of the country’s rights, therefore the counties expected Johann Philipp to guarantee the freedom of religious exercise, and protection against violent reimbursements.²⁸ István Vitnyédi, in his letter written in September, 1664., urged the counties of upper-Hungary not to send emissaries merely to the king, but also to the imperial princes, especially Johann Philipp, „aki assecurált[biztosított] bennünket, hogy se szabadságunkban, se pedig religiönkban semmi háborgatást nem tesznek, ez megtörtént az ő jelenlétekben, öket informálván ez illetlen szabadságunkkal ellenkező cselekedet felül, és ő általlok imperiumot, tudom, közönségesen használna Kgtek azzal országunknak.”²⁹ [“who assured us, that no disturbances shall be done to our freedom and our region, this took place in their presence as they had been informed about any indecent actions that are against our freedom, and, I know, that they assume to govern our country together with yourselves.”]

We could see that the palatine sought to report to the counties regarding the opportunities and results of searching for international alliance, which had also made thinking in international sphere and context possible for the gentry of the county. The question arises, as to what the motivation of the palatine was concerning this matter. Was it really about the openness of political life, the disclosure of relevant international political news, or to what extent did this mean the targeted, directed communication of information. In connection with this, one of the letters of Ferenc Wesselényi is worth quoting from: „imaink reszketésével is értettük, az honnét nyilvánságosan és világosan ki tetszi, Kgteknek fejet hajtó s ellenségnek behódoló szándéka...Míg az egész keresztény világnak, az Nagysagos Sasnak Árnýéka alatt élhetünk, az változó holdnak setétítő birodalma alá ne vetessünk.” [“even amid our trembling prayers we understood, whence your submissive intent to bow before the enemy has evidently and clearly shown... So that while we may live in the shadow of the whole Christian world, the Great Eagle, we shall not be cast under the dark

²⁶ ŠA Levoče SŽ. Kongregačné pisomnosti č. 434. (fasc. 139) Sign. 259. (Karton 118.) 73. f.

²⁷ Heves, 1664.06.25.: MNL-OL Budapest Heves county, Prothocollum congregatii X 484 3362. doboz 1. cím (1657 – 1666) 261. p, Sáros, 1664.06.25. ŠA Prešov Šarišská župa (=ŠŽ) Prothocollum congregatii č. 9. (Sign. 29). f. 522 – 523.

²⁸ R. VÁRKONYI, Ágnes: *Magyarország...* p. 1127.

²⁹ István Vitnyédi to Ambrus Keczer. Sopron, 1664.09.09. *Vitnyédi István levelei* (1652 – 1664). (= *Vitnyédi levelei...*) Kiadta: FABÓ András. *Történelmi Tár* 1871 (15 – 16). p. 233.

empire of the ever-changing moon.”³⁰ The quote clearly indicates that as a counterpoint of submission to the Turks they strived to position Hungary as a part of the Christian world.

2.2. Turkishness

In Eastern-, North-East Hungary, Turkish friendship oriented politics may be certified, The region, according to J. Varga „Osman sources mention it as an independent >>state formation<< >>Ortra Madzsar<< in the 1630-1640’s the concept, forming on a geographical basis received a political charge.” “Istanbul connected.... the Osman oriented, anti-Habsburg movements,” and in the 1650 -60’s the significance of this has grown more and more, since nor the Habsburgs, neither the Transylvanian party could place it under their authority control, or establish its administrative system efficiently.³¹

The Opinio of 1661 considered submission as a real threat, the idea became more widespread due to the Turkish propaganda, promising religious freedom, when carrying out his attack in 1661, Köprülü counts on the counties submissive to him.³² The news, according to which the counties of upper-Hungary wish to elect a prince at Kassa had spread in early 1663., as we learn from the letter of István Vitnyédy, which he addressed to Miklós Zrínyi.³³ The news proved to be false, but Vitnyédy wrote to András Keczer in order to clarify the situation, and he also implied, that under the lead of the prince elected this way, they would have submitted to the Turks alongside with the Hajdus.³⁴ According to the county assembly’s letter

³⁰ Ferenc Wesselényi to Zemplén, Abaúj, Sáros, Ung, Szabolcs, Gömör, Borsod, Szatmár, Torna and Heves counties. Besztercebánya, 1663.12.01. ŠA Levoče SŽ. Kongregačné pisomnosti č. 433. (fasc. 162) Sign. 221. (Karton 117.) 146. f., Szepes, 1663.12.10. ŠA Levoče SŽ Prothocollum congregatii č. 16. (knihy 9). p. 210

³¹ VARGA, J.: *Az „Orta Madzsar” szerepe...* p. 417 – 9.

³² PÜSPÖKI Nagy, Péter: Inter Scylla et Charybdis. Három adalék a török szövetség eszméjéhez a a vasvári béke korában. In *Studia Nova* 1 (1994)- p. 61–2., R. VÁRKONYI, Ágnes: Apafi–Zrínyi–Comenius. In *Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének nyolvanadik évfordulójára*. Ed. KOVÁCS, András–SIPOS, Gábor–TONK, Sándor. Kolozsvár : Erdélyi Múzeum Egyesület, 1996. p. 506–519, VARGA, J.: *Az „Orta Madzsar” szerepe...* p. 419., R. Várkonyi, Ágnes: Európai játéktér... p. 593.

³³ „Hallottam szava hihető helyen, az fölföldiek ad 28. praesentis gyűlést hirdettek, az hol fejedelmet akarnak választani” István Vitnyédy Zrínyi Miklósnak. Bécs, 1663.01.21. *Vitnyédy levelei*.... 28.

³⁴ „Futamodott vala olyan hazug hír, hogy az felföld 28. jan Kassára gyűlést hirdetvén, magoknak fejedelmet akarnának választani, de mind hazugság és buborékvízzé lőtt. Én meg nem tudom gondolni, ki autoritásával lehetne olyan gyűlés, nem ismerek oly embert, ki az praesességet magára merné vállalni, mert nagy volt annak a notája ... Volt olyan is, mintha némelyek úgy gondolkodnának, az felföld bátor behódulván is nekik és magokat az hajdúsággal együtt conjungálván az török és tatárokkal az vitézlő rendet levágván és rabbá tévén az földnépet is épen elrablani.” István Vitnyédy to Andreas Keczer. Sopron, 1663.02.05. *Vitnyédy levelei*...32 – 3.

written on 31st January 1663, and addressed to Ferenc Wesselényi palatine, they admitted the idea of submission to paganism. („as Pogányságnak bé hodoltatására s desperatoria sok helyeket redigáltak országunkból ki irtatni”), In order to eliminate the idea of submission, they recommended the customs and laws of the country to be kept, requested the redress of religious grievances, and they made complaints regarding the settlement of Protestant incomes. They pointed out, that it is not only the Turkish submission, that may bring „az Keresztyénségnek nagy kárával és ruínájával [romlásával]”, [„the great damage and ruination of Christianity”] but also the fortress troops fleeing from the Turks, while looting and demanding accommodation.”³⁵

The idea of submission can be observed throughout 1663, the culmination of which was the manifestum published on 22nd October 1663, in which the counties were called for submission.³⁶ Ferenc Wesselényi had already addressed a letter to Szepes County 5 days earlier, informing them about the Turkish plan to elect Apaffy as the „kassai királlyá” [“king of Kassa”] and draw the Principality of Transylvania under Turkish and Tatarian control, similarly to the situation of Wallachia.³⁷ On 31st October, he issued an open letter to the counties, in which he expanded on his argument: He referred to principalities that were turned against each other in the History of the Transylvanian Principality, the interference of the Turkish with Transylvanian politics, he clearly presented Transylvania to stand on the side of the Turkish., from which, the Turkish „békességet fitogtató és szabadságban tartó reményével hízalván, ezennel egy törvénytelen Moldvát, Havasalföldet s Bolgár országit csinál belőle,” [“Made it a lawless Moldavia, Wallachia and Bulgaria country, feeding it with a hope flaunting peace and freedom”] and he also highlighted, that even those areas, who have already yielded has to join, because the Turkish have not kept to the contents of the letter of promises. „behódolt szegé-

³⁵ „„az Nemes Vitézljő Rend ... mindenüt as mindenapi alás fel való járásokban szabados quertelyásokban es Conditensiojokban mindenünket szabadossan dirigiálván elégh keserven éressük,” „holott immáron as Tiszántúl való s azokhoz közel lévő Vármegyebéli Nemes és nemtelen lakosok és Pogányságnak dühösségétül és kiczapásátülis tartván ... egyéb kimondhatatlan Insegek miá nem maradhatván lakóhelyeket pusztán hagyák, s némellyek as nagy erős hidegh időkhben életek fogyásával magokat tengetik eő Felsőge jeövedelmenek megh kissebitésével, és as Keresztyénségnek nagy kárával és ruínájával Sáros county to Ferenc Wesselényi. Nagysáros, 1663.01.31. MNL-OL Budapest Nádasdy family P 507. Series A. V. R. J. 13. cs. Nr. 472. 184. f., ŠA Prešov ŠŽ Prothocollum congregatii č. 9. (Sign. 29). f. 384.

³⁶ R. VÁRKONYI, Ágnes: Apafi... p. 520 – 522..

³⁷ „„Esvén bizonossan értésemre az Pogany dühös akarattyát, tovbis akarvan prosigealni, nem csak tüzel, vasal éget, ront bennünket, de im Abaffy Fejedelmet eő Kegmet Erdélyből ki hivatván, Kassai kirallya akarna tenni, Erdélyt el foglalni igjekeztvén, és az avagy Tatarsaggal megh rakni, avagy Moldva havasalföldi tenni, és az által magunkal magunkat akartvan eszve veszetni.” Ferenc Wesselényi to Szepes county. Szentpéter, 1663.10.17. ŠA Levoče SŽ. Kongregačné pisomnosti č. 433. (fasc. 162) Sign. 204. (Karton 117.) 108. f.

nység és nemesség minden zsírját ki szopván.” [“they have sucked all the fat from the succumbed poverty and nobility.”]³⁸

The counties of Upper-Hungary discussed the option of submission to the Turkish on 1st December, 1663 in Eperjes. The discussion took place upon prior consultation with Ferenc Wesselényi in Murány; therefore Ferenc Wesselényi found it outrageous, that the issue of Turkish submission was also brought up. („soha mi kiadott punctuminkon kívül többet előttünk nem consultalkodtattunk, s consultatiobul Ország gyűlését nem akartuk követelni”).³⁹ The counties admitted it in their mutual declaration, that „minden Ember a Pogánynak való holdolastul méltan irtóztathatnak,” [“the fear over every person submitting to the Gentiles is rightly felt [“] but they find it getting harder and harder to stick to the loyalty of the king due to the threat of Turkish captivity, and their existential problems. “Emlékeztettek arra, hogy a „Pogánysagh ereje ... fenn vagyon, s-naponként nevededik [növekedik]” [“They have reminded me, that the power of paganism... is great, and it grows every single day furthermore, it is destroying the region of Hegyalja, where their estates lay, which means their growth and their livelihood. Finally, they stated, that they have remained loyal to the king, because „a mi reménységünk szerint és Kegyelmes Koronas király Urunk több keresztény Fejedelmek segítsege által” [“as it is in our hopes, our Lord, the Merciful Crowned king, with the help of other Christian Principalities”] shall cast the Turkish out.⁴⁰ In Viténydy’s letter to András Keczer, written on 1. January, 1664. he listed several arguments against the submission, thus the projecting vision of fragmentation and destruction refers to the state of Transylvania, using historical examples. „mint járnak az miatt, íme látjuk, mert ha Rákóczy fejedelem vétett az porta ellen is, nem vétett az ország,” [“how will they end up because of that, here we see, because even if Duke Rákóczi committed a crime against the mansus, he did not commit any crimes against the country”] he claims the promise of religious freedom to be a deception, and especially calls attention, that „bizony elrontjátok magatokat és minket is velünk ... ne vegyük magunkra azt az gyalázatos nevet, hogy keresztény fejedelminktől rebellálván, pogány urat választottunk magunknak.” [“Surely you are ruining yourselves, and us too... we

³⁸ Ferenc Wesselényi to counties. Murány, 1663.10.31. ŠA Levoče Kongregačné pisomnosti SŽ. č. 433. (fasc. 162) Sign. 217. (Karton 117.) 136 – 139. f., Szepes, 1663.11.14. ŠA Levoče SŽ Prothocollum congregatii č. 16. (knihy 9) p. 190.

³⁹ Ferenc Wesselényi to counties (Zemplén, Abaúj, Sáros, Ung, Szabolcs, Gömör, Borsod, Szatmár, Torna, Heves). Besztercebánya, 1663.12.04. ŠA Levoče SŽ. Kongregačné pisomnosti č. 433. (fasc. 162) Sign. 221. (Karton 117.) 146. f., Sáros, 1663.12.10. ŠA Prešov ŠŽ Prothocollum congregatii č. 9. (Sign. 29). f. 473.

⁴⁰ Counties (Zemplén, Abaúj, Sáros, Szepes, Ung, Szabolcs, Gömör, Borsod, Torna, Heves, Szatmár) to Ferenc Wesselényi. Eperjes, 1663.12.01. ŠA Levoče SŽ. Kongregačné pisomnosti č. 433. (fasc. 162) Sign. 222. (Karton 117.) 150. f. , Szepes, 1663 12.20. ŠA Levoče SŽ Prothocollum congregatii č. 16. (knihy 9). p. 210.

shall not assume the infamous name, that, while rebelling against our Christian Principality, we turned to choosing a pagan lord for ourselves.”⁴¹ This argument appears to be closely related to the argument of Ferenc Wesselényi quoted earlier, showing its reception by the gentry. By spring, 1664. the nobility of the counties have given up on the idea of submission to the Turkish, trusting in the possibility of the international coalition.

2.3. Military news

Ferenc Wesselényi called the population of the country into arms on 22nd May 1663; from this point on, the letters about the Turkish military actions started to multiply. In July 1663, he wrote about the Tatarian armies invading Transylvania, but added that as “nagy Galibaia erkezet Oszaghában” [great troubles started to take place in his country], the Khan retreated for the time being; meanwhile, he underlined the necessity of mobilization by writing these news.⁴² In August, István Csáky, Captain General of Szatmár reported on the military maneuvers of the Tatarian army in addition to those of the Moldavian voivode, estimating 6,000 people and good amenities. “Szent Jób Várát immár el is haladta volna,” [he would have already moved past the Castle of St. Job] and hurried towards Buda („Postaj sietséggel vitték el őket Buda felé”). Debrecen was affected by the army passing through, but they could resist; however, according to Csáky’s reports, a part of Zilah was burned down. In the postscript, he modifies the news sent, warning the county that with the army marching towards Buda being only a ruse, Hegyalja was the real target.⁴³ Ferenc Wesselényi called attention to the retreat of the Turkish-Tatarian armies ravaging in Silesia and Morva, that “Szepességen vissza ne kívánjon praedával [zsákmánnyal] menni” [he shall not move beyond Szepesség with prey [loot]].⁴⁴ Zsigmond Pethő reported on the military maneuvers of Kücsük Mehmed pasha of Oradea towards the counties; in September, he only wrote about him leaving Oradea,⁴⁵ but in October, he referred to his battle plan, meaning the leader of Buda with his army of 15 thousand people „Eger vara fel igyekeznének, s onnét Onodot

⁴¹ István Vitnyédi to Andreas Keczer. Sopron, 1664.01.01. *Vitnyédi levelei...* p. 139 – 141.

⁴² Ferenc Wesselényi to Abaúj county. Enyicke, 1663.07.08. ŠA Kosiče AŽ Kongregačné pisomnosti A. II. c. 2. C. Inv. č. 841. (škat. 140.) Nr. 1663/43. 373. f., Kassa, 1663. 07.14. ŠA Kosiče AŽ Prothocollum congregatii A. II. a. 1.. č. 14. f. 127.

⁴³ Ps. Már irásomat el végeztem volna, legoottan hozák azt is hírül, hogy a Tatárságh siettetése Buda felé csak szín, de Cselljok a volna, hogj a Hegjek allját és azoknak szomszéd tartományt pusztítatnák, raboltatnak el velek. István Csáky to Abaúj county. Szatmár, 1663.08.16. ŠA Kosiče AŽ Kongregačné pisomnosti A. II. c. 2. C. Inv. č. 841. (škat. 140.) Nr. 1663/43. 375. f.

⁴⁴ Ferenc Wesselényi to Abaúj county. Keresztúr, 1663.09.09. ŠA Kosiče AŽ Kongregačné pisomnosti A. II. c. 2. C. Inv. č. 841. (škat. 140.) Nr. 1657/15. 127. f., Kassa:1663.09.29. ŠA Kosiče AŽ Prothocollum congregatii A. II. a. 1.. č. 14. f. 141.

⁴⁵ Pethő Zsigmond Abaúj vármegyének. Sztropkó, 1663.09.13. ŠA Kosiče AŽ Kongregačné pisomnosti A. II. c. 2. C. Inv. č. 841. (škat. 140.) Nr. 1657/15. 124. f.

fenyegetnék.” [would hurry to the Castle of Eger and threaten Onod from there].⁴⁶ The common characteristic of these letters that the Palatine and the Captain General both urged military organization and mobilization.

According to his diary, Ambrus Keczer was well-informed about the operations of fall 1663. He learned about the loss of Párkány on 7th August due to the messenger of István Thököly on the 15th of August and wrote a letter to Miklós Görgely to Szepes County to „tudósítsa ispán uramat [Máriássy Zsigmondot]” [notify my lord granger - Zsigmond Máriássy] and Menyhárt Keczer.⁴⁷ He learned about the loss of Érsekújvár on 25th September due to Andreas Joannelli on 2nd October, and when the news was „másfelől verificáltatott [igazoltatott]” [verified from another source], he notified Zsigmond Máriássy and Menyhárt Keczer as well.⁴⁸ After the Turkish victory at Érsekújvár, several smaller castles surrendered, such as Szécsény, Palánk, Gyarmat, Nógrád,⁴⁹ according to the diary of Ambrus Keczer, „Osztrosith uramtól elég gonosz híreink érkezének, tudni illik Neticz, Szemte s egyéb aprólékos várak is oda lőnek és török szállotta meg, és hogy Trencsént is szándékoznék megszállani,” [quite evil news arrived from my Lord Osztrosith, i.e. Neticz, Szemte and other smaller castles have been defeated and invaded by the Turkish, and they want to invade Trencsén], therefore, providing the negative reading of the Turkish looting, these news were calculating with the worst possible chances. Soon two significant castles were also lost, Nyitra and Léva. About the loss of Nyitra on 22nd October, he learnt on the 25th of October,⁵⁰ Léva and about the loss of Léva on 2nd November, he learned on the 5th of November.⁵¹ Similarly to the previous ones, he forwarded the news to the public of Szepes, Sáros, Liptó and Abauj counties.⁵²

According to the news which arrived through official channels and was preserved in the documents, among these operations, the county public was notified about the fights around Érsekújvár and Léva. Abauj county announced the fall of Érsekújvár on 15th October, based on the letter of Zsigmond Pethő,⁵³ and reported on the Tatars migrating to Léva on the 1st of November.⁵⁴

⁴⁶ Pethő Zsigmond Szepes vármegyének. Tokaj, 1663. 10.21. ŠA Levoče SŽ Kongregačné pisomnosti č. 433. (fasc. 162) Sign. 207. (Karton 117.) 115. f.

⁴⁷ *Keczer napló*.... 114.

⁴⁸ *Keczer napló*... 121.

⁴⁹ R. VÁRKONYI, Á.: *Magyarország*... p. 1107.

⁵⁰ „Fejérváry uram relatiót tőn, Nitrán tól mint volt ez elmúlt kedden azon csata, az kin alkalmassint veszett az törökben.” 1663.10.25. *Keczer napló*... p. 125.

⁵¹ Léva elvesztéről már október 4-én is kapott hírt, de ez nem bizonyult valósnak. „Hamar éjfélt után jött levelünk Körmezcruíl, hogy Léva az pogány kézben jutott.” 1663.11.05. *Keczer napló*... p. 127.

⁵² *Keczer napló* 127.

⁵³ Zsigmond Pethő to Abauj county. 1663.10.09. ŠA Kosiče Kongregačné pisomnosti A. II. c. 2. C. Inv. č. 841. (škat. 140.) Nr. 1657/15. 129. f., Kassa, 1663.10.15. ŠA Kosiče AŽ Prothocollum congregatii A. II. a. 1.. č. 14. f. 143.

⁵⁴ „immár bizonyosan megh indult volna az Pogánység, s az Tatárságh Lévához szállott

The remaining two letters in Szepes county clearly underlines the fact that the county nobility did not find mobilization absolutely necessary. Referring to the news at Trnava, the Gergely Taisz wrote: „nem kell félnünk az ősszel a pogányságnak oppressiojától,” [during the fall, we do not have to fear from the oppression of paganism], according to him, the Turkish couldn't defeat Nógrád, furthermore, „minden jóval biztat, hogy ő Felségének sok számú hadai vadnak, szegény Magyarországnak oltalmasára.” [it augurs well that His Majesty possesses large armies for the protection of poor Hungary].⁵⁵Mátyás Andrassy highlighted in his letter that „semmiképpen meg ne elégedjünk palatinus urunk híreivel,” [we must not be satisfied with the news of our palatinus lord] not to believe the fall of Nógrád, that he was satisfied with the armies of Miklós Zrínyi and Suoches. Furthermore, he assured the people of Szepes that his “sworn man” reports to him from the castle of Fülele during day and night and in case he would receive any bad news, he would forward it to him.⁵⁶In the preserved correspondence, there is no trace of reports incoming from other counties; however, these letters also shed light on various news setting foot in the counties.

About the Trans-Danubian military maneuvers of Miklós Zrínyi; the events of the winter campaign did not gain a significant role on the information map of the Upper Hungarian counties. In his diary, Ambrus Keczer once mentions it in his diary, but that information also proves to be wrong. On the 19th of February, “érkezik Farkas uram, relatiót tévén legelsőben is Zrínyi uramnak szerencsés progressusáról, úgy hogy Szigetvárat is per accordam megvette volna ő nga, és hogy Mátyosföldén is kívánna próbálni” [my lord Farkas, arrived at first, making a report about the lucky progression of my lord Zrínyi, in a manner that His Majesty could have bought Szigetvár per accordam, and would like to try to go to Mátyásföldre],⁵⁷three days later, however, the secretary of Ferenc Wesselényi, sent to István Thököly, learns from Bukovics that “Szigetvára megvételében semmi sem lön s hogy Zrínyi uram mellett levő hadak is megtértek és oszlottak.” [nothing is true regarding the occupation of Szigetvár and the armies besides my Lord Zrínyi were converted and scattered]⁵⁸After the winter campaign, István Vitnyédi reports to Ambrus Keczer about the past period only in a succinct manner.⁵⁹Ferenc Wesselényi also informed the counties about the struggles of Zrínyi around Kanizsa.⁶⁰

volna, az Feő vezér pedig hadaival Barsnál volna, s úgy latczik, hogy egis az Tatárságh utan akarna nyomulni Lévához.” Zsigmond Pethó to Szepes county. Finta, 1663.11.06.ŠA Levoče SŽ. č. 433. (fasc. 162) Sign. 218. (Karton 117.) 140. f

⁵⁵ Gergely Taisz to Szepes county. Rosnavid, 1663. 10.23. ŠA Levoče SŽ. č. 433. (fasc. 162) Sign. 209. (Karton 117.) 117. f.

⁵⁶ Andrassy Mátyás, Szentkirályi to Szepes county. Krasznahorka, 1663.10.24. ŠA Levoče SŽ. č. 433. (fasc. 162) Sign. 210. (Karton 117.) 118. f.

⁵⁷ 1664.02.19. *Keczer napló...* p. 142.

⁵⁸ 1664.02.22. *Keczer napló...* p. 142.

⁵⁹ „az egész útban Kis-Komáromtól fogva az eszéki hídig, mind alámenet, mind följövet” – István Vitnyédi to Ambrus Keczer. Sopron, 1664.02.20. *Vitnyédi levelei...*p. 155.

⁶⁰ Ferenc Wesselényi to Szepes county. 1664.02.13. ŠA Levoče SŽ. Kongregačné pisomnosti

In February 1664, the Upper-Hungarian counties were preoccupied with the military maneuvers of the pasha of Oradea and Eger, referring to which, Ferenc Wesselényi and Zsigmond Pethő ordered personal military uprising. On the 6th of February, Ferenc Wesselényi wrote that “a váradi pasa [Kücsük Mehmed] felesen[sokan] magaval leven, Debreczenhez vagi inkab Debreczenben szállék, az egri pasa is Luczhoz, noha az vissza ment Keresztes felé” [the pasha of Oradea [Kücsük Mehmed], being with many of his people, went to Debreczen, and the pasha of Eger went to Lucz, however, he turned back towards Keresztes],⁶¹ On the same day, Zsigmond Pethő reported about the army of the Oradean pasha being already in Debrecen and his plan is to get across the river Tisza,⁶² and sent another letter on the same day, because the letters he received from the captains of Kálló and Tokaj confirmed the news, therefore he urges the county to act immediately.⁶³ In his following letter, Ferenc Wesselényi foreshadows the destruction of Hegyalja,⁶⁴ however, according to Zsigmond Pethő, „meg hala Innek nem rablotta el a Hegyallját a török” [thank God, the Turkish did not take Hegyalja from us yet],⁶⁵ but, referring to Sándor Semsey, the vice-captain of Ónod, he announced that the Turkish are gathering again, „Kerem azert Nagtokat s Kegyelmeteket, legyen el készen, hogy ha bizonyosb hirem erkezek s irok a nemes Varmegienknek, mingiart indulhasson a haza oltalmara, oda, ahova fogh kivantatni” [Therefore I ask Your Highness and Your Majesty, be ready if I receive news that are more certain; then I shall write for our noble County, in order to protect our homeland, where you will be needed].⁶⁶

During May and June, they launched an attack against the Turkish from three directions; at Oradea, in North Hungary and against Kanizsa. Ambrus Keczer proves to be an expert on all three battlefields. The battle fought on the 27th of May at Oradea, led by László Rákóczi, ended with a defeat; on the 1st of June, „Érkezők Husztról Rédey uram szolgája, hozván hírül azt is, hogy Váradra rá ütvén az mi

---

č. 434. (fasc. 139) Sign. 240. (Karton 118.) 28 – 29. f.

⁶¹ Ferenc Wesselényi to Szepes county. Kassa, 1664.02.06. ŠA Levoče SŽ. Kongregačné pisomnosti č. 434. (fasc. 139) Sign. 235. (Karton 118.)

⁶² Zsigmond Pethő to Szepes county. 1664.02.06. ŠA Levoče SŽ. Kongregačné pisomnosti č. 434. (fasc. 139) Sign. 236. (Karton 118.) 20. f.

⁶³ Zsigmond Pethő to Abaúj county. 1664.02.06. ŠA Kosiče Kongregačné pisomnosti A. II. c. 2. C. Inv. č. 841. (škat. 140.) Nr. 1657/15. 133. f., Kassa, 1664.02.19. ŠA Kosiče AŽ Prothocollum congregatii A. II. a. 1.. č. 14. f. 164.

⁶⁴ Ferenc Wesselényi to Szepes county. Stubnyafüldő, 1664.02.09. ŠA Levoče SŽ. Kongregačné pisomnosti č. 434. (fasc. 139) Sign. 237. (Karton 118.) 24 – 26. f.

⁶⁵ Zsigmond Pethő to Abaúj county. Doman, 1664.02.13. ŠA Kosiče Kongregačné pisomnosti A. II. c. 2. C. Inv. č. 841. (škat. 140.) Nr. 1664/46. 381. f., Kassa, 1664.02.19. ŠA Kosiče AŽ Prothocollum congregatii A. II. a. 1.. č. 14. f. 164.

⁶⁶ Zsigmond Pethő to Abaúj county. Sztopkó, 1664.02.18. ŠA Kosiče AŽ Kongregačné pisomnosti A. II. c. 2. C. Inv. č. 841. (škat. 140.) Nr. 1657/15. 137. f., Kassa, 1664.03.12. ŠA Kosiče AŽ Prothocollum congregatii A. II. a. 1.. č. 14. f. 168-169., Zsigmond Pethő to Szepes county. Sztopkó, 1664.02.18. ŠA Levoče SŽ. Kongregačné pisomnosti č. 434. (fasc. 139) Sign. 241. (Karton 118.) 39. f

földünk hadak, több urakkal gróf Rákóczy László uram is ott lön, az váradi piaczon dicséretessen s dicsőségesen mult ki ez világból [The servant of my lord Rédey arrives from Huszt, bringing the news that our armies are assaulting Oradea; and among with many lords, Count László Rákóczi being there as well, died a glorious death on the market of Oradea, falling out from this world].⁶⁷ About the attack lead by Souches, launched in North-Hungary on the 9th of May, referring to the letter of Ferenc Wesselényi, he notes the following: „Nyitra vára is keresztyén kézhez vissza jutott” [the castle of Nyitra was taken back into Christian hands],⁶⁸ The attack against Kanizsa began on the 28th of April, and after the arrival of the Turkish at Szigetvár, they launched another assault on the 26th of May, but on the 1st of June, they decided to give up the siege.⁶⁹ Farkas, having been at Ferenc Wesselényi, brought “Kanizsa megvételének hírére ötezer keresztyénnek elveszésével,” [the news of the acquisition of Kanizsa, with the loss of five thousand Christians], also received the letters written by Vitnyédi on the 20th and 23rd of May, in which Vitnyédi records the events.⁷⁰ The forces lead by Grand Vizier Ahmed Koprulu, began the siege of Zrínyi-újvár on the 8th of June; the castle fell into Turkish hands on the 30th of June, being blown up on the 7th of July.⁷¹ However, in his letter written on the 18th of June, Vitnyédi only reports on the gathering of armies,⁷² he wrote to András Keczer in Sáros county on the 12th of July as follows: „Zrínyi-Újvárat az németek valóban gyalázatosan érték az török kezében, mely miatt ugyan felesen meg is adóztatik, de az mit használ minékünk, ha az ebeket mind levágták volna is. Birta az török egy hétig, azalatt az Rába mellé nagy rablást tétettet, kiknek eleiben akarván menni az magyarink, Montecuculitúl kértek valahány száz lovasokat, de egyet sem adott és így impune mentenek vissza, szintén nyolczadik nap kimenvén az várból az török, porral vetette föl és az faépületeket meggyújtván, ugy égette és pusztán hagyta,” [Zrínyi-Újvár was found by the Germans in the hands of the Turkish really ignominiously, due to which it will be additionally taxed, but what does it benefit to us, if the dogs were also cut down. The Turkish were enduring for a week, during that period, they were pillaging along The Rába, and our Hungarians wanting to prevent them doing so, requested several hundred horsemen

⁶⁷ 1664.06.01. *Keczer napló...* p. 155., R. VÁRKONYI, Ágnes: *Magyarország...* p. 1129.

⁶⁸ *Keczer napló...* p. 152., R. VÁRKONYI, Ágnes: *Magyarország...* p. 1129.

⁶⁹ R. VÁRKONYI, Ágnes: *Magyarország...* p. 1130–1., See: ESTERHÁZY, Pál: *Mars Hungaricus* avagy értekezés a török háborúról s annak kezdetéről és végéről. Ford. IVÁNYI, Emma. In *Mars Hungaricus*. Ed. HAUSNER Gábor [Zrínyi-könyvtár III.]. Budapest : Zrínyi, 1989. .p. 149 – 153., 155 – 159.

⁷⁰ „De obsidione canisiensi annexam habes fidelem oculai erat aurati testis relationem, quam tuto, quibus tibi placuerit, communicare poteris.” István Vitnyédi to Fabricius. Sopron, 1664.05.23. *Vitnyédi levelei...* p. 201. *Keczer napló...* p. 155.

⁷¹ VÁRKONYI, Ágnes: *Magyarország...* p. 1131–2. , See: *Mars Hungaricus...* p. 164 – 167.

⁷² „Igen feles hadak gyülekeznek öszve mind ő fölsége, mind az imperium részéről, adja isten oly szivelsen assitáljanak, mint principálisok levelekben assecurálnak országostúl bennünket.” István Vitnyédi to Ambrus Keczer. Sopron, 1664.06.16. *Vitnyédi levelei...* p. 216.

from Montecuculi, but he gave them none, so they went back impune, also, the Turkish went out from the castle on the eighth day, sowing it with powder and lighting up the wooden buildings, burning them and leaving it deserted],⁷³ in his letter, reported also about the destruction done by the Turkish in Zala, furthermore, the destruction of the imperial army in Muraköz as well.⁷⁴ In June 1664, the letters sent to the counties by the palatine and the vice general, emphasized the significance of the Eastern borders. The letter of Zsigmond Pethő for Heves county reported on the mobilization of the Turkish, Tatarian and Vlach forces.⁷⁵ Wesselényi's letter subsisted in Abaúj county; in the letter, he wrote about the Tatarian attack affecting Poland; and in relation with this, the endangered situation of the region of Munkács and Máramaros,⁷⁶ writing about the migration of an army of 15 thousand people three days later.⁷⁷

The analyzed letters show that the primary aim of the news arriving from the palatine and the regional vice captain through official channels was mobilization; the general information was not typical, rather information related to local interests were published. Zsigmond Pethő remembered that as vice general, his main task involved news forwarding and occasionally, information provision regarding a wider area which can be referred to using its one or two points. In his letters, he highlighted that the information are from the captains of Ónod, Tokaj and Kálló, calling attention to the credibility of the information. It can be noticed that the captains and vice captains did not directly send news about military events; they urged the military material to be sent to them in their letters addressed to the counties.⁷⁸ István H. Németh analyzed the well-functioning information household of the cities thoroughly, along with the commonly acquired information and its trade among one another;⁷⁹ however, not even a trace of this can be found in the counties.

---

⁷³ István Vitnyédi to András Keczer. Sopron, 1664.07.12. *Vitnyédi levelei...* p. 222., 1664.07.27. *Keczer napló...* 163.

⁷⁴ „Az török megoszlott, egy rész Kanisa felé ment, hihető az Szalavár alá vagy álta az Szalán rablani mennek ... Muraközt alkalmasint elpusztíták az ó fölsége hadai és az ellenség ellen csak egyszer sem vonának fegyvert.” István Vitnyédi to András Keczer. Sopron, 1664.07.12. *Vitnyédi levelei...* b. 222.

⁷⁵ Heves, 1664.06.25. MNL-OL Budapest Prothocollum congregatii X 484 3362. doboz 1. cím (1657–1666) 261. p.

⁷⁶ Ferenc Wesselényi to Abaúj county. Kassa, 1664.07.22. ŠA Kosiče AŽ Kongregačné pisomnosti A. II. c. 2. C. Inv. č. 841. (škat. 140.) Nr. 1657/15. 145. f., Abaúj, 1664.08.21. ŠA Kosiče AŽ Prothocollum congregatii A. II. a. 1.. č. 14. 198. f.

⁷⁷ Ferenc Wesselényi to Abaúj county. Kassa, 1664.07.22. A. II. c. 2. C. Inv. č. 841. (škat. 140.) Nr. 1657/15. 145. f., Abaúj, 1664.08.21. ŠA Kosiče AŽ Prothocollum congregatii A. II. a. 1.. č. 14. 198. f.

⁷⁸ Fügedi Nagy András to Szepes county. Szendrő, 1664.03.29. SA Levoče SŽ. Kongregačné pisomnosti č. 424. (fasc. 139) Sign. 245. (Karton 118.) 38. f.

⁷⁹ H. NÉMETH, István: Információszerzés és hírközlés a felső-magyarországi városokban. In *Információáramlás a magyar és török végvári rendszerben*. Ed. PETERCSÁK, Tivadar – BERECZ Máttyás [=Studia Agriensia 20.]. Eger, p. 17 – 27., H. NÉMETH, István: *Várospolitika*

During several matters regarding current politics, it can be registered that they sent a messenger to the neighboring counties, but its regularity cannot be highlighted in connection with the Turkish war. Meanwhile, involving the diary of Ambrus Keczer into the analysis showed that those involved in the public life of the counties, may have been generally well-informed regarding war issues due to their personal connections.

2.4. News on internal policy

The search of the domestic ruling elite for anti-Turkish alliance is usually hallmarked with the name of Miklós Zrínyi. The cooperation between the country's main dignitaries began with the consultation in Bratislava on 23rd March 1663, and then in early June they consulted with Leopold concerning the war plan in Laxenburg, and on 8th September, during the consultation at Kőszeg the cooperation between Ferenc Wesselényi, Ferenc Nádasí and Miklós Zrínyi became evident.⁸⁰ These consultations, discussions not only have no trace among general assembly materials or in official channels, but neither do they appear among gentry correspondence materials. However the cult of Miklós Zrínyi can be observed. Among the documents of Zsigmond Máriássy, vice granger of Szepes, we may find the letter of Zrínyi written in May 1663, containing exhortation and calling to arms against the Turkish, citing the example of Hungarian heroes, and placing public interest above personal interest.⁸¹ Ferenc Wesselényi gave a succinct report on the siege of Kanizsa in February, 1664, where he pointed out the role of „Méltóságos, Tekinteses dicseretre méltó hazánk Hectorának,” [“The Hector of our gracious and respectful homeland”] „Vitéz Gróf horvát Ban Zrínyi Miklós” [“Knight Count horvát Ban Miklós Zrínyi”]⁸²

2.5. County reception

On 22nd May 1663, the Palatine called the countries into arms, and then gathered the counties together in June due to the management of the overall military uprising, where he tried to calm the counties that the war measures will be taken

---

és gazdaságpolitika a 16-17. századi Magyarországon (A felső-magyarországi városzövetség) I-II. [=Doktori mestermunkák] Budapest : Gondolat-MOL, 2004. p. 193 – 211.

⁸⁰ R. VÁRKONYI, Ágnes: Magyarország... p. 1108–1115., R. VÁRKONYI, Á. Európai játéktér... 2005. p. 601 – 604.

⁸¹ Zrínyi Miklós to unknown.. Csáktornya, 1663.05.03. MNL-OL Budapest Máriássy family P 1194 2. tétel (1660) 4. cs. 84. f. *Zrínyi Miklós válogatott levelei.* Ed. Bene, Sándor-Hausner Gábor. Budapest : Balassi, 1997. p. 139 – 141.

⁸² Ferenc Wesselényi to Szepes county. 1664.02.13. SA Levoče SŽ. Kongregačné pisomnosti č. 434. (fasc. 139) Sign. 240. (Karton 118.) 28 – 29. f

in compliance with the law in all aspects.⁸³ During the gathering, the registration of Ferenc Wesselényi as regional Captain General also took place; Zsigmond Pethő deputy Captain General highlighted only the following moment in his letter to Abaúj county: „[palatinus] akarja magát installaltatni.” [[palatine] wants to install himself].⁸⁴

Ferenc Wesselényi strove himself to prepare the consultation at Eperjes, between 01-04 December, 1663 thoroughly. In October, he asked the emissaries of Zemplén, Ung, Abaúj and Sáros counties, inviting them to Murány to prepare the trial, „azzal ki nem rekesztvén az több vármegyéket is, kiknek véghezéseiteket az után megh irjuk, vévén továb az eő Keglmek jo opiniojatis.” [therefore not excluding the other counties, to whom we will address our injunctions afterwards, forwarding the good opinion of your Majesty as well].⁸⁵ The emissary of Árva was also present in Murány.⁸⁶ The county documents and minutes don't mention the consultation at Murány. For the consultation in Eperjes, Ferenc Wesselényi prepared the three following points: 1. they shall seek options for „hasznos megh maradás” [useful persistency] in the shelter of the country, 2. “Ha haza veszedelmes karaval rea jüvő ellenseghek rosz hirit hallja a [vármegye], első hir hallásra mindgiart az egész vármeghének, personalis és viritim valo fel ülése megh lévén,” [If it [the county] hears the bad news of enemies coming at her with their perilous arms, the whole county shall stand ready, personalis and viritim, thus one by one], and for this, he requested to mark the gathering location. 3. He requested to estimate how many particular cavalry and infantry military force and field army the individual counties can establish.⁸⁷ I have referred to this consultation earlier, as instead of the discussion of the proposals, the emissaries discussed the issue of submission to the Turkish.

Ferenc Wesselényi announced a new consultation for 7th January 1664.⁸⁸ Szepes county warned him that it would be better to be delayed because of the plague, but Wesselényi only decided to move the consultation to Lőcse.⁸⁹ „Lőcsen letünkben semmit sem concludalhattank, sótt re infecta nagy haszontalanul kellett el oszlanunk,” [While we are at Lőcse, we can conclude nothing; furthermore, we have to dismiss the gathering re infecta, i.e. unprofitably] - summarized Sáros county the gathering.⁹⁰ Therefore, Ferenc Wesselényi organized another gathering for Februa-

---

⁸³ Prešov, 1664.06.14. ŠA Prešov ŠŽ Prothocollum congregatii č. 9. (Sign. 29). f. 522.

⁸⁴ Zsigmond Pethő to Abaúj county. Sztrópkó, 1663.05.26. ŠA Kosiče AŽ. Kongregačné pisomnosti A. II. c. 2. C. Inv. č. 841. (škat. 140.) Nr. 1660/45. Nr. 22. f. 671.

⁸⁵ Ferenc Wesselényi to Szepes county. Murány, 1663.10.21. ŠA Levoče SŽ. Kongregačné pisomnosti č. 433. (fasc. 162) Sign. 206. (Karton 117.) 113. f.

⁸⁶ ŠA Bytča Oravská župa (=OŽ) Prothocollum congregatii č. 8. (Knihy 19.) f. 450.

⁸⁷ SA Levoče SŽ. Kongregačné pisomnosti č. 433. (fasc. 162) Sign. 221. (Karton 117.) 146. f.

⁸⁸ Ferenc Wesselényi to counties. Teplicze, 1663.12.17. ŠA Levoče SŽ. Kongregačné pisomnosti č. 433. (fasc. 162) Sign. 225. (Karton 117.) 155. f.

⁸⁹ Ferenc Wesselényi to Szepes county. Hibbe, 1664.01.04. ŠA Levoče SŽ. Kongregačné pisomnosti č. 434. (fasc. 139) Sign. 229. (Karton 118.) 2. f.

⁹⁰ Eperjes, 1664.02.22. ŠA Prešov ŠŽ Prothocollum congregatii č. 9. (Sign. 29). f. 480b.

ry, in Liptószentmiklós.⁹¹In order to conduct the consultation more effectively, it had been finally held between 18-22 March 1664. He explained his choice of location to the Upper-Hungarian counties in the following way: “az haza felette szorgos szüksége kényszerített, mivel az Tátrán innét valo Uraknak, Nemes Vármegyéknek pro 03.28 termináltam personalis Mustrát, az holot Isten Kegyeleméből jelen akar-nánk magunk is lenni.” [the extreme necessity of the country urged me, since I organized a personal muster for the Lords and Noble Counties for 28th March, but by the Grace of God, we would like to be present as well]. In addition, however, he also indicated that they also await the imperial forces, “they will move out from Austria, Styria, Slesia and Morva”, which have gained permission for not only defensive, but offensive warfare as well.⁹²Thus, it can be presumed that among others, the force demonstration of the united army may have been behind the announcement of the consultation in Liptószentmiklós during the spring. The consultation brought the conflicts to the surface. Due to their grievances, the orders sent András Radics to the king as an emissary. In connection with the operation of the German armies, they objected that Wolfgang Friedrich Cobb German colonel had Pál Újhelyi imprisoned; they saw it as a violation to the nobility liberty rights. They also objected that Ferenc Wesselényi palatine is in the position of Captain General; they urged the appointment of an independent Captain General. They questioned whether a particular uprising was really needed, and they also disputed the amount of the supply specified by the palatine’s regulation. Radics’ mission as an emissary was unprofitable regarding these questions; the king ordered these questions to be settled within the competence of the palatine.⁹³Ferenc Wesselényi reported gloomily about the results of the consultation. According to him, the Hungarians’ reluctance from the war gives the nation an infamous reputation, “nem csak keresztelyenség nyelvét melton indítvan az karpalásra, de még az ellenegünknek is csúfjára tehetünk,” [it will not only encourage the Christians to scold us, but will also defy us in front of our enemy], he considered the involvement of the German military necessary; and in connection with the issue of religion, he called the attention about the following: “religioval disputalvan, regionkat ne veszítsük.” [during a dispute with a religion, we shall not lose our own region]”⁹⁴Meanwhile,

⁹¹ Ferenc Wesselényi vármegyéknek. Teplicze, 1664.01.18. ŠA Levoče SŽ. Kongregačné pisomnosti č. 434. (fasc. 139) Sign. 232. (Karton 118.) 8. f.

⁹² Ferenc Wesselényi to Abaúj county. Stubnya, 1664.02.26. ŠA Kosiče AZ. Kongregačné pisomnosti A. II. c. 2. C. Inv. č. 841. (škat. 140.) Nr. 1664/47. 383.f., Kassa, 1664. 03.12. ŠA Kosiče AŽ Prothocollum congregatii A. II. a. 1.. č. 14. f168-169 . Ferenc Wesselényi to Szepes county. Stubnya, 1664.02.28. ŠA Levoče SŽ. Kongregačné pisomnosti č. 434. (fasc. 139) Sign. 242. (Karton 118.) 34. f., ŠA Bytča Trenčianska župa (=TŽ) Prothocollum congregatii č. 4. 355 – 355a.

⁹³ Lipót to Sáros, Abaúj countes. Regensburg, 1664.04.19. ŠA Levoče SŽ. Kongregačné pisomnosti č. 434. (fasc. 139) Sign. 253 ½ . (Karton 118.) 56-57. f. Eperjes, 1664. 05.26. ŠA Presov SŽ Prothocollum congregatii č. 9. (Sign. 29). f. 516., Lőcse, 1664.06.12. ŠA Levoče SŽ Prothocollum congregatii č. 16. (knihy 9) p. 358.

⁹⁴ Ferenc Wesselényi to Szepes county. Teplicze, 1664.03.24. ŠA Levoče SŽ. Kongregačné

the necessity for the joint action against these politics can be observed in the correspondence between Sáros and Szepes counties. András Dobay, the vice granger of Sáros county raised the following issue in one of his letters to Zsigmond Máriássy, vice granger of Szepes county: „Palatinus urunk eő Ngha Tepliczey castellebul az Szentmiklossy consultatio utan fenyegető Jussal es exprobratiokkal jrt levelére jó volna édes Soghor uram uno corde[egyhangú] valaszt adnunk,” [My dear brother-in-law, it would be favorable for us to send an uno corde [unanimous] answer to the letter of our Palatine lord which he had written from his castle after the consultation at Szentmiklós, containing threatening juss and exprobratios], thus he offered to attend the next general assembly at Lőcse, i.e. he invited the people of Szepes to Eperjes as well. In addition, he objected the supply of the German military force counting 2000 people, migrating to Szatmár, highlighting that the vectura means a great exertion for the “poverty”.⁹⁵ During April, both Menyhárt Keczer and András Dobay attended in Szepes, Zemplén and Abaúj to negotiate as emissaries of Sáros county.⁹⁶

Ferenc Wesselényi issued a common answer to them, referring to that „Nemes Sáros varmegye nekünk írot Levelének formulájábúl írta le csak, mi is ezért egyéb valaszt nem adhatunk keglteknek.” [Noble Sáros county only wrote it down from the formula of their letter written to us, thus we cannot provide you with another answer]. Regarding contextual question, he referred to the fact that it is the interest of the 13 counties for the German armies to be here and to be able to fight against the Turkish „offensive et defensive”. He strove to proceed in religious issues with “fatherly providence”.⁹⁷

We might get a good image regarding the perception of the war, and the prevailing public mood in the counties, because in July 1664, Ferenc Wesselény, promising the attendance of János Rottal, invited the Upper-Hungarian counties to Kassa, and requested the opinion of the counties regarding the three-point proposal of the consultation..⁹⁸ 1. Due to the Turkish attacks, his power mainly aimed at Transdanubia so far, thus „az mi kegyelmes Urunk ő Felsegeis szűksegkeppen az derek hadait arra fele rendelte,” [our Merciful Lord ordered his worthy armies there as His Majestic Necessity], but he wanted to avoid that „hogy tellyessegel az Fel föld oltalom nélkül ne legyen,” [Felföld must not be completely without protection], thus he

---

pisomnosti č. 434. (fasc. 139) Sign. 247. (Karton 118.) 42. f.

⁹⁵ Dobay András Máriássy Zsigmondnak. Doba, 1664.04.17. ŠA Levoče SŽ. Kongregačné pisomnosti č. 434. (fasc. 139) Sign. 250. (Karton 118.) 49. f.

⁹⁶ Sáros county to Szepes county. Eperjes, 1664.04.10. ŠA Levoče SŽ. Kongregačné pisomnosti č. 434. (fasc. 139) Sign. 249. (Karton 118.) 48. f., Zemplén county to Szepes county. Zemplén, 1664.05.09. SA Levoče SŽ. Kongregačné pisomnosti č. 434. (fasc. 139) Sign. 263. (Karton 118.) 80. f.

⁹⁷ Ferenc Wesselényi to Szepes county. Teplicze, 1664.05.02. SA Levoče SŽ. Kongregačné pisomnosti č. 434. (fasc. 139) Sign. 266. (Karton 118.) 84 – 89. f., Lőcse, 1664. 05.05. ŠA Levoče SŽ Prothocollum congregatii č. 16. (knihy 9) p. 322.

⁹⁸ Heves, 1664.06.25. MNL-OL Budapest Heves county Prothocollum congregatii X 484 3362. doboz 1. cím (1657 – 1666) 262, 263. p.

sends forces here as well and requested their opinion regarding “hol operallyanak, s mi forman” [where shall they operate and how] 2. He informed the counties about the king’s intention to „hogy az Török ellen az offensivum bellum dicseretesen folyhasson,” [continue the offensivum bellum against the Turkish gloriously] and wanted to review the contribution of the counties to this matter. 3. No inadequacies should be present in the Country between the German and Hungarian armies, how the order should be maintained; furthermore, not only one Commissar should be present for all counties, but one Commissar per county to prevent the procedures to run disorderly.

Abaúj county clarifies it in their emissary instructions they gave to András Székely that there are grievances which are more important to them than the palatine propositions; they are aware of the „fel haborodott zurzavaros időnek alkalmatlansága” [unsuitability of the outraged times], meanwhile, primarily, az Isten dicsőségét nézzék ebben az mostani consultatióban, s annak utanna az közönseges haza szabadságot,” [God’s glory shall be viewed in this present consultation and after it, the freedom of the common home], using the protestant argument which had appeared earlier in pamphlets („ha az Isten dicsőségre nem vigyaznak haszontalan az Testi szabadság, ki is utanna valo az Lelkinek,” „micsoda szível es lelki ismerettel oltalmazhassuk egymast az pogany ellen, hogy ha magunk között gyűlölség s-persectutio fogva továbbis fen forganj”). They objected the loss of income regarding the evangelic parishes, and referred to the failed attempts of reconciliation, thus to the parliament of 1662 and the emissary mission of Pál Szepessy and Mihály Bay in October 1663 when the palatine did not support them to attend in front of the king directly with their religious grievances, but requested himself to act as a mediator. During the consultation, they would have liked to negotiate about the interception of Pál Újhelyi, who was captured by Cob, Captain of Szatmár; this procedure was disapproved with respect to the aristocratic origin of Újhelyi; demanding that „ilyen uton meg ne fogassanak.” [they shall not be captured in this manner anymore] Both in case of the German and Hungarian armies, the idea of the palatine in the position of the captain were considered useful. It was considered important not to discuss such cases at the assembly which would belong to the scope of authority of the Parliament, and “seminemő conclusiokra az Haza Törvényén kívül ne lepjenek.” [not to come to any conclusions outside the Law of the Country] In addition to the German armies, they objected the operations of István Barkóczy as well, who, leaving Transylvania, plundered Upper-Hungary. In other words, religious grievance, the protection of feudal-noble rights and the looting of the army was of higher priority than the Turkish question and the army supply. Regarding the proposal of the palatine regarding the German armies, they expressed their objections and reminded to the Hungarian army force („Arra azt kerdehetnök, menyi számú had az, es minekünkis micsoda erőnk lehet? Ha annyi erőnk lehetne, hogy az pogany distractiot tehetnenk, s-nem initalnank inkab, ottan az pogany birodalmara Excursiokat tennenk”).

They referred to the fact that they gave enough soldiers due to personalis insurrectio; they cannot issue any more; and it would be no use for them to initiate an offensive war; as a summary, they declared, that „ottan abban consensusokat adhattyak, ugy hogy ezen Lovasok, ad harum partium et Regni defensionem tartassanak fenn,” [they may have given consensuses there, thus these Cavalry, ad harum partium et Regni defensionem shall maintain], however, the offensive war is not mentioned anymore. Regarding the Commissarius position, they requested the clarification of the scope of authorities („Tabora aloé avagy hogy az Nemet vitezlő rendet uttyaban vezerelnye, s-agazdalkodgyek neki mint eddig jól vegére kell mennj”), in addition to the unclarified scope of authorities, they called attention to the role of the palatine.⁹⁹

In his emissary instruction, he highlighted the religious grievances, that despite the peace treaty of Linc, the evangelists have to do without the incomes of the parships, and continue to suffer from persecution.¹⁰⁰ There was a greater intention for cooperation in Heves; since they were afraid that the Turkish will occupy Fülek. They suggested for the royal forces to move to Eger and they wanted to rally the Hungarian forces near Ónod. Regarding the commissar position, it was considered important to emphasize that „ugy tartathatik meg az jó rend, ha méltóságos Palatinus Urktul léssen dependentaja az német Generálnak” [the good order will only be kept if the German General will have dependenta [dependency] from our respectful Palatinus Lord].¹⁰¹

3. Peace treaty of Vasvár

3.1. The reading of the political elite

The peace was concluded on 10th August, 1664, signed by Leopold on 9th September, and declared on 27th of the same month. The emperor summoned the members of the Hungarian Council and the dignitaries to Vienna for a consultation to be held at 31th October, they first postponed it to November, and finally held it on 4th December. At this occasion they presented the peace criteria to the Hungarian dignitaries both orally and in a written form, and the emperor requested their cooperation to make the country acknowledge the peace.¹⁰² Ferenc Wesselényi, who wrote this in October, „Minden keresztény lelkű ember contradicál [ellentmond] az ellen a békesség ellen. Az békesség ellen kicsiny és nagy rend, mind szájokból kifér

---

⁹⁹ Abaúj, 1664.07.09. ŠA Kosiče AŽ Prothocollum congregatii A. II. a. 1. č. 14. 191 – 194. f.

¹⁰⁰ Sáros county to Wesselényi Ferenc. Eperjes, 1664.06.25. ŠA Prešov ŠŽ Kongregačné pisomnosti – Acta politica. č. 260. (sk. 52). Nr. 2.

¹⁰¹ Heves, 1664.06.25. MNL-OL Budapest Heves county Prothocollum congregatii X 484 3362. d. 1. c. (1657–1666) 277 – 279. p.

¹⁰² R. VÁRKONYI, Ágnes: Zrínyi száz napja. In *Európa Zrínyije*. 318–332., R. VÁRKONYI: A Wesselényi szervezkedés p. 423–460., G. ETÉNYI, Nóra: A Wesselényi-összeesküvés. In *A Wesselényi-összeesküvés. Beszámoló a perről és a kivégzésekről*. Ed. Salgó, Ágnes. Budapest : OSZK–Helikon. 2005. 161–180. 164 – 170. p.

becstelenül szólnak,” [“Every man with a Christian spirit contradicts this peace. Small and Great orders speak dishonorably against this peace,”]¹⁰³ wrote this after the consultation: „Mi a békességhez se fehér, se feketét nem szólottunk.” [“Our opinion regarding this peace was nor white nor black.”]¹⁰⁴ They expressed their opinion in a written form, they requested - referring to constitutional rights-, to participate in the formulation of the final text of the peace treaty, and requested the Hungarian positions to be filled in by Hungarians officials, and the enactment of the peace treaty to belong to the parliament’s scope of competence. They deemed the prohibition of Turkish call for submission, since the peace treaty did not set exact borders, and did not include sanctions. They demanded the strengthening of the border fortress system, because with Érsekújvár and Várad left in Turkish hands, they feared the secession of upper-Hungary. However, the Court refused, and considered the text of the peace treaty final. The text of the peace treaty provided that „4 hónap múlva ünnepélyes küldöttségek ünnepélyes okmányként erősítsék meg,” [„4 months later solemn delegations shall confirm it as a solemn document.”]¹⁰⁵ With the lead of Walter von Leslie, the embassy set off to complete the ratification process in May, the conclusion of a commercial contract between the Habsburg Empire and the Turkish was among the aims of the delegation, who finished their work in March, 1666.

„Myre juta szeghenj magjarnak dolgha, as előtt myndenkor magyarokallis tractalltatott[tárgyaltak] as Törökell valo bekessegh, .. most mar chak hyreink sem lehet, mint végheznek felőlönk, mint jóbbagjók felöll as földes Urak” [“What did the matter of the poor Hungarians resort to, for at all times prior to this they have also consulted the Hungarians regarding peace with the Turkish,... but now we cannot even have news, they provide over us as the overlords approve [”] – wrote Jónás Mednyánszky to István Petrőczy in an outraged manner in October, 1664.¹⁰⁶ At the same time István Vitnyédi warned archbishop György Lippay, upon learning that the archbishop „contradicálni akar az békességnek,” [“Wanted to oppose the peace”], „az istenért ne cselekedje, mert ahhoz fegyver kell, s az nekünk nincsen. Bizony akkor rabbá teszen bennünket” [“for God’s sake do not do so, because that requires weapons, which we do not possess. Surely, then we shall be enslaved.”]¹⁰⁷ The opinion of the two gentry cited, reflect the necessity of outrage and adaptation to political realities. The gentry, in possession of their major political activity, good network of contacts, diplomatic sense, and great culture were the formers of

---

¹⁰³ Murányalja, 1664. 10.28. MNL-OL Budapest Nádady Family P 507 Series A V. R.J. Fasc. 17. Nr. 466.

¹⁰⁴ Ferenc Wesselényi to Johann Rottal. 1664.12.04. MNL-OL Budapest Nádady FamilyP 507 Series A V. R.J. fasc. 12. Nr. 466. f. 518 – 519.

¹⁰⁵ MAROSI, Endre: Megjegyzések az 1664. évi hadjárat és a vasvári béke értékeléséhez. In *Hadtörténeti Közlemények* 1951. 124. p.

¹⁰⁶ Jonas Mednyánszky to István Petrőczy. Dohna, 1664.10.24. MNL-OL Budapest Petrőczy family E 189. 2. cs. 1 t. Nr. 398. f. 98., Árva, 1664.12.26. ŠA Bytča Prothocollum congregatii

¹⁰⁷ István Vitnyédi to György Lippay. Sopron, 1664.10.14. *Vitnyédi levelei...* p. 238.

the opinions, however it is questionable, whether their political awareness can be considered general in respect of the whole of the gentry.

Mednyánszki seems to be well informed concerning the state of the peace. On 30. September he wrote: „Nekem két helrölis derék emberek megh írták, hogj á Törökkel békeséget csinálnj akarnak, nem jó lenne, ha Uj Várat több erősegekkel együtt kezénél hadnák.” [“Two good men have written to me, saying that they want to establish peace with the Turkish, it would not be good to hand over Újvár and other fortresses to them.”]¹⁰⁸ He was informed about more accurate news by an emissary heading from Vienna to Sárospatak. From him he learned that the peace „megh nem volna derekasan concludallva,” [“was not fully concluded”] thus the „executionak modalitasarull ... Consultaiott akar eö Fölseghe tartani,” [“His majesty wishes to perform a consultation about the modality of its execution”] he knows about the planned consultations in Vienna, but „az bekesseghnek Conclusyoyt ... megh as nagj Urakis addigh nem értették”, [“At this time even the great Lords did not understand the conclusions of this peace,”] he reported from rumors, that „Zatthmartt és Kalott oda ighertek,” [“Zatmar and Kallo was promised to them”] but he judges it even more, that „az holditassrull semmy Emlekezett nem leven, ha as előtt megh cselekedte, mykor expresse cautioja volt abban, annal yynkabb es uthan követny foghya, semmy cautioja mostan nem levén.” [“since there were no memories about the conquest, if he had done so before, when he had expressed caution in it, he will also do so now, having no caution at this time.”] He also emphasized, that the French troops „felete neheshlyk as chjnalt bekesseghett, és ighen morgholodnak érette.” „felete neheshlyk as chjnalt bekesseghett, és ighen morgholodnak érette” [“above them peace was also established and they were really disgrunted over it.”]¹⁰⁹

3. 2. County reception: „szent békesség”[“sacred peace”] – „könnyes szemmel” [with tearful eyes]

There is no trace of wider gentry groups getting informed about the establishment of peace between August and October, 1664. The organization of the military was in progress, besides, guaranteeing public safety also meant a constant challenge for the counties, and the strict military regime of Ferenc Wesselényi was inaugurated in several counties. On 16. October, 1664. Ferenc Wesselényi summoned the counties for an assembly. In Zemplén, after the assembly, András Radics emissary presented his letter to palatine Leopold written on 28. September 1664. in which he reported the consultations with the emissary of the great leader.¹¹⁰

---

¹⁰⁸ Bajmóc, 1664.09.30. MNL-OL Budapest Petrőczy family E 189 2. cs. 1. t. Nr. 401. 102 – 103. f.

¹⁰⁹ Jonas Mednyánszky to István Petrőczy. Dohna, 1664.10.24. MNL-OL Budapest Petrőczy family E 189. 2. cs. 1 t. Nr. 398. f. 98.

¹¹⁰ Zemplén, 1664.10.14. MNL-OL Budapest Zemplén county Prothocollum congregatii X 554 66. c. 3538. d. 66. p.

The king officially reported on the peace treaty in his letter written on 3. November, 1664., which was presented to the counties in December, during the county assemblies.¹¹¹

„Isten kegyességéből az két hatalmas császárok között az szent békesség véghozment,” [“From the grace of God, the peace between the two mighty emperors was concluded,”] - presents the Protocol of Szabolcs county. The county of Szabolcs had no objections regarding the peace established, they were rather troubled concerning „praedanak szokott más emberek és jámborok javain hizlalodo olyan duló fosztó és kóborló katonák” [“raging, looting wandering soldiers, who are used to prey and feeding on the goods of other people and pious”] „az kik sem szolgálni sem le szállani, sem pedig két kezimunkájok utan élni nem akarnak.” [“who neither wanted to serve nor descend, not live from their handiwork.”]¹¹² They sent their emissaries to Rottal in early December.¹¹³ and in the end of December, in their letter to Ferenc Wesselényi, they concluded, „meg lévén immár a Törökkel való Békesség,” [The peace with the Turkish had been established,”] they complained about the stationing of German armies and about the abuses carried out by the Hungarian military. They objected, that Ferenc Sennyey, captain of Kálló summons the nobility to the military headquarters, and the fact, that István Barkóczi transformed Ibrány to a border fortress, appointing himself as its captain. They demanded the withdrawal of German soldiers referring to that they were brought in „az orszagunk Constitutioi[törvényei] ellen, Consensusuk[konszenzus] kívül” [against the constitution of our country, outside of any Consensus]¹¹⁴

Similarly to Szabolcs county, Heves county also considered guaranteeing public safety to be of preliminary importance, the grievance policy has not arisen yet at the end of 1664, „A béke folytán haza küldött és így kenyér nélkül maradt nemes és nemtelen egyének szerte kóborolva, a szükségétől kényszerítve, élelmöket ott szereztek meg, hol lehetett,” “The noble and ignoble individuals, sent home due to the peace, kept wandering around, driven by their needs, they obtained their food, wherever they could,” Ferenc Wesselényi gave authorization to Gyöngyös to guarantee public safety, according to which they were eligible to kill the wanderers, then in October 1660., he extended this authorization to the whole county.¹¹⁵ In December, 1665. they declared the peace with the Turkish, based on the letter of Zsigmond Pethő Gersei, in the hope of the „haza nyugalmának” “tranquility of

---

111 Kassa, 1664.12.28. ŠA Kosiče AŽ Prothocollum congregatii A. II. a. 1. č. 14. f. 358., Árva, 1664.12.26. ŠA Bytča =OŽ Prothocollum congregatii č. 8. (Knihy 19.) f. 512.

112 Szabolcs, 1664.12.12. MNL-OL Budapest Szabolcs county X 573 3493. doboz (146. tekeres) 29. cím 109. p

113 Szabolcs, 1664. 12.15. MNL-OL Budapest Nádasdy family P 507 Series A V. R.J. 11. cs. Nr. 406. 138. f.

114 [H.n.], 1664.12.29.MNL-OL Budapest Wesselényi family E 199 5. cs. II. t. 96./3. Szabolcs county to Ferenc Wesselényi. [H.n.], 1664.12.29.

115 Heves, 1664.06.25. MNL-OL Budapest Heves county Prothocollum congregatii 484 3362. d. 1. c. (1657 – 1666) 277. p.

the homeland”. During this very county assembly the withdrawal of the German army was also mentioned.¹¹⁶ Abaúj county, afraid of the looting of the retreating Germans, requested „mind az jövendő, s mind az ki vitetendő Németh Hadaknak officialissira és magokra az Vitézekre Egy Erős Patens Parancsolat” [“A Strong Patent Commandment for all the future officialissi and knights of the German Armies to come, and those to be taken out”].¹¹⁷ Zemplén county also turned to the palatine due to the withdrawal of the German military’s Cob troops, inquiring about the exact route of their retreat.¹¹⁸

„Szivünk szomorusagával s könyves szemmel lattyük azon Törökkel concludalt Bekessegnek Ratificatioját is,” [“With sadness in our hearts and tears in our eyes, we also see the ratification of the peace made with the Turkish,”] – claims the letter of Zemplén addressed to the palatine of the county. Regarding the articles of peace they objected the destruction of the Székelyhíd castle „keresztyén által valo” [by Christians], and they also reported news obtained from a Turkish man, according to which the Turkish of Oradea plan to rebuild the castle. They transformed the „kereszténység védőbástyája” [“bastion of Christianity”] topos in the letter, mentioning it as „a Magyar verrel szerzet hazanknak Bastyai” [“Bastion obtained for our homeland with Hungarian blood”], which was not merely the guardian „az megh maradtot marokni Földnek, de az egész keresztényi Provinceaknak” [“of the handful of earth remaining, but for the whole Christian Province.”]. They especially objected the procedure, that the peace was concluded without the involvement of the Hungarian leaders, they implied, that „az magyar Nemzet Bekességhe, annak szülte tagiai, Columnay[oszlopai] és Tanacsosai által .. tractaltatott es concludaltatott,” [“The peace of the Hungarian nation, and its born members, has been consulted over and concluded...by Columns and Advisors,”] and now „törökkel valo bekessegnek tractatusabul az magyar Consiliumnak exclusioia ... Ngod Paltinussi Authoritassanak s tob haza oszlopinak, egész Nemeztünknek Ngodban mint Fejünkben serelmet” [“the exclusion of the Hungarian Consilium from the Turkish peace tractatus... caused grievances to the Palatine Authority of Your Highness and several pillars of the country, and as to Your Highness as our head, to the whole country”] „Palatinusunk es Nador Ispanunk,” [“Our palatin and granger Nador,”] who, due to his mediatorship, was the main mediator of political negotiations between the orders and the court, shall be a „columna” in this argument alongside with the other major dignitaries. This image became the political topos of the early modern era due to the authority representation of Charles V., while Ferenc Wesselényi, Miklós Zrínyi, Ferenc Nádasdy, gained a key role in Hungarian political culture, regarding the Letter of Alliance.¹¹⁹ In the letter of Torna county, addressed to Ferenc

---

¹¹⁶ Gömör, 1664.12.06. MNL-OL Budapest Gömör county X 1051 č 7. (C1372. doboz) f. 128.

¹¹⁷ Abaúj county to Ferenc Wesselény. Gönc, 1664.12.15. MNL-OL Budapest Nádasdy Family P 507 Series A V. R.J. 11. cs. Nr. 397. 52. f.

¹¹⁸ Zemplén county to Ferenc Wesselényi. Zemplén, 1664. 12.29. MNL-OL Budapest Nádasdy Family P 507 Series A V. R.J. 13. cs. Nr. 483. 241 – 242.

¹¹⁹ Zemplén county to Ferenc Wesselényi. Zemplén, 1664. 12.02. MNL-OL Budapest Nádady

Wesselényi, they objected, that during the „homalyos Bekeségnek ideje” [“Obscure period of peace”] they are subject to the plunders of the Turkish, they were afraid, and that the previous practice of raids will become even worse. One node of their argument was, that despite the nationwide anti-Turkish collaboration the peace was concluded. („a pogányságh vér szopo fene vadsagha ellenebe magat vető s-a veghre is őszvő gyűlt keresztényi Erő és fegyver,” „Edes hazánk mint Egesz Kereszténység Első bastyája”). They also raised their voices against the means of concluding the peace.¹²⁰

As we could see, by the end of 1664. the majority of counties were occupied by the reduction of wanderers, restraining the retreating German troops, as only the last two letters argue strongly about the peace established, using the international political toposes of the early modern era as well. Royal and palatial letters, presented in 1665 promised stability regarding the peace, and informed about the process of negotiation as well.¹²¹

Meanwhile, however the conspiracy among the counties had begun. In December, 1664. Zemplén sent Péter Kazinczy and István Radi to Zsófia Báthory so that „in negotio publico” they would reach an agreement.¹²² The record of Heves summarizes it the following way „A zempléni rendek átiratot intéztek a megyékhez, hogy a sérelmes vasvári béke, az itt garázdálkodó német katonaság, és a vallás szabad gyakorlata ügyében feliratot intéznének, és e végből Eperjessen tanácskozásra jönnének össze a megye követei” [“The orders of Zemplén issued an transcription to the counties in order to issue a petition regarding the detrimental Vasvár peace treaty, the pillaging German army and the free practice of religion; and in favor of this, the emissaries of the county shall gather in Eperjes for a consultation”].¹²³ The record of Gömör county provides a more detailed report about their ideas: in connection with the peace treaty, they complained, that it was concluded without the major Hungarian dignitaries,¹²⁴ and the fact that Székelyhid was left in Turkish hands. Despite the country’s laws they urged the retreat of German army station in Hungary, and expected a reso-

Family P 507 Series A V. R.J. 13. cs. Nr. 483. 243 – 244. f.

¹²⁰ „Nagod mint Nador Ispanunk, mediatorunk, Vice Kiralyunk, és a több e haza Columnai ki marattanak annak a bekeseghnek szerzesébül és Conclusiojabul,” majd az oszlop-képzet további fejtegetésével felteszi a kérdést, hogy „Ez a dőlőfelben allo haza nem a Nagod vallan tartiké, mint Oszlopon? Edes nemzetejért nem Nagod állé kivalkeppen valo Strását?” Torna county to Ferenc Wesselényi.

¹²¹ Abaúj, 1665.02.11. ŠA Kosiče AŽ Prothocollum congregatii A. II. a. 1.. č. 14. 216. f. , Zemplén, 1665.02.10. MNL-OL Budapest Zemplén county Prothocollum congregatii X 554 66. c. 3538. d. 93. p.

¹²² Zemplén, 1664.12.29. MNL-OL Budapest Zemplén county Prothocollum congregatii X 554 66. c. 3538. d. 86. p.

¹²³ Heves, 1665.02.04. MNL-OL Budapest Heves county Prothocollum congregatii X 484 3362. d. 1. c. 290. p.

¹²⁴ „Dnus Comes Regni Palatinus et reliqui Regni Proceres ... ex conclusione illius pacis abfuissest”

lution for religious grievances, especially those, committed by Zsófia Báthory. Regarding these issues, they intended to send a delegate to the king, personally Menyhárt Keczer and Mihály Bornemissza.¹²⁵ There are no recordings on sending other emissaries, the response is known. János Miskolczi, the notary of Szabolcs county, ensured the residents of Zemplén in his letter written in January, 1665., that they are willing to cooperate „im omnibus publicis, maxime vero Religio-nis”, Abaújvár, Sáros, Szatmár, Borsod and Torna county claimed likewise.¹²⁶ The emissary instruction provided to András Székely, Péter Hanyi, and György Chernel was preserved. In these, they formulated the following, regarding the peace: they discuss the peace treaty article by article „az több ott levő haza Fiai-val” [“With the sons of our homeland, who are there”], but they also added „Az mi tetczesünk szerint ez jelen valo esztendőben pihenesnek kellene lenni, ennyi haborusagos idő után.” [“It would be of our liking that after so many fighting, this year should be the year of rest.”]. in connection with the transgressions of “these newly invited Germans” they indicated the grievances of István Szentpé-tery, chief captain of Tokaj, emphasizing, that the encroachments of the Germans also meant the grievance of Hungarian captains and their noble freedom. Concerning free religious practice and the income of parishes, there still was „nagy idegenseg” [“a great alienation”] „az Tizenharom varmegye statui es az fejedele-m Aszony s Rakoczi Ferencz Uram ő naga között” [between the statues of the 13 counties, the Abbes and Lord Ferencz Rákóczi himself.].¹²⁷ The meeting took place on 16th Febuary, 1665 in Eperjes, where Rottal appeared as the authorized party of Leopold in all respects.¹²⁸ András Radics, Menyhárt Keczer, and András Becskeházi were elected as emissaries to the king, among their instructions, the basis of their anti-peace arguments, the previously concluded laws, were found, which stated „per Proceres Regni, consiliariosque Hungaros ... fuerit conclusa,”. They felt regret over the loss of Várad and Érsekújvár, but called attention to the destruction of the frontier in connection with the destruction of Székelyhíd. They also supported the withdrawal of the German armies with a previously concluded law. Due to the grievances of the Lutherans they also had to negotiate over the resolution of religious issues.¹²⁹

Several counties sent a letter to the palatine, asking him to support the emissaries delegated to the king. Torna county talks about „Törvénytelen nyomorgatta-

---

¹²⁵ Gömör, 1665.01.12. MNL-OL Budapest Gömör county Prothocollum congregatii X 1051 č 7. (C1372. d.)128. f.

¹²⁶ Zemplén, 1665.01.29. Melléklet: Szabolcs county to Zemplén county. Parvo, 1665.01.09. MNL-OL Budapest X 554 66. c. 3538. d. 89., Terebes, 1665.01.22. 91. p.

¹²⁷ Gönc, 1665.02.11. ŠA Kosiče AŽ Prothocollum congregatii A. II. a. 1. č. 14. 217 – 218. f.

¹²⁸ Gömör, 1665.03.10. . MNL-OL Budapest Gömör county Prothocollum congregatii X 1051 č 7. (C1372. d.)155-163. f.

¹²⁹ Zemplén, 1665.03.10.MNL-OL Budapest Zemplén county Prothocollum congregatii X 554 66. c. 3538. d. 96 – 102. p., Szatmár, 1665.02.25, MNL-OL Budapest Szatmár county Prothocollum congregatii X 577 6. c. 3478. d. 322. p.

tasúnk” [“Our unlawful torture”], The letter of Sáros and Zemplén points out that do not merely feel the downfall of the homeland due to the Turkish „békességnek alkalmatosságágha, s-abbúl származott annak ártalmas és veszedelmes gyümölcse” [“peace’s suitability and its harmful and pernicious fruit”], but also due to „mind belső, mind külső szabadsághinknak megh sértődése” [“the grievances of our internal and external freedoms”]¹³⁰ Despite their briefness, in all cases, the letters emphasize the mediatory mission of the palatine, that he shall mediate between the orders and the king.

The emissaries delegated to the Court received an answer in June. Their anti-peace actions were rejected by the Court, with reference to the interest of the whole Christianity, they deemed the laws and the noble liberties secured.¹³¹ The appointment of Ferenc Csáky, to the chief post of upper-Hungary could have complied with the political expectations of the order. They scheduled his inauguration on 14. May, but since they appointed Rüdiger Stahremberget to implement the inauguration, the majority of the 13 counties took a stand against it.¹³² During the summer the king and the palatine warned the counties repeatedly, that trading with the Turkish was prohibited, and they also forbade them to trespass into areas given to the Turkish because the court was interested in the conclusion of a Turkish commercial contract.¹³³ The meeting at Kassa in 1665 highlights that the counties also kept They stated, „ha immar ily rettenetes kárával az magyar nemzetnek bekesseget concludaltatott, tartassok szentül meg es az bekesseget,” [“as peace has been finally concluded with his terrible detriment of the Hungarian nation, the peace shall be firmly kept”] although the Hungarian Kingdom prohibited the occupation, the Turkish were meanwhile occupying Szabolcs and Szatmár counties. They objected that peace negotiation committee did not have a single Hungarian member, “nem kiseny serelmünk abban is, hogy nem magyar nemzetből allo orator expedialtatott az Portara, hanem mas nemzetet az haza törvénye es az ő Felsege Diplomaja ellen.” [“Our grievance is not small regarding the fact either, that not an orator from the Hungarian nation was delegated to the mansus, but from other nation, against the legislation of the country and the Diploma of His Highness.”].¹³⁴

---

¹³⁰ Sáros county to Ferenc Wesselényi. Eperjes, 1665.03.18. MNL-OL Budapest Wesselényi Family E 199 5. cs. II. t. 90/8. ; Zemplén county to Ferenc Wesselényi. Zemplén, 1665.03.10. MNL-OL Budapest E 199 5. cs. II. t. 122/5. 9-10. f.

¹³¹ Zemplén, 1665.07.28. MNL-OL Budapest Zemplén Prothocollum congregatii X 554 66. c. 3538. d. 132.p. Lipót to counties., Orbán István Bécs, 1665.06.14. 133 – 136. p.

¹³² Heves, 1665.03.18., 05.01. 302. p., 308. p. Zemplén, 1665.05.19. MNL-OL Budapest Zemplén county Prothocollum congregatii X 554 66. c. 3538. d. 105–119. p.

¹³³ Heves, 1665.08.22., Zemplén, 1665.07.30., 1665.07.17., Zemplén, 1665.08.18. MNL-OL Budapest Zemplén county Prothocollum congregatii X 554 66. c. 3538. d. 137. p. Bécs, 1665.07.30

¹³⁴ Abaúj, 1665.11.12. ŠA Kosiče AŽ Prothocollum congregatii A. II. a. 1.. č. 14.. 260/a-261. f.

Summary

Autorka príspevku sa v rámci príspevku venuje komplikovanému úseku uhorských dejín. Sedemnásťte storočie však bolo typické nielen vojenskými stretmi, ale stalo sa tiež obdobím, keď rýchlo stúpa význam rôznych foriem výmeny informácií medzi mocenskými centrami a okrajovými oblasťami krajiny. Ide o dôležitú, i keď doteraz v menšej miere, spracovanú problematiku. Na analýze konkrétnych správ z obdobia rokov 1663 a 1664 predstavuje v tom čase využívané možnosti vzájomnej výmeny informácií medzi jednotlivými vrstvami spoločnosti. Predovšetkým problém rýchleho získavania spoľahlivých informácií bol z hľadiska šľachty, žijúcej na vidieku významným faktorom, ktorý v druhej polovici 17. storočia zohrával dôležitú úlohu pri jej reakcii na neustále prebiehajúce politické či vojenské zmeny. Spôsobom, akým sa tieto informácie dostávali z centier do vzdialenejších oblastí krajiny sa venuje autorka štúdiu veľmi podrobne. Na jednej strane išlo samozrejme o oficiálne správy prezentované viedenskými úradmi. Na strane druhej však dôležitú úlohu zohrávali tiež informácie, ktoré sa šírili prostredníctvom osobných kontaktov. Čo je dôležité, v tomto období už výmena správ v stále väčšej miere prebiehala oboma smermi. I vidiecka šľachta sa totiž usilovala o pravidelnú výmenu informácií v lokálnych centrách. Ich význam tak postupne stúpala. Navyše ako autorka poukazuje, po uzavretí mierovej zmluvy vo Vašvári roku 1664 sa práve tieto centrá stali priestorom, kde mohla šľachta vyjadriť svoju nespokojnosť s uzavretím mieru. V tomto smere išlo vlastne o jeden z prejavov „verenej mienky“.

Literature

- BEHRINGER, Wolfgang. *Im Zeichen des Merkur. Reichspost und Kommunikationsrevolution in der Frühen Neuzeit*. [=Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte in Göttingen Band 189]. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2003.
- BENCZÉDI, László. Az 1670. évi tiszavidéki felkelés és társadalmi háttére. In *Századok* 109 (1975). p. 509 – 550.
- BENE, Sándor: *Theatrum politicum: Nyilvánosság, közvélemény és irodalom a kora újkorban*. [Csokonai Könyvtár] Debrecen : Kossuth, 1999. p. 335 – 336.
- BRIGGS, Asa–BURK, Peter: *A média társadalomtörténete. Gutenbergtől az internetig*. Budapest : Napvilág, 2004.
- CZIGÁNY István. Katonai szolgálat és a társadalmom militarizációja Felső-Magyarországon és a Tiszántúlon, 1600-1660. In *Századok* 117 (2004): 4. p. 1212-1233.
- DOMINKOVITS, Péter. A rendi jogok védelmezője – a központi utasítások végrehajtója: a 17. századi magyar vármegye. *Századok* 139 (2005): 4. p. 855 – 888.
- DOMINKOVITS, Péter. Vármegyei vezetők, közigazgatási feladatok a 17. századi Sopron és Vas vármegyék példáján. In *Megyetörténet. Egyház- és igazgatástörténeti tanulmányok a Veszprémi Püspökség 1009. évi adománylevele tiszteletére*. Ed. HERMANN, István–KARLINSZKY, Balázs. Veszprém, 2010. p. 421 – 444.

- DOMINKOVITS, Péter. Főúri familiaritás. Sopron vármegye alispánjai a 17. században. In *Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16-17. században*. Ed. G. ETÉNYI, Nóra – HORN, Ildikó. Budapest : Balassi, 2005. p. 511 – 530.
- Esterházy, Pál. Mars Hungaricus avagy értekezés a török háborúról s annak kezdetéről és végéről. Ford. IVÁNYI, Emma. In *Mars Hungaricus*. Ed. HAUSNER Gábor [Zrínyi-könyvtár III.]. Budapest : Zrínyi, 1989. .p. 101 – 302., 465 – 505.
- Európa Zrínyije*. Válogatott tanulmányok. Ed. R. VÁRKONYI, Ágnes. Budapest, Argumentum, 2010.
- G. Etényi Nóra. *Hadszintér és nyilvánosság. A magyarországi török háború hírei a 17. századi német újságokban*. Budapest : Balassi
- G. ETÉNYI, Nóra. A Wesselényi-összeesküvés. In *A Wesselényi-összeesküvés. Beszámoló a perről és a kivégezésekről*. Ed. SALGÓ, Ágnes. Budapest : OSZK–Helikon. 2005. 161 – 180.
- H. NÉMETH, István. Információszerzés és hírközlés a felső-magyarországi városokban. In *Információáramlás a magyar és török végvári rendszerben*. Ed. PETERCSÁK, Tivadar – BEREZC Mátyás [=Studia Agriensia 20.]. Eger, 1999. p. 17 – 27.
- H. NÉMETH, István. *Várospolitika és gazdaságpolitika a 16 – 17. századi Magyarországon (A felső-magyarországi városösszeesküvés) I-II*. [=Doktori mestermunkák] Budapest : Gondolat-MOL, 2004.
- HABERMAS, Jürgen. *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*. Budapest : Osiris, 1993.
- HORVÁTH Hajnalka. „...postán izentem vala nagyságodnak” – Az információáramlás tényezői a XVII. század közepén. In *Fons* 17(2010): 1. pp. 3 – 56.
- LUKÁCS, Zs. Tibor. Propaganda és közvélemény kutathatósága a történettudományban. In *Aetas* 10 (1995): 1 – 2. 171 – 178.
- MAROSI, Endre. Megjegyzések az 1664. évi hadjárat és a vasvári béke értékeléséhez. In *Hadtörténeti Közlemények* 1951. p. 107 – 128.
- NAGY József Zsigmond. A köznemesség politikai állásfoglalásának indítékai. In *Európa és a Rákóczi-szabadságharc*. Ed. Benda, Kálmán. Budapest : Akadémiai, 1980. 173 – 180.
- NOVÁK, Veronika. *Hírek, hatalom, társadalom. Információáramlás Párizsban a középkor végén*. [Információtörténelem]. Budapest : Gondolat-Infonia, 2007.
- PÁLFFY, Géza. *Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI-XVII. században*. Győr : Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára, 1995.
- PÉTER, Katalin. *A magyar nyelvű politikai publicisztika kezdetei. A „Siralmas panaszs” keletkezéstörténete* [Irodalomtörténeti füzetek 83]. Budapest : Akadémiai, 1973. *Portré és imázs. Politikai propaganda és reprezentáció a kora újkorban*. Ed. G. Etényi, Nóra – Horn, Ildikó. Budapest : L’Harmattan, 2008.
- ROGER Chartier. Nyilvánosság és közvélemény. In *Világosság* 1989: 6. p. 420 – 427.
- PÜSPÖKI Nagy Péter. Inter Scylla et Charybdis. Három adalék a török szövetség eszméjéhez a vasvári béke korában. In *Studia Nova* 1 (1994)- p. 59 – 67.

- R. VÁRKONYI, Ágnes. *Magyarország története 1526 – 1686. III./2.* Budapest, Akadémiai, 1985. p. 1091 – 1158.
- R. VÁRKONYI Ágnes. A tájékoztatás hatalma. In *Információáramlás a magyar és török végvári rendszerben.* Ed. Petercsák Tivadar – Berecz Máttyás [=Studia Agriensia 20.]. Eger, p. 9 – 31.
- R. VÁRKONYI Ágnes. Búcsú és emlékezet. In R. VÁRKONYI Ágnes: *Europica varietas – hungarica varietas. Tanulmányok.* Budapest : Akadémiai, 1994, p. 158 – 182.
- R. VÁRKONYI, Ágnes. A Wesselényi-szervezkedés történetéhez 1664 – 1671. In *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére* [Gazdaság- és társadalomtörténeti kötetek 2]. Ed. FODOR, Pál–PÁLFFY, Géza–TÓTH, István György. Budapest : Akadémiai, 2002. p. 423 – 460.
- R. VÁRKONYI, Ágnes. Apafi–Zrínyi–Comenius. In *Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének nyolcvanadik évfordulójára.* Ed. KOVÁCS, András–SIPOS, Gábor–TONK, Sándor. Kolozsvár : Erdélyi Múzeum Egyesület, 1996. p. 502 – 524.
- R. VÁRKONYI, Ágnes. Európai játéktér – magyar politika. 1657 – 1664. In *Európa Zrínyije. Válogatott tanulmányok.* Ed. R. VÁRKONYI, Ágnes. Budapest, Argumentum, 2010. p. 269-308. R. VÁRKONYI Ágnes: A közvetítő. Johann Philipp von Schönborn és a török háború (1657 – 1664). In *Európa Zrínyije ...* p. 202 – 222.
- R. VÁRKONYI, Ágnes. Gazdaság és mentalitás. Szirmay András feljegyzései 1688–1718. In *Gazdaságtörténet – könyvtártörténet. Emlékkönyv Berlász Jenő 90. születésnapjára.* [Gazdaság- és társadalomtörténeti kötetek 1.]. Ed. Búza János. Budapest : MTA–BKÁE, 2001. 477 – 501.
- R. VÁRKONYI, Ágnes: Zrínyi száz napja. In *Európa Zrínyije.* p. 318 – 332.
- SCHULZE, Winfried–FAULSTICH, Werner–GIESECKE, Michael–BURKHARDT, Johannes–GERSMANN, Gudrun: Begann die Neuzeit mit dem Buchdruck? Ist die Ära der Typographie im Zeitalter der digitalen Medien endgültig vorüber? Podiumdiskussion unter der Leitung von Winfried Schulze. In *Kommunikation und Medien in der Frühen Neuzeit.* Ed. BURKHARDT, Johannes–WERKSTETTER, Christine. München : Oldenbourg, 2005, p. 11 – 38.
- VARGA J. JÁNOS: A főúri szervitorok és a vármegyei nemesség viszonya. In: *Thököly-felkelés és kora.* Ed. BENCZÉDI László. Budapest : Akadémiai, 1983. 69 – 71
- VARGA, J. JÁNOS: Az „Orta Madzsar” szerepe Perényi Pétertől Thököly Imréig. A nyugati irányú török hódítás metodikájához. In *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére* [Gazdaság- és társadalomtörténeti kötetek 2]. Ed. FODOR, Pál–PÁLFFY, Géza–TÓTH, István György. Budapest : Akadémiai, 2002. p. 415 – 422.
- Vitnyédi István levelei (1652-1664).* Kiadta: FABÓ András. *Történelmi Tár* 1871 (15 – 16).
- ZOMBORI, István: A felvidéki evangélikus értelmiség. In *A magyarországi értelmiség a 17 – 18. században.* Ed. ZOMBORI, István. Budapest, 1984. p. 82 – 91.

Slovenské národné hnutie v kontexte formovania občiansko-národnej spoločnosti v Uhorsku (1780 – 1848)

Libuša Franková

FRANKOVÁ, Libuša. Slovak national movement in text of the formation of national civil society in Hungary (1780 – 1848). In *Annales historici Presovienses*. ISSN 1336-7528, 2014, vol. 14, no. 1, p. 50-59.

In the period of 18th and 19th century, accompanying phenomenon of modern European national movements was historical and social phenomenon, known as European nationalism. It brought pan-European integration concepts, which pointed to the creation of national ethnic state units on civil national basis. The Slovaks as non-governing ethnic group began with implementation of national activities in Hungary in the period of enlightened absolutism that brought the first steps towards civil liberties. Reform development of Hungary, especially from the House meetings in the period 1830 – 1836, along with growth of Magyarization led the representatives of Slovak national life together with the Hungarian political representation to the open controversies on the status of the Slovaks in Hungary. In these controversies, modern constitutional thinking and national ideology of national-civic sense were formulated. The policy formulation of Hungarian citizenship was presented by Ľudovít Štúr, who made a statement to the newspaper with Our position in the country in September 1846. He also observed that the Slovaks are different from other people, not as a nation-by-nation, but only in the language and ethnic interests. He stressed that in the political sense, there is no difference from other „fellow citizens” and that they are Hungarian people. The new situation in the public and constitutional inspection of representatives of the Slovak national movement on minority issues in Hungary occurred after the adoption of the so-called March Laws of 1848, which essentially laid the foundation of the Hungarian civil society. In a spirit of ideas of the representatives of Hungarian Reform Movement, to transform Hungary into nationally united Hungarian state, civil equalization of non-Hungarian nationalities should resolve the national question in Hungary. Despite civil equality, the Slovaks were as any other ethnic groups in Hungary disadvantaged, in constitutional and national field by the adopted laws.

Key words: Slovak national movement, history, Hungary, 18th and 19th century.

V kontexte európskeho nacionalizmu 19. storočia, ktorý priniesol myšlienku národnej identity spojenú s vývojom jednej a tej istej entity – etnika, či etnickej skupiny k modernému národu, začali aj slovenskí vzdelanci, príslušníci nevládnucej etnickej skupiny, ktorá nepoznala vlastnú štátnosť, uskutočňovať od konca 18. storočia v špecifických podmienkach spoločensko-politického a hospodárskeho vývoja rakúskej monarchie aj samotného Uhorska národné aktivity. Moderný slovenský národný vývin začínal v kultúrno-etnickom zmysle a v riešení sloven-

skej otázky dominovala jazyková otázka, s dôležitým kultúrnym a v 40. rokoch aj národnopolitickým zmyslom. V revolučných udalostiach jari 1848 si predstavitelia slovenského národného hnutia začali uvedomovať potrebu aktivizácie smerom k uznaniu národných aj občianskych práv a slobôd Slovákov v súvislosti s maďarskými národnopolitickými snahami, v ktorých dominovala idea uhorského politického národa v zmysle občiansko-národného princípu. Sledoval zlúčenie príslušníkov všetkých etníc a etnických skupín v Uhorsku na princípe rovnakých občianskych práv a pod vedením Maďarov, ako najvyspelejšieho a vládnuceho etnika. Slovenské národnopolitické aktivity v zmysle národno-občianskeho princípu vyzdvihovali národný prvok spolu s občianskymi požiadavkami. V liberálnych snahách zdôrazňovali demokratičnosť a ľudovosť, nepocitujúci podstatný rozdiel medzi národným a liberálnym.

Sprievodným javom európskych moderných národných hnutí v 18. a 19. storočí bol historický a spoločenský jav známy ako európsky nacionalizmus. Ako produkt európskej modernizácie, ktorá prinášala do atlanticko-európskeho priestoru zrýchľujúce sa politické, ekonomické a sociálne zmeny,¹ vzišiel z nového spoločenského myslenia Francúzskej revolúcie (1789) a priniesol vše európske integračné koncepcie, ktoré smerovali k vytváraniu národných monoetnických štátnych celkov na občiansko-národnom princípe. Slovom Miroslava Hrocha „*cesta k modernému národu tu mala povahu transformácie politického systému od pozdno feudálneho absolutizmu k ústavnému zriadeniu a spoločnosti rovnoprávných občanov*“.² Európska feudálna spoločnosť reagovala prostredníctvom nacionalizmu na možnosti, ktoré poskytoval feudálny spoločenský systém a stredoveký štát s pevne stanoveným sociálnym, spoločenským a kultúrnym miestom jednotlivca v spoločnosti a nastoľovala otázku slobody človeka. Prirodzené práva človeka a občana sa stávali aktuálnou potrebou doby.

Európsky nacionalizmus priniesol myšlienku národnej identity spojenú s vývojom jednej a tej istej entity – etnika, či etnickej skupiny k modernému národu. Politické vyjadrenie našiel v európskych národných hnutiach, v 19. storočí najmä v strednej a juhovýchodnej Európe. Formovanie moderných národov, ktoré tvorilo súčasť celkovej prestavby feudálnej stavovskej spoločnosti na občiansko-národnú, prinieslo „dve situácie“ alebo „dva typy“ národných hnutí smerujúcich k národnému štátu, a to buď formou premeny feudálnej pozdnoabsolutistickej štátnosti, alebo premeny nevládnucej etnickej skupiny na národný štát. Pri druhom type prechodu mali nevládnuce etnické skupiny rozdielne podmienky. Dané boli tým, že niektoré z nich mohli nadviazať na zvyšky prežívajúcich inštitúcií, ktoré pripomínali stredoveký „národný“ štát a mali národnú šľachtu (Češi, Chorváti, Nóri, Íri, Maďari, Poliaci), iné mali aspoň vo svojej „kolektívnej pamäti“ zachovanú spomienku na niekdajší stredoveký štát (Srbi, Gréci, Litovci) a ďalšie nikdy nepoznali štátnosť

¹ LIPTÁK, Lubomír. Modernizácia Slovenska: národ, štát, spoločnosť. In *Historický časopis*. Roč. 45, č. 12, 1996. s. 71 – 74.

² HROCH, Miroslav. *V národním zájmu. Požadavky a ciele evropských národných hnutí devatenástého století ve srovnávací perspektívě*. Praha : Lidové noviny, 1999. s. 13.

(Lotyš, Slováci, Macedónci, Bielorusi, Fíni). K nim patrili aj Slováci. Transformácia v moderný národ mala v európskom nacionalizme charakter národného hnutia, s úsilím dosiahnuť všetky atribúty plnohodnotného moderného národa.³ Ako uviedol Dušan Kováč „*nacionalizmus je síce vnútorne dosť diferencované, ale v zásade jednotné hnutie, vychádzajúce z rovnakých koreňov a sledujúce rovnaké ciele. Závisí však od konkrétnych podmienok, či sa jeho vonkajšie prejavy manifestujú viac ako etnické, či tendujú k politickým zvratom*“.⁴

Slovenské národné hnutie od konca 18. storočia tvorilo v období prechodu od starších dejín slovenského feudálneho etnika do moderného vývinu slovenského národa významnú fázu národnostného procesu Slovákov. Stávalo sa súčasťou vstupu európskeho tradičného agrárneho spoločenstva do obdobia jeho moderného vývoja, spojeného s industriálnou občianskou spoločnosťou.⁵ Slováci ako nevládnuca etnická skupina, ktorá nepoznala vlastnú štátnosť, začínali uskutočňovať národné aktivity v špecifických podmienkach spoločensko-politického a hospodárskeho vývoja rakúskej monarchie aj samotného Uhorska⁶ v období osvietenského absolutizmu, ktoré súviseli s reformnou činnosťou Márie Terézie a Jozefa II. Osvietenské reformy v duchu novodobého racionalizmu prinášali uskutočňovanie prvých krokov k občianskym slobodám, s cieľom zabezpečiť v spoločenskom živote „všeobecné blaho – bezpečnosť a blahobyt občanov“ pro-

³ Smerovala k dosiahnutiu úplnej, respektíve takmer úplnej hierarchickej sociálnej štruktúry, ktorá mala zodpovedať dosiahnutému stupňu celkového ekonomického a sociálneho vývoja a ktorej príslušníci by sa podieľali alebo chceli podieľať na politickej moci, k občianskej rovnoprávnosti príslušníkov národa, napriek hierarchickej sociálnej členitosti, k existencii moderného národa na území, ktoré by malo inštitucionalizovanú vnútornú správu a jeho príslušníci by poznali hranice národného teritória a považovali by ho za svoje územie, k používaniu kodifikovaného jazyka a k verejnému prihláseniu sa k národnej kultúre a jej historickému odkazu, ale aj k osvojeniu si vedomostí nielen o spoločnom pôvode, ale aj o spoločných dejinách. HROCH, Miroslav. *V národnom zájmu. Požiadavky a ciele evropských národných hnutí devätnásteho stoločí ve srovnávací perpektívě*. Praha : Lidové noviny, 1999. s. 18 – 19.

⁴ KOVÁČ, Dušan. Nacionalizmus 19. a 20. storočia. In *Historický časopis*. Roč. 45, č. 1, 1997. s. 80.

⁵ LIPTÁK, Ľubomír. Modernizácia Slovenska: národ, štát, spoločnosť. In *Historický časopis*. Roč. 45, č. 12, 1996. s. 72.

⁶ U Slovákov boli národné snahy determinované národným a hospodárskym útlakom, postupnými maďarizačnými tlakmi, absenciou spomínaných štátoprávných tradícií, ale aj hospodárskeho a politického administratívneho celku s vlastným mestským centrom ako oporou národnému hnutiu, tiež geografickou rozdrobenosťou slovenského územia so značne uzavretými hospodárskymi a politicko-administratívnymi celkami – stolicami, existujúcimi feudálnymi stavovskými a spoločenskými rozdielmi v Uhorsku, pretrvávajúcou konfesiónálnou rozštiepenosťou slovenskej spoločnosti, ale aj etnickou malosťou a nevyvinutosťou, skôr však z politického a kultúrneho pohľadu, než čo do početnosti Slovákov v Uhorsku. BUTVIN, Jozef. Problematika slovenského národného obrodenia. In MESÁROŠ, Július. (ved. red.). *Slováci a ich národný vývin*. Bratislava : SAV, 1966, s. 114 – 129.

stredníctvom usporiadaného štátu s racionálnou cieľavedomosťou.⁷ Realizovali sa opatrenia k náboženskej tolerancii, demokratizácii vzdelania atď., ale predovšetkým sa uskutočňovali zmeny v organizácii štátu, ktoré zasiahli aj do oblasti národných záujmov jednotlivých etník a etnických skupín v monarchii. Centralizácia štátnej moci priniesla prekryvanie či prelínanie moderných správnych celkov – dištriktov, zriadených Jozefom II. v roku 1785, s hranicami historických národných alebo etnických celkov. V prítomnej, pretrvávajúcej identite národných spoločenstiev v monarchii so starými politickými celkami, či etnickej identite na úrovni ľudskej komunity sa začal prejavovať záujem o národnú svojbytnosť aj u Slovákov. Aj keď u nich absentovala vlastná organizačno-zjednocujúca forma – štátnosť, prijímali impulzy k národným aktivitám z pokrokových európskych myšlienkových prúdov, najmä z osvietenstva a racionalizmu, z európskych revolučných hnutí – z Francúzskej revolúcie (1781 – 1799), z poľského povstania (1830 – 1831), z revolučných udalostí rokov 1848 – 1849, z romantickej filozofie Johanna Gotfrieda Herdera a Georga Wilhelma Fridricha Hegela, ale aj z produktu európskej modernizácie – nacionalizmu.

V slovenskom prostredí sa nositeľmi národných ideí stávali vzdelanci, ktorí pochádzali z nižších spoločenských vrstiev a sociálne patrili k stredným vrstvám. Kňazi, učitelia, stredoškolskí profesori, ale aj úradníci a predstavitelia slobodných povolání začali v intenciách európskeho nacionalizmu a v duchu osvietenských ideí pokladať prirodzené práva človeka a občana, najmä ideu prirodzenej ľudskej potreby – osobnej slobody, prítomnej už v období humanizmu a renesancie, za aktuálnu požiadavku doby. Keďže v sociálnej sfére dostávala v tom čase prirodzená ľudská bytosť vyjadrenie v prirodzenom spoločenstve ľudí – etniku, začal narastať aj ich záujem o prirodzené kultúrne prejavy – ľudovú slovesnosť, zvyky, obyčaje a najmä o hovorový jazyk Slovákov.

Moderný slovenský národný vývin začínal v kultúrno-etnickom zmysle a v riešení slovenskej otázky, v zmysle transformácie slovenskej etnickej skupiny v moderný národ, dominovala jazyková otázka s kodifikáciou spisovného jazyka a jeho spoločenským uplatnením – intelektualizáciou. Mala dôležitý kultúrny a v 40. rokoch aj národnopolitický zmysel. Jazykové a kultúrne požiadavky sa stávali pre Slovákov dôležitou podmienkou k občianskej a ľudskej dôstojnosti a boli prítomné v slovenských osvetových a ľudovýchovných, národnoobránných, národnozjednocovacích a národnopolitických aj v sociálno-ekonomických aktivitách. Prítom narážali na jedno zo špecifik slovenského národného hnutia, jeho konfesijnú dvojprúdovosť v zmysle dvoch národných ideových koncepcií, ktoré odrážali dvojaké vedomie „kmeňovej“ – národnej spolupatričnosti a boli podmienené jazykovou otázkou.⁸

⁷ Inými slovami, všetko malo slúžiť rozvoju a upevneniu štátu – v zmysle štátneho utilitarizmu a jemu sa mali podriaďovať záujmy a potreby jednotlivcov. Na strane druhej, centrálny organizovaný štát s neobmedzenou mocou panovníka mal zase slúžiť občanom v duchu osvietenského absolutizmu – pozn. L. F.

⁸ Predstavitelia katolíckeho prúdu vychádzali z historickej, kmeňovej a jazykovej

Pri formovaní národného vedomia zohralo v slovenskom národnom hnutí popri kmeňovom vedomí dôležitú úlohu aj uhorské a slovanské vedomie.⁹ Spočiatku sa u Slovákov prejavovalo najmä teritoriálne uhorské vlastenectvo – uhorský patriotizmus s uhorským vedomím. A to nielen u šľachty, ktorá k feudálnemu „natio hungarica“ – nadnárodnému nacionalizmu, patrila z titulu svojich výsad, ale aj u mešťanov a vzdelancov z nižších spoločenských vrstiev.¹⁰

Z hľadiska uhorského vedomia boli Slováci ešte koncom 18. storočia ako jednotlivci, v stavovskom zmysle, rovnoprávnymi obyvateľmi Uhorska, a teda z národnostného hľadiska boli súčasťou uhorskej historickej štátnosti. Keďže šľachta, mešťania ani vzdelanci nevystupovali vo verejno-politickom živote ako reprezentanti slovenskej etnickej skupiny, nemohlo v uhorskom spoločenstve existovať ani porušenie národnostnej rovnoprávnosti. To, čo Slovákov oddeľovalo od ostatných obyvateľov Uhorska boli len isté počiatkové formy „rečového“ vedomia, s prejavmi lásky k materskej reči, etnografického aj etnologického vedomia a tiež určité historické reminiscencie s obrannými historickými a ideologickými postojmi v snahe dokázať a zdôvodniť rovnoprávne postavenie Slovákov v Uhorsku. Pod vplyvom „rečového“ vedomia začali nositelia slovenských národných ideí postupne diferencovať svoj vzťah k uhorskému celku, ale v kontexte územno-politického uhorského národa. Napríklad iniciatívy a zákony uhorského snemu v prospech maďarského jazyka prijímali do konca 20. rokov s presvedčením, že podobné opatrenia sa dotknú aj slovenskej reči. Prítomnosť uhorského vedomia v slovenských

---

autochtónnosti Slovákov a prezentovali koncepciu národnej svojbytnosti. Predstavitelia evanjelického prúdu boli na platforme česko-slovenskej jazykovej a literárnej jednoty, s koncepciou česko-slovenskej kmeňovej jednoty – pozn. L. F.

⁹ Vplyv uhorského a slovanského vedomia na rozvoj slovenských národných aktivít, označiac ich ako „dva komplexy“ Slovákov, priblížil v práci RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848 – 1849. Dejiny a dokumenty. I. I.* Martin : Matica slovenská, 1937. s. 89 – 90. Slovanské povedomie bolo prítomné v slovenskom prostredí už od 17. storočia a prejavovalo sa v zmysle slovanskej spolupatričnosti. Koncom 18. storočia sa stávalo súčasťou najmä národných snáh evanjelických vzdelancov. Aj keď u Slovákov do istej miery zotieralo určité obrysy slovenského vedomia, zároveň prostredníctvom slovanskej vzájomnosti od 20. rokov 19. storočia, prezentujúcej jeden slovanský národ s jeho kmeňmi, bolo prechodom k slovenskému povedomiu. Spolu s jazykovým vedomím bránilo Slovákom splynúť s uhorským vedomím.

¹⁰ Maďarská šľachta ideu supremácie maďarstva s hegemonistickými úsiliami zakladala dovtedy na štátoprávnom pojme „natio hungarica“, ktorý neoznačoval len maďarské etnikum, ale všetkých príslušníkov uhorského štátu. Od konca 18. storočia dochádzalo v maďarskom národnom hnutí k zmene stavovského nadnárodného nacionalizmu na národný maďarský nacionalizmus, ktorý vychádzal z racionalistickej západoeurópskej koncepcie národného štátu podľa vzoru Francúzska – z historického práva. Z toho potom pochádzala aj jeho viera v občiansku rovnoprávnosť v Uhorsku, najmä od 40. rokov v Kossúthovom opozičnom liberálnom zoskupení. MESÁROŠ, Július. Slováci a Maďari. In *Slovenské pohľady*. Roč. IV + 110, č. 10, 1994. s. 97 – 107; MESÁROŠ, Július. Slováci a Maďari. In FERKO, Milan. (zost.). *Slováci a Maďari*. Martin : Matrica slovenská, 1996. s. 21 – 41.

národných aktivitách súvisela s absenciou konštitutívneho prvku v dejinách Slovákov v zmysle staršieho verejno-právneho a územno-politického organizačného princípu.

Reformný vývoj v Uhorsku, predovšetkým od snemových zasadnutí v rokoch 1830 – 1836, spolu s narastaním maďarizačných tendencií priviedol predstaviteľov slovenského národného života v národnoobraných aktivitách k otvoreným polemikám s maďarskou politickou reprezentáciou, najmä k jazykovej a cirkevnej otázke, ale aj k postaveniu Slovákov a Slovanov v Uhorsku. Slovenské národné obrany v podobe príspevkov v tlači aj samostatne vydávaných prác prinášali začiatky formovania moderného štátoprávneho myslenia a národnej ideológie v národno-občianskom zmysle. Národná reč nebola už len prostriedkom ochrany a podstaty slovenskej etnickej skupiny v kultúrnom zmysle, ale stávala sa aj diferenciacnym prvkom k územno-politickému uhorskému vedomiu v mravnom zmysle. Kryštali- zoval sa národný pojem v kultúrno-etnickom význame, došlo k uzákoneniu sloven- ského spisovného jazyka v roku 1843 a k utváraniu slovenskej národno-emancipa- čnej platformy.

Do 40. rokov dospeli predstavitelia slovenského národného hnutia k rozlišova- niu dvoch druhov národnosti – *politickej* a *kultúrno-etnickej*. V rámci úvah o slo- venskom vlasteneckom ideáli uhorského štátu, ako štátu rovnoprávných národov, začali popri uhorskom politickom etniku vyzdvihovať slovenskú kultúrno-etnickú skupinu označovanú ako ľudové spoločenstvo. Odmietali už zaraďovanie Slová- kov do uhorského politického spoločenstva ako jedincov, bez ohľadu na ich etnic- kú príslušnosť. Zároveň si ujasňovali vzťah k ostatným etnikám v Uhorsku a najmä k pojmom „uhorská krajina, vlasť, uhorský štát“, ktorými nazývali štátnopolitický uhorský celok. V predstavách ho federalizovali a nadradili jednotlivým etnikám a etnickým skupinám, ktoré v ňom vystupovali už nie ako súhrny jednotlivcov, ale ako osobité kolektívne celky so spoločnou ústavou, účasťou na správe krajiny a so spoločným národným – „vlasteneckým, patriotickým“ zmýšľaním. Ich záujmy sa odlišovali len v jazykovom ohľade. Pojmom „otčina“ označovali vlasť nevykazuj- úcu politickú samostatnosť, ale stávala sa im vyššou hodnotou ako uhorská krajina, vlasť, uhorský štát. V duchu romantizmu tej doby bola však pre nich najvyššou hodnotou ľudskosť a humanita. Ideál a hypotézu uhorskej vlasti rovnoprávných etník a etnických skupín postavili proti uhorskej krajine – uhorskému štátu s ma- ďarskou nadvládou v duchu maďarského nacionalizmu, v prospech ktorého sa mali nemad'arské etniká vzdať svojej národnej existencie. Nemaďarských obyvateľov Uhorska považovali slovenskí národní dejatelia za Uhrov, nie Maďarov a za vhod- ný prostriedok politického národného zjednotenia Uhorska pokladali demokrati- záciu spoločensko-politického života, nie maďarizáciu. Uznávali maďarčinu ako štátny – „diplomatický“ jazyk, ale odmietali ju ako národný jazyk, používaný v spoločenskom, cirkevnom, školskom aj v súkromnom živote. Spoločenstvo ľudí ako jednotná národná spoločnosť sa tak dostávalo u Slovákov do protikladu k star- šiemu územno-politickému atomizmu.¹¹

¹¹ Odmietanie zaraďovania Slovákov do uhorského politického spoločenstva ako jedincov,

K prehodnoteniu vzťahu k uhorskej krajine, vlasti, uhorskému štátu aj k otčine – národu došlo v slovenskom národnom hnutí v období jazykového konfliktu v Uhorsku v súvislosti s postupujúcou maďarizáciou v duchu maďarského národného štátu. V polovici 40. rokov, po neúspešných slovenských obranných aktivitách najmä v otázke jazyka a v podobe obranných spisov aj Slovenského prestolného prosbopisu (1842, 1844) dochádzalo k prehodnocovaniu vzťahu k uhorskej politickej štátnosti.¹² V slovenskej národnej ideológii štúrovcov dochádzalo k zmierneniu pôvodného rozporu medzi uhorskou krajinou, vlasťou, uhorským štátom a otčinou, a to nielen v praktickej, ale aj v teoretickej oblasti. Otčina začala byť podriaďovaná národnostne rovnoprávnej uhorskej vlasti, čo bolo primerané konkrétnym slovenským jazykovým požiadavkám, ktoré skôr zodpovedali maďarskému atomistickému chápaniu národnostnej otázky, než jej dovtedajšiemu slovenskému kolektivistickému chápaniu. S politickou formuláciou uhorského občianstva Slovákov vystúpil Ľudovít Štúr v novinom príspevku *Naše položenie vo vlasti* v septembri 1846, keď uviedol: „*Vyššie teda spojenia vo vlasti pozostáva z vedomej vôle ducha... Ľudí v jednej vlasti najtuhšie do vedna spojuje náboženstvo, poriadky občianske a politické, právo a vláda*“. Čím sú tieto dokonalejšie, „*tým aj väčšia bude obyvateľov, alebo radšej občanov jednej vlasti oddanosť a prívrženosť k nej*.“ Slováci sa podľa Štúra líšili od ostatných občanov, nie „*národ od národa*“, len jazykom a národnostnými záujmami: „*V politickom zmysle nie sme pravda nič od druhých spoluobčanov vlasti našej oddielneho, bo nemáme v tomto ohľade nič osobitého, žiadne zvláštne zákony, žiaden inší poriadok krajinský, žiadnu inú vládu... v tomto ohľade sme občania uhorskí, sme Uhri. Podľa toho teda jednota naša s druhými občanmi krajiny uhorskej záleží v občianskom a politickom našom s nimi spojení ... ale na inších poliah bezškodne a slobodne sa rozvíjať môže naša národnosť... v domácom, cirkevnom... školskom i spoločenskom... a s dobrým právom sa*

bez ohľadu na ich etnickú príslušnosť, bolo prítomné v národnoobránných prácach Samuela Hojča, Ľudovíta Martina Šuhajdu, Jána Pavla Tomášeka, Jána Čaploviča, Jozefa Miloslava Hurbana a i. RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848 – 1849. Dejiny a dokumenty*. I. I. Martin : Matica slovenská, 1937. s. 87 – 88.

¹² Petičná akcia v podobe Prestolného prosbopisu panovníkovi, v ktorom Slováci nevystúpili v dôsledku teórie dvoch druhov národnosti – politickej a kultúrno-etnickej s politickým riešením jazykovej otázky v administratívnej sfére a nedotkli sa ani politickej štruktúry Uhorska, využívajúc len existujúci stav, napríklad v podobe stoličnej samosprávy a tiež formujúci sa slovenský národno-politický program prinášali myšlienky účelovosti spojenia sa s Maďarmi, potrebu revízie pomeru k šľachte, ktorej vyššia vrstva bola v zajatí ideológie uhorského národa a jeho premeny v maďarský politický národ aj potrebu zmien v politických metódach práce. A to aj napriek tomu, že v Štúrovom nezrealizovanom návrhu petície uhorskému snemu z roku 1842 sa nachádzala myšlienka územného a politického osamostatnenia Slovenska: „*zriaďiť Slovensko dobe a cieľu primerane so zvláštnym snemom pod ochranou kráľa po vzore Chorvátska a Slavonska*“. Verejne však v tom čase nebola vyslovená. Žiadosti panovníkovi v podobe Slovenského prestolného prosbopisu ju neobsahovali. RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848 – 1849. Dejiny dokumenty*. I. I. Martin : Matica slovenská, 1937. s. 130 – 131.

aj musí“, majú na mysli jazykovú otázku.¹³ Slovenské národné požiadavky začali vychádzať z reálnosti doby, opierali sa o prirodzené národné právo a spravodlivosť a v politickom zmysle sa prestali dotýkať jednoty uhorskej vlasti, krajiny, uhorského štátu. Slovenská etnická skupina sa stávala ideologickou realitou, a to nielen z hľadiska spoločenského, ale najmä z politicko-organizačného prístupu.

Uvedená preorientácia v riešení slovenskej otázky sa v národnom hnutí do revolučných udalostí jari 1848 nezmenila. Prezentovaná bola nielen Ľudovítom Štúrom, ale aj ďalšími osobnosťami národného života a stávala sa súčasťou formulovania národno-politického programu so silne protifeudálnym zameraním a s demokratickou orientáciou. Program vychádzal z politického vývoja v Uhorsku, konkrétne z maďarských liberálnych reformných snáh, ktoré boli zamerané na jeho modernizáciu v zmysle riešenia poddanskej otázky, uvoľňovania feudálnych vzťahov a predovšetkým na transformáciu uhorskej stavovskej moci v maďarskú národnú hegemoniu.

V intenciách vnímania uhorskej krajiny, vlasti, uhorského štátu a otčiny v 40. rokoch predstavil Ľudovít Štúr v čase priprav konania uhorského snemu v novinovom príspevku *Naše nádeje a žiadosti k nastávajúcemu snemu*, uverejňovanom na pokračovanie v Slovenských národných novinách od 8. októbra do 2. novembra 1848, požiadavky, ktoré mali mať Slováci „ako obyvatelia Uhorska a oddaní synovia svojej vlasti“, zdôrazniac: „*nijako nepripúšťame, že by rozvitia sa naše spoločnej vlasti našej na škodu byť mohlo... nie je najvyššia národnosť, bo každý národ je len jedna čiastka ľudstva a žiaden národ si to osobovať nemôže, že by on ľudskú rozvitosť a možnú dokonalosť najlepšie bol postihol, žiaden teda národ nemá právo národ druhý, keď sa tento sám hýbať a vzdelávať chce, k svojmu životu... prinucovať a jemu osobitnou cestou... ísť nedá*“. Zároveň predstavil žiadosti Slovákov špecificky národnostné, ktoré mali mať ako „synovia slovenského národa“, odpradávná žijúceho na území Uhorska, dožadujúcich sa, aby sa im „*skutkom dokázalo*“, že ich „*za domácich, za krajinských... za spoluobyvateľov a ľudí považujú*“.¹⁴

Nová situácia vo verejnoprávnom a ústavnom nazeraní predstaviteľov slovenského národného hnutia na riešenie národnostnej otázky v Uhorsku, aj smerom k uhorskej krajine, vlasti, uhorskému štátu a k otčine v dovtedajšom chápaní, nastala po prijatí marcových zákonov uhorským snemom v roku 1848 a ich potvrdení panovníkom Ferdinandom V. 11. apríla 1848. Marcové zákony v podstate vytvorili základy uhorskej občianskej spoločnosti a aj v dôsledku paralýzy ríšskej politiky nadobudlo Uhorsko veľké politické kompetencie a samostatnú vládu závislú od uhorského snemu. Naplnili sa predstavy Lajosa Kossutha a väčšiny predstaviteľov maďarského reformného hnutia pretvoriť Uhorsko na nacionálne jednotný maďarský štát, zdôrazňujúc, že národnostnú otázku v Uhorsku vyrieši občianske

¹³ ŠTÚR, Ľudovít. Naše polozenie vo vlasti. In *Slovenské národné noviny*. Roč. 2, 1846. č. 118, 119, 120, s. 471 – 472, 475 – 476, 479 – 480.

¹⁴ ŠTÚR, Ľudovít. Naše nádeje a žiadosti k nastávajúcemu snemu. In *Slovenské národné noviny*. Roč. 3, 1847, č. 230, 232, s. 905, 925.

zrovnoprávnenie nemaďarských národností. Slovanmi Dušana Škvarnu, uhorský snem sa stal „*hlavnou mocenskou oporou a centrom maďarských reformistov*“, ktorí prijatím marcových zákonov „*naplnili takmer bez väčších prekážok svoj politický program a ciele*“.¹⁵ Napriek občianskemu zrovnoprávneniu v duchu politického uhorského národa pod vedením Maďarov boli Slováci, podobne ako ostatné etniká v Uhorsku, znevýhodnení prijatými zákonmi v štátoprávnej a národnostnej oblasti. Uvedomoval si to aj Ľudovít Štúr, ktorý v novinovom príspevku *Nový vek* uviedol: „*Keby sme i z ohľadu národného to, čo nám je nevyhnutne potrebné aj boli dostali, to by sme už mohli byť úplne slobodní a spokojní... A ľahko by sme aj boli dostali, keby sme k tomu boli pripravení bývali*“.¹⁶

U predstaviteľov slovenského národného života znovu dochádzalo k zmenám v riešení vzťahu k uhorskej krajine, vlasti, uhorskému štátu a otčine. Jedinec opäť prestával byť pre nich nositeľom národných práv. Stával sa ním národ ako celok, s cieľom zabezpečiť jeho úplnú rovnoprávnosť. Rovnoprávne národy nemali už tvoriť jeden uhorský národ v uhorskej krajine, vlasti, uhorskom štáte v predchádzajúcom význame. Slováci sa začali hlásiť len k jednote uhorskej koruny a k panovníkovi, pričom však ešte stále vychádzali pri koncipovaní národnopolitického programu z možnosti dohody s Maďarmi. Zdôrazňovali, že chcú byť „*priateľmi a bratmi*“ Maďarov, vernými synmi vlasti, ale ako Slováci, ktorí sa chcú „*i pozatím pridržovať krajiny, ale spolu i našej národnosti; že my milujeme spoluvlastencov našich, Maďarov, ale predsa nie natoľko, aby sme sa im k vôli zavraždili; že chceme byť ich bratmi a priateľmi, ale nie otrokmi*“.¹⁷ V národnopolitickom programe z mája 1848, v *Žiadostiach slovenského národa*, prezentovali myšlienku federácie rovnoprávných uhorských národov, proklamujúc Slovákov za samobytný národ.¹⁸ Dušan Škvarna zhodne s Danielom Rapantom skonštatoval, že zo štátoprávneho a verejnosprávneho hľadiska boli *Žiadosti slovenského národa* málo konkrétnym dokumentom a že nedostatky žiadostí vyplynuli „*zo snahy nezúžiť či neuzavrieť si konkrétnosťami cestu k vyrovnaniu s Pešťou*“.¹⁹

¹⁵ ŠKVARNA, Dušan. Ľudovít Štúr a rok 1848. In SEDLÁK, Imrich. (zost.). *Ľudovít Štúr v súradniciach minulosti a súčasnosti*. Martin : Matica slovenská, s. 104; PRAŽÁK, Richard. *Lajos Kossuth*. Brno : FF MU, 1994, s. 27 – 28.

¹⁶ ŠTÚR, Ľudovít. *Nový vek*. In *Slovenské národné noviny*. Roč. 4, č. 274, 1848. s. 1093.

¹⁷ 1848. *Žiadosti slovenského národa*. In *Slovenské národné noviny*, roč. 4, č. 282, s. 1125 – 1126.

¹⁸ Samobytnosť národa sprevádzala však predstava silne obmedzenej autonómie bez výkonnej moci. Nevyjadrili sa napríklad jasne k otázke, či vedľa národného snemu bude na slovenskom území existovať aj nejaká samostatná administratíva so slovenskou úradnou rečou. Nekládli požiadavku úradnej slovenčiny ani v súvislosti so stolicami, či požiadavku účasti Slovákov v krajinskom ministerstve. Vychádzajú z možnosti dohody s maďarskou politickou reprezentáciou nechávali riešenie otázok výkonnej moci na prirodzený vývoj v Uhorsku. RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848 – 1849. Dejiny a dokumenty. I. 1*. Martin : Matica slovenská, 1937. s. 311 – 313.

¹⁹ ŠKVARNA, Dušan. Ľudovít Štúr a rok 1848. In SEDLÁK, Imrich. (zost.). *Ľudovít Štúr v súradniciach minulosti a súčasnosti*. Martin : Matica slovenská, s. 107. *Žiadosti*

V revolučných udalostiach roku 1848 sa v uhorskom kontexte stretli dva typy nacionalizmu. Veľkouchorský – maďarský, podriaďujúci národnostnú otázku zo štátoprávneho hľadiska historickoprávnomu aspektu a etnicko-kultúrny nacionalizmus nemaďarských etník a etnických skupín, opierajúci sa o prirodzenoprávny aspekt s obranným, sebazdôvodňujúcim prejavom. Aj predstavitelia slovenského národného hnutia si uvedomovali potrebu aktivizácie smerom k uznaniu národných aj občianskych práv a slobôd: „*Nový tento obrat v dejinách vlasti našej pre nás Slovákov dôležitý je najmä preto, že sa už teraz začína tá doba, po ktorej sme tak srdečne túžili... Prevrat tento v živote národov zve najmä nás Slovákov k činnosti... preto, že teraz sa začína vek ľudu, vek slobody, práva a rovnosti ľudu*“.²⁰

V maďarských národnopolitických snahách v zmysle občiansko-národného princípu dominoval národný pohyb v duchu uhorského politického národa, sledujúc zlúčenie príslušníkov všetkých etník a etnických skupín v Uhorsku na princípe rovnakých občianskych práv a pod vedením Maďarov, ako najvyspelejšieho a vládnuceho etnika. Slovenské národnopolitické aktivity v zmysle národno-občianskeho princípu vyzdvihovali národný prvok spolu s občianskymi požiadavkami. V liberálnych snahách zdôrazňovali demokratičnosť a ľudovosť, nepociťujúc podstatný rozdiel medzi národným a liberálnym.

---

slovenského národa sa stali východiskom ku koncipovaniu ďalších národnopolitických programov, najmä však Memoranda národa slovenského z roku 1861, ktoré nastolilo štátoprávne a politické požiadavky nielen v zmysle svojbytnosti, ale aj vymedzenia národného územia.

²⁰ HOSTINSKÝ, P. Z. 1848. Všetko za ľud slovenský. In *Slovenské národné noviny*. Roč. 4, 14. apríl 1848, č. 278, s.1109. Podobne Dohnány v novinovom príspevku uviedol: „*Človek je k rozumnej slobode stvorený, teda i národy ... Keď svet prišiel k povedomiu rovnoprávnej, všeblahujúcej slobode, Slováci nevedia o jej čarovnej moci a sile... Slovák ako Slovák posiaľ nežil, ani žiť nechcel, ale iba ako človek, a to ho priviedlo na skazu... Kto chce byť slobodný musí mať pochop o slobode, musí žiť skutočný, vyšší život, musí mať akú takú vzdelanosť... Nie je ten slobodným ktorý sa nazdá, že mu je všetko slobodno, ale kto si vie šetriť práva druhých ... Slobodný národ je povedomý svojej slobody*“. DOHNÁNY, Mikuláš. Sloboda a slobodný národ. In *Slovenské národné noviny*, roč. 4, 28. apríl 1848, č. 281, s. 1121 – 1122.

Získanie komárňanského pevnostného systému do služieb uhorskej revolúcie a bojov za slobodu v rokoch 1848/49

Tibor Dohnanec

DOHNANEC, Tibor. The Getting of the Komárom fortification system at the service of the Hungarian revolution and the fight for freedom in the years of 1848/49. In *Annales historici Presovienses*. ISSN 1336-7528, 2014, vol. 14, no. 1, p. 60-71

In the mid- 19th century Europe was swept by the revolutionary wave that hit most of the countries on the continent, including the Habsburg monarchy which had to face a number of revolutionary onslaught. In the history of the town of Komarno and the local fortification system the period of the Hungarian Revolution, in particular, and later the fighting for freedom in the years of 1848 - 1849 represent a very important chapter. The commanding officer during the outbreak of the Revolution was the Austrian officer Marshal Friedrich W. Mertz who didn't have enough troops to defend the massive fortification system during the time. Even the ethnic composition of the crew of the Komarno fortification system gradually changed, the pro-Emperor oriented units were constantly exchanged by the units that were willing to fight for the side of Hungary. At the end of September the Komarno crew passed an oath on the Hungarian constitution and Marshal Mertz left the fortress, thus Komarno came under the flag of Hungary. The fact that the appearances of Komarno during the revolutionary years were successful and significant is confirmed by the fact that the fortification system of Komárom became the last stand of the Hungarian revolution.

Key words: Komarno. Fortification system. March to October of 1848. Friedrich Wilhelm Mertz. The Change in the composition of the crew. Stephen Majthényi.

„Komárno bolo vždy malým mestom, aj dnes ním je, iba jeho minulosť je veľká“.¹ Tieto slová vyslovil niekdajší komárňanský kronikár Sándor Takáts, ktorý napísal aj prvú väčšiu prácu o dejinách mesta² od prvých písomných dokladov až po 19. storočie. V dejinách Komárna zohrával najdôležitejšiu úlohu miestny hrad, ktorého múry boli svedkom mnohých udalostí, neraz celoštátneho významu. Umiestnenie hradu nie je prekvapujúce. Komárno sa vďaka svojej polohe stalo veľmi dôležitou usadlosťou, leží totiž na mieste, kde sa stretávajú tri krajinné oblasti: Žitný ostrov, Zadunajsko a Matúšova zem. Pod jeho múrmi tečie rieka Dunaj, jedna z najdôležitejších vodných ciest Európy, a na jeho území sa vlieva rieka Nitra do Vážskeho Dunaja a potom Vážsky Dunaj do Dunaja. Zároveň sa tu stretávajú aj staré obchodné cesty, ktoré viedli popri brehoch riek a sem viedli aj cesty z dolín

¹ TAKÁTS, S. *Komáromi daliák a XVI. században*. Budapest : Franklin, 1909. Citované podľa: SZÉNÁSSY, Z. *Új komáromi Olympos*. Tatabánya : Komárom Megyei Tanács, 1987. s. 160.

² TAKÁTS, S. *Lapok egy kis város múltjából*. Budapest : Ziegler Nyomda, 1886. 176 s.

medzi pohoriami v dnešnom Maďarsku. Napokon sa tu vytvoril brod, ktorý tieto cesty spojil so starou medzinárodnou cestou na južnom brehu Dunaja. Kto vlastnil tento prevoz, mal kontrolu aj nad okolitou krajinou, a tak nečudo, že všetci, ktorí sa usídlili na tomto mieste si ho zaistili opevnením.

Prvé opevnenia vznikali ešte v stredoveku, prvý hrad Komárna sa datuje pravdepodobne do 10. storočia. V priebehu stredoveku však komárňanský hrad slúžil skôr ako sídlo štátnych úradov, resp. ako miesto pre zábavu kráľovskej rodiny.³ Až po bitke pri Moháči sa výrazne zmenil charakter hradu, keď sa stal jednou z najdôležitejších častí obranného systému krajiny. V polovici 16. storočia (1544) sa začali opevňovacie práce pod vedením známych staviteľov.⁴ Zrejme už do konca 50. rokov 16. storočia stála tzv. Stará pevnosť,⁵ výstavbu však brzdili časté povodne. Definitívne ukončenie výstavby Starej pevnosti sa tak datuje až do roku 1592. V tom čase boli vystavané aj vážske a dunajské predmostie a mestský múr. Po dobytí Nových Zámkov osmanským vojskom bolo nutné aj ďalšie posilnenie Komárna, a tak v rokoch 1663 až 1673 bola postavená tzv. Nová pevnosť. Po vyhnaní Turkov z Uhorska však Komárno strácalo dôležitosť pohraničnej pevnosti. Upadla aj starostlivosť o údržbu opevnenia, s výnimkou krátko obdobia, keď Habsburgovci museli bojovať vo vojne o rakúske dedičstvo. Komárno síce získalo honor slobodného kráľovského mesta,⁶ avšak postihli ho vážne katastrofy, v rokoch 1763⁷ a 1783 zúrili v Komárne zemetrasenia, ktoré poškodili aj objekty opevnenia,⁸ v ďalších rokoch sužovali mesto povodne a požiare. 19. októbra 1782

³ K stredovekým dejinám Komárna bližšie viď. KECSKÉS, L. *Komárom az erődök városa*. Budapest : Zrínyi Katonai Kiadó, 1984. s. 14 – 36.

⁴ Najznámejšími staviteľmi komárňanskej pevnosti boli Filippo di Novara Tornielli, Giovanni B. Sabelli, Giovanni M. de Speciecasa, Di Dalmatio Bartolagi, Pietro Ferrabosco, Urban Süess, Carlo Theti, Daniel Speckle a ďalší.

⁵ Na pamätnej tabuli nad vstupným portálom Starej pevnosti sa nachádza rok 1550. Zrejme ide len o rok výstavby portálu. GRÁFEL, L. *NEC ARTE, NEC MARTE. A komárňanský pevnostný systém*. Komárno : Nec Arte s.r.o., 1999. s. XIV.

⁶ Listina Márie Terézie v 20 bodoch opisuje privilégia mesta, z ktorých najdôležitejšie sú: právo zúčastniť sa na snemoch, uplatnenie zemepanského práva na území mesta, oslobodenie mesta a jeho cechov spod vojenskej právnej moci, oslobodenie od platenia dane vo výške 418 zlatých. Mesto dostalo aj dunajské a vážsko-dunajské ostrovy, ale muselo prepustiť pokladnicu pustatinu s názvom Várköze. Mesto zaplatilo za tento titul celkovo 71 510 zlatých. Komárno bolo uvedené medzi slobodné kráľovské mestá na sneme v roku 1751. MÁCZA, M. *Komárom fejlődése képekben*. Komárno : Podunajské múzeum, 1985. s. 10.

⁷ Prvé veľké zemetrasenie v 18. storočí postihlo okolie Komárna 28. júna 1763. Epicentrum sa nachádzalo neďaleko mesta a otrasy bolo možné cítiť aj v Belehrade, Lipsku, či Drážďanoch. Podľa údajov mestského archívu sa vtedy zrútilo 7 kostolov, 3 kláštory, 279 väčších budov, poškodených bolo ďalších 787 budov a aj hrad, zomrelo 63 ľudí, zranenia utrpelo 102 osôb. KECSKÉS, L. *Komárom az erődök városa*. s. 154.

⁸ RÉTHLY, A. *A Kárpátmedencék földrendései*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1952. s. 45 – 46.

rozhodla Miestodržiteľská rada o zrušení vojenského charakteru opevnenia, ktorého jednotlivé časti boli predané v dražbe.⁹

Až napoleonské vojny znamenajú opätovný vzrast záujmu viedenského dvora o komárňanské opevnenie. Po rýchlejšej rekonštrukcii hradu a po vojenskej porážke Rakúska od Napoleona našiel útočisko v Komárne aj samotný cisár František I., ktorý vydal nariadenie, podľa ktorého bolo v Komárne potrebné vybudovať najväčšiu pevnosť v celej monarchii, ktorá bude schopná bezpečne prichýliť až 200 tisíc vojakov.¹⁰ Boli vypracované plány a po Schönbrunnskom mieri sa mohli začať stavebné práce v Komárne. Vybudované boli nové kasárne a veliteľská budova v Novej pevnosti, uskutočnili sa prvé práce na tzv. Sandbergu, modernizovala sa Stará pevnosť a začalo sa budovanie predsunutej obrannej línie, tzv. Palatínskej línie.¹¹ Stavebné práce však prerušili udalosti v marci 1848.

V roku 1848 sa prehnela revolučná vlna celým európskym kontinentom a výnimkou nebola ani habsburská monarchia, ktorá musela čeliť viacerým revolučným náporom. 13. marca vypukla revolúcia vo Viedni a o dva dni neskôr aj v Budíne. Obyvatelia Komárna sa o týchto udalostiach dozvedeli pomerne rýchlo, už 14. marca v popoludňajších hodinách.¹² Maďarské obyvateľstvo nielen mesta Komárno bolo po správach o revolučných udalostiach nadšené a čoskoro sa začali vytvárať aj prvé domobranecké oddiely.¹³ Návrik domobrán však narážal spočiatku na mnoho ťažkostí, hlavne na nedostatok zbraní.

Porevolučné nálady v krajine, ale aj prípravy v Komárne značne znepokojili veliteľa hradu. Poľný maršal Fridrich Wilhelm Mertz¹⁴ sa necítil v bezpečí, keďže na

⁹ Podobný osud postihol aj ďalšie hrady a opevnenia v Uhorsku: Győr, Leopoldov, Trenčín,

¹⁰ „...als ein Haupt Central – Depot – Platz für ganze Monarchie... auch für eine zahlreiche Armee von 200 000 Mann in bombenfreien Unterkunften daselbst in Sicherheit zu bringen.“ TAKÁTS, S. *Lapok egy kis város múltjából*. s. 173.

¹¹ K stavebným prácam bližšie viď: GRÁFEL, E. *NEC ARTE, NEC MARTE. A komárňanský pevnostný systém*. s. XX–XXI.; KECSKÉS, L. *Komárom az erődök városa*. s. 164 – 165.

¹² Pamíky premávajúce medzi dvoma hlavnými mestami pristávali aj v Komárne na ostrove a cestujúci z Viedne, resp. Budína prinášali správy obyvateľom Komárna. Napr. o revolúcii vo Viedni sa v Komárne vedelo už 14. marca popoludní, kým do Budína dorazili správy o tejto udalosti až v neskorých večerných hodinách. SZÉNÁSSY, Z. *Komárom ostroma 1849-ben*. Komárom : Komárom Városi Tanács, 1989. s. 29.

¹³ Revolučnú náladu mesta však dokazoval aj ten fakt, že sa tu pomerne rýchlo podarilo sformovať domobranu, ďalej 3 pešiacke prápory a spolu s Győrom aj 4 jazdecké oddiely. KECSKÉS, L. *Komárom az erődök városa*. s. 167

¹⁴ Friedrich Wilhelm Mertz, rakúsky cisársko-kráľovský dôstojník, poľný maršal, veliteľ komárňanskej pevnosti v rokoch 1845 – 1848. Narodil sa 28. decembra 1777 v Hanau. Do cisársko-kráľovskej armády vstúpil v roku 1796. Bol účastníkom viacerých bitiek napoleonských vojen, v roku 1814 bol vymenovaný za majora, potom v roku 1821 za podplukovníka a v roku 1828 za plukovníka a za veliteľa 42. pešieho pluku. Na maršala bol povýšený v roku 1842 a o tri roky neskôr bol vymenovaný za veliteľa komárňanskej pevnosti. Koncom septembra 1848 opustil Komárno, ktoré prepustil uhorskému veleniu a išiel do Viedne, kde ho v roku 1849 postavili pred súd za vydanie Komárna. Najprv bol

ubránenie takej pevnosti, akou bolo Komárno, nemal ani zďaleka dostatok vojska. Na obranu Komárna bolo potrebné podľa plánov z roku 1826 14 000 pešakov, 12 000 jazdcov, 1 800 delostrelcov a 160 vojakov z inžinierskeho zboru, kým Mertz mal na začiatku marca 1848 k dispozícii len 3 prápory pechoty a 50 delostrelcov nemeckého a českého pôvodu.¹⁵ Komárňanský veliteľ pod vplyvom marcových udalostí požiadal o posily hlavného veliteľa vojsk v Uhorsku, generála baróna Ignáca Lederera, do Komárna však nové posily neprišli, práve naopak, po zásahoch zo strany vojenskej vrchnosti sa ďalej znižoval počet komárňanskej posádky, keď už koncom apríla opustilo Komárno 380 vojakov. 11. mája 1848 vo večerných hodinách však prišiel do Komárna samotný Lederer, ktorý bol nútený opustiť Budín.¹⁶ Ani v Komárne sa dlho nezdržal, keďže mestské obyvateľstvo požadovalo jeho vydanie. Aj napriek tomu, že Komárňania kontrolovali všetky cesty vedúce von z pevnosti a z mesta, sa mu napokon podarilo ujsť. Mertz využil dni strávené v spoločnosti Lederera, aby mu zdôraznil dôležitosť posilnenia Komárna ďalšími jednotkami, a ten mu sľúbil, že vykoná všetko v záujme toho, aby posily čím skôr prišli. Avšak ani po odchode Lederera do Viedne sa zo strany rakúskej vlády neudialo nič v záujme posilnenia komárňanskej posádky.

Potom ako bol za ministra vojny Uhorska vymenovaný Lazar Mészáros, jeho prvou úlohou bolo postarať sa o rozmiestnenie vojsk. Z komárňanskej pevnosti prevelil prápory Alexandra a Ferdinanda Este do južného Uhorska a ako náhradu poslal do Komárna 3. Schwarzenbergovský prápor. Ani tieto oddiely sa však nezdržali v Komárne dlho, po niekoľkých týždňoch ich prevelili tiež na juh. 11. júna sa v Pešti vzbúrili talianski vojaci Ceccopieri, ktorých odzbrojili a poslali do Komárna. Po niekoľkých dňoch však opustili komárňanskú pevnosť, kde napokon prišli dva prápory chorvátskej pechoty nesúce meno arcikniežaťa Leopolda, ďalej bol doplnený Turszkyho prápor z nováčikov domobrany.¹⁷

Rozhodnutia uhorskej vlády sledoval Mertz so značnou antipatiou, avšak listom panovníka z 13. júna dostal príkaz, aby sa podriadil uhorskému kráľovskému miestodržiteľovi a uhorskému ministrovi obrany.¹⁸ Aj preto vyhovel požiadavke

---

oslobodený, po novom procese bol však odsúdený, prišiel o tituly, penziu a o vyznamenania. Zomrel 6. decembra 1857. O jeho živote bližšie viď.: *Deutsche Biographie*. [online]. Heslo: Mertz, Friedrich Wilhelm von. [cit. 6. 4. 2014]. Dostupné na internete: <http://www.deutsche-biographie.de/sfz62106.html>

¹⁵ SZINNYEI, J. *Komárom 1848–49-ben. Naplójegyzetek*. Budapest : Aigner, 1887. s. 4 – 5.

¹⁶ Generál barón Ignác Lederer, ako veliteľ vojsk v Uhorsku odmietol 10. mája 1848 vydat' zbrane z budínskeho skladu na ozbrojenie domobraneckých jednotiek a protestujúce obyvateľstvo hlavného mesta nechal rozohnať jazdou a granátikmi. Uhorská vláda ho za tento čin predvolala k súdnu dvoru, on však ušiel z Budína. KECSKÉS, L. *Komárom az erődök városa*. s. 167.

¹⁷ SZINNYEI, J. *Komárom 1848–49-ben. Naplójegyzetek*. s. 7 – 8.

¹⁸ „... v zmysle zákonov mnou prijatých, môjho príbuzného, arcikniežaťa Štefana, palatína krajiny počas mojej neprítomnosti ... som vybavil plnou mocou, aby v súlade s uhorským ministerstvom, ... mal k dispozícii všetky armádne zbory, generálov, veliteľov hradov, všetkých dôstojníkov a oddiely, a jestvujúce podmienky náhle si želajú, aby jeho rozkazy, tiež

uhorskej vlády, aby pre novo sa vytvárajúce domobranecké zložky poslal zbrane. Súčasne s tým však dal prepraviť do hradu delá a muníciu zo skladov, delá rozmiestnil na baštách a nechal ich namieriť na mesto. Od chorvátskej miestnej stráže pritom vyžadoval zvýšenú ostražitosť. V júli však chorvátsku pechotu nahradil taliansky prápor.¹⁹

Začiatkom augusta 1848 prijal ministerský predseda Battyhány veliteľ a ostrihomských honvédov, majora Jána Beszeho,²⁰ ktorý mu položil otázku, či dokáže garantovať, že hrad Komárno, ktorému velí rakúsky generál, bude k dispozícii, keby nastali ťažké dni. Besze predstrel ministerskému predsedovi návrh, aby sa do komárňanskej pevnosti prihlásili do služby ostrihomskí dobrovoľníci, ktorí by síce vykonávali hradnú službu, ale v prípade potreby by slúžili uhorskej veci. S týmto plánom Batthyány súhlasil a vydal potrebné nariadenia, aby mohla na rad prísť realizácia plánu.²¹

10. augusta prišlo do Komárna 1 200 ostrihomských honvédov pod vedením majora Beszeho. Mertz ich pustil do pevnosti v zmysle nariadenia uhorskej vlády, ale keďže nechcel prísť o kontrolu a moc nad pevnosťou, umiestnil ich v priestoroch predsunutej obrannej línie a poveril ich vonkajšími službami, rovnako ako komárňanských honvédov v približne rovnakom počte. Skutočná strážna služba a stráženie 115 väznených bolo úlohou Turszkyho práporu a málo početného delostrelectva.²² Tieto jednotky však boli neustálymi službami úplne vyčerpané, čo donútilo veliteľa pevnosti poveriť strážnou službou časť ostrihomských honvédov.

17. augusta Mertz podal žiadosť o uvoľnenie z funkcie veliteľa komárňanskej

aj nariadenia ministerstva vojny sa s najväčšou presnosťou vykonali. ... Dané v cisárskom sídle v Innsbrucku, 13. júna 1848. Ferdinand m. k.“ Tamže, s. 8.

¹⁹ V jeden júlový večer zahrála pluková kapela pri večierke chorvátsku národnú pieseň, na čo chorvátske vojsko reagovalo pochodom, pričom z plného hrdla kričali „živio“. Takáto „protestná akcia“ sa však nepáčila domácemu obyvateľstvu mesta, ktoré podalo sťažnosť a dosiahlo, aby bolo chorvátske vojsko prepravené do Viedne. Na ich miesto bol do Komárna prevelený taliansky prápor. KECSKÉS, L. *Komárom az erődök városa*. s. 168.

²⁰ Ján Besze, major domobrany. Narodil sa v roku 1811 v obci Szendrő v Boršodskej stolici. Mal šľachtický pôvod, vyštudoval právo, stal sa právnikom, snemovým poslancom a opozičným politikom. Od 1848 bol zvoleným a od 19. júna aj vymenovaným majorom ostrihomskej domobrany. Koncom leta sa so svojím práporom prihlásil do služby v komárňanskom hrade. Od októbra sa stáva vyživovacím komisárom hornodunajskej, od januára 1849 hornotiskej armády a napokon od marca IV. armádneho zboru. Od 15. júla sa stáva vládnyim komisárom Fejérskej stolice. Po revolúcii strávil rok vo vyšetrovacej väzbe, potom bol odsúdený na 10 rokov hradného väzenia. V roku 1857 ho omilostili, o štyri roky neskôr sa stáva snemovým poslancom a napokon od roku 1867 predsedom najvyššieho finančného súdu. Zomrel 16. decembra 1892 v Arade. BONA, G. *Tábormokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848-49*. Budapest : Zrínyi Katonai Kiadó, 1987. s. 108 – 109.

²¹ K tejto problematike bližšie: BESZE, J. *Naplójegyzetek – emlékezések*. In *Szószerk és csatatér: Politikusi naplók és visszaemlékezések 1848 – 1849*. Sajtó alá rendezte: Hermann Róbert. Budapest : Balassi Kiadó, 2000. s. 99 – 104.

²² SZINNYEI, J. *Komárom 1848-49-ben. Naplójegyzetek*. s. 10.

pevnosti,²³ ale odpoveď ani z Viedne, ani z Budína nedostal. Ako veliteľ Komárna bol síce oficiálne podriadený uhorskej vláde, ale jej nariadenia sa snažil obchádzať a prostredníctvom spoľahlivých poslov v tajnosti informoval rakúske vojenské velenie o situácii v Komárne a žiadal pokyny z Viedne.

Počas mesiaca august sa situácia v hlavnom meste Uhorska značne vyhrotila, palatín sa obával vypuknutia ďalšej revolúcie a vyhlásenia republiky. 31. augusta nariadilo uhorské vojenské velenie Mertzovi, aby zaviedol stav pohotovosti a v prípade potreby ihneď poslal vojsko z Komárna do Pešti. Mertz samozrejme protestoval, že pevnosť nemôže zostať bez stráže, avšak 8. septembra prišla výzva, aby Turszkyho prápor a talianska pechota boli prepravené do Pešti a aby hradnú službu zabezpečovali domobranecké jednotky z okolia Komárna. Mertz tejto výzve vyhovel iba čiastočne, Turszkyho prápor v počte asi 500 mužov poslal do Pešti, taliansku pechotu Ceccopieri si však nechal v Komárne, aby nestratil kontrolu nad centrálnou pevnosťou. V tom čase už boli mesto, predmestia a vonkajšie opevnenia pod kontrolou ostrihomských a komárňanských domobrancov.²⁴

Konflikt medzi veliteľom pevnosti a uhorskou vládou sa ešte viac vyostřil 10. septembra, keď Mertz odmietol vykonať príkaz ministerského predsedu Batthyányho, aby pustil do pevnosti vyše 200 ostrihomských domobrancov na čele s podplukovníkom Štefanom Majthényim,²⁵ ktorý mal prevziať velenie nad domobranou v Komárne a okolí.²⁶ Na druhý deň prišli do Komárna viedenský dobrovoľníci,

---

²³ Svoju žiadosť odôvodnil nedostatočným ovládaním „v danej dobe nevyhnutne potrebného“ maďarského jazyka.

²⁴ SZINNYEI, J. *Komárom 1848–49-ben. Naplójgyzetek.* s. 11.

²⁵ Štefan Majthényi, barón, dôstojník uhorského vojska s hodnosťou generálmajora, krátko veliteľ komárňanskej pevnosti. Narodil sa 21. augusta 1788 v Trnave. V rokoch 1806 až 1828 slúžil v 5., neskôr v 9. husárskom pluku. 15. júla 1848 bol vymenovaný za podplukovníka domobrany. 10. septembra prišiel na čelo ostrihomských dobrovoľníkov do Komárna. Zohrával významnú úlohu pri získaní komárňanskej pevnosti do rúk domobrany a po odchode Mertza sa na prelome septembra a októbra stáva veliteľom Komárna. List Jellačiča, v ktorom od neho bán žiada otvorenie brán Komárna pred jeho vojskami, poslal bez otvorenia Výboru na obranu vlasti. 20. októbra bol povýšený na generálmajora. 9. januára 1849, potom ako sa pri Komárne objavili prvé cisárske vojská, odstúpil z funkcie veliteľa pevnosti, zostáva ale v Komárne. 25. februára 1849, vidiac vytrvalosť stráže, oblečený v uniforme generála sa zúčastnil slávnostného vysvätenia vlajky jednej rotý honvédov. Jeho správaním pobúrení dôstojníci ho zadržali a bol vyhostený z Komárna. Neskôr ho cisársky vojenský súd zbavil hodnosti a odsúdil na 6 rokov väzenia, čo mu neskôr odpustili, napokon bol aj rehabilitovaný. Zomrel v Pécsi, 18. decembra 1868. *Lenkey Társaság Kulturális Örökség Egyesület.* [online]. Heslo: báró Majthényi István. [cit. 6. 4. 2014]. Dostupné na internete: <http://lenkeytarsasag.hu/content/baro-majthenyi-istvan>.

²⁶ Majthényi a Batthyány sa stretli v ten deň v komárňanskom prístave, čoho svedkom bol aj veliteľ pevnosti Mertz. Ihneď rozkázal, aby bol zdvihnutý padací most, mužstvo, ktoré nemalo službu, muselo byť v pohotovosti pri hradnej bráne. Mertz dokonca zašiel tak ďaleko, že delá na baštách dal namieriť na mesto a pristavil k nim delostrelcov so zapálenými knôtmi. Tým sa značne vyostřili aj vzťahy medzi pevnosťou a mestom. Bližšie vid'. SZINNYEI, J. *Komárom 1848–49-ben. Naplójgyzetek.* s. 12 – 13.

zdržali sa však len krátko. 13. septembra dal Mertz zamknúť všetky brány hradu a niektorým zakázal vstup do pevnosti, čoho dôvodom mal byť oduševnený prejav veliteľa domobrany, Majthényiho.²⁷ Ešte v ten istý deň však navštívil Komárno rakúsky kapitán inžinierskeho zboru Pidoll, aby sa osobne presvedčil o potrebách pevnosti a o miestnych pomeroch. V popoludňajších hodinách odcestoval späť do Viedne, Majthényi však hneď potom zalarmoval domobrancov v hrade a v bastiónoch Palatínskej línie, keďže sa v meste rozšírila informácia, že do Komárna prídu nové vojenské sily na posilnenie posádky hradu. Mertz pokarhal Majthényiho za samovoľné zalarmovanie domobrancov, ten mu predostrel rozkaz od uhorského ministerstva, na základe ktorého sa má do Komárna vrátiť odvelený Turszkyho prápor a talianska pechota má opustiť pevnosť a ísť do Prešporku. Mertz si pri prečítaní rozkazu všimol, že bol adresovaný Majthényimu ako veliteľovi pevnosti. Od tejto chvíle s ním ukončil akékoľvek kontakty a poslal sťažnosť do Budína.²⁸ 14. septembra sa v neskorých večerných hodinách vrátil Turszského prápor do Komárna, avšak v menšom počte. Ich veliteľ Wiedenoffer sa sťažoval Mertzovi, že počas päťdňového pobytu v Pešti prešlo k domobrancom asi 80 vojakov a peštiansky ľud poburoval aj ostatných proti rakúskemu veleniu.²⁹

15. septembra sa Mertz dozvedel, že po Dunaji prepravujú spoľahlivých cisárskych vojakov do Győru a Prešporku. Po porade s dôstojníckym zborom rozhodol, že vyšle kapitána Hofmeistera do obce Gönyű³⁰ s rozkazom, aby sa jeden peší prápor Wilhelmského pluku presunul v noci do obce Újszöny³¹ a odtiaľ cez most a cez tzv. vodnú bránu do pevnosti. Plán mu však nevyšiel, keďže sa o tom náhodne³² dozvedeli komárňanskí mešťania, ktorí to okamžite oznámili mešťanostvi Komárna, Eugenovi Amtmanovi. Ten okamžite zvolal mestskú radu, na zasadnutí ktorej rozhodli, že sa má rozobrať pontónový most spájajúci dva brehy Dunaja a majú sa stiahnuť všetky lode, člny a kompy na ľavú stranu rieky.³³ Po skončení

²⁷ J. Szinnyei vo svojich zápisoch cituje Mertza, prečo dal zamknúť brány pevnosti. „*K tomu poskytl dôvod hlavne to, že veliteľ ostrihomských domobrancov na námestí pred radnicou v horlivom prejave oduševňoval ľud, zároveň sa ohradil voči machináciám nemeckého veliteľa hradu, vyhrážal sa jemu a cudzej stráži, že skôr či neskôr budú zabíť.*“ Tamže, s. 14.

²⁸ 15. septembra sa Mertzovi ospravedlnil ministerský predseda Batthyány prostredníctvom listu. Tamže, s. 15.

²⁹ „*Keď s vašimi dôstojníkmi nie ste spokojní, pobite ich a vhod'te do Dunaja.*“ Tamže, s. 16.

³⁰ Gönyű, obec v Rábsko-mošonsko-šopronskej stolici, nachádza sa približne 25 km na západ od Komárna.

³¹ Dnes Komárom, Maďarsko.

³² Z radov komárňanských dobrovoľníkov prepravovali zbrane do obce Gönyű Ľudovít Kollár a Eduard Keszler. V miestnom hostinci sa od popíjajúcich nemeckých vojakov dozvedeli, že sa chystajú do Komárna. Dvaja menovaní po tejto správe išli do Komárna, kde o pláne informovali mešťanostu Eugena Amtmanna. KECSKÉS, L. *Komárom az erődök városa*. s. 169.

³³ Zápisnicu zo zasadnutia mestskej rady vid'. SZINNYEI, J. *Komárom 1848–49-ben. Naplójegyzetek*. s. 19.

zasadnutia delegácia mesta informovala aj veliteľa pevnosti o vykonaných opatreniach. Mertz, keďže nedisponoval potrebnými loďami, bol nútený umiestniť Wilhelmský prápor v dunajskom predmostí. Hneď potom riešil ďalší problém, musel zabezpečiť stravu pre nový prápor, avšak nemal žiadne vhodné plavidlá na prepravu potravy na pravý breh Dunaja³⁴ a mestské lode mala pod kontrolou miestna domobrana.

16. septembra 1848 ráno prišla za Mertzom komárňanská delegácia,³⁵ ktorá mu položila otázku, akým právom chce prepašovať cudzie vojsko do hradu. Mertz sa odpovedi vyhol a upozornil delegáciu na hladujúce vojsko. Veliteľovi sa podarilo vybaviť aspoň toľko, aby mu mesto poskytlo lode na prevoz potravín, na druhej strane sa zaviazal, že hneď potom vydá rozkaz na odchod vojska. Dohodu obe strany dodržali. Mertz po týchto udalostiach znovu požiadal o uvoľnenie z funkcie.³⁶

O spomenutej akcii komárňanského veliteľa nič nevediac, ešte 15. septembra 1848 vykonal ministerský predseda Batthyány potrebné opatrenia v záujme toho, aby do Komárna prišiel ďalší prápor domobrany, zároveň poveril veliteľa uhorských dobrovoľníkov, podplukovníka Majthényiho, aby sledoval každý jeden krok Mertza a v prípade, že by sa ten odhodlal k nepriateľskému činu, bol Majthényi poverený vykonať aj najprísnejšie opatrenia, vrátane odstránenia Mertza.³⁷

17. septembra vypukol v Komárne rozsiahly požiar, ktorý zničil veľkú časť mesta.³⁸ Zhorelo 389 domov, 5 kostolov, stoličný a mestský dom, 19 obchodníckych lodí a 256 siah palivového dreva v skladoch³⁹ na ľavom brehu Dunaja, ale oheň sa rozšíril aj cez Dunaj na obec Újszöny na pravom brehu Dunaja, kde zhorelo ďalších 14 domov.⁴⁰ V meste sa pováralo, že mesto dal podpáliť samotný Mertz a do Pešti sa informácie dostali v takej forme, že „Mertz zhodil bombu na mesto“.⁴¹ Podobné tvrdenia však vyvracajú pamäte veliteľa ostrihomských dobrovoľníkov Jána Beszeho, ktorý píše, že všetci rakúski dôstojníci boli pod

---

³⁴ Mertz mal k dispozícii len dve lode, ktoré boli v zlom stave a keď boli naložené potravinami, začala do nich stekať voda. Lodníci poverení prepravou potravín tak odmietli prechod cez rieku. Tamže, s. 20.

³⁵ Delegáciu tvorili podplukovník Majthényi, mešťanosta Komárna Eugen Amtman a druhý podišpán Szathmáry.

³⁶ Tentoraz zo zdravotných dôvodov.

³⁷ HERMANN, R. Klapka György tevékenysége 1848 márciusától 1849 január elejéig. In KISS, V. (szerk.) *Komárom és Klapka György 1848/49-ben*. Komárom : Komárom Város Önkormányzata, 1994. s. 48.

³⁸ Požiar vznikol krátko pred jednou hodinou popoludní v dome vdovy Mórítzovej v Mederčskej ulici a v silnom vetre sa šíril veľmi rýchlo a do hodiny sa v plameňoch ocitlo takmer celé mesto. MÁCZA, M. *Komárom. Történelmi séták a városban*. Bratislava : Madách, 1992. s. 10.

³⁹ SZINNYEI, J. *Komárom 1848–49-ben. Naplójegyzetek*. s. 24.

⁴⁰ MÁCZA, M. *Komárom. Történelmi séták a városban*. s. 10.

⁴¹ HERMANN, R. Klapka György tevékenysége 1848 márciusától 1849 január elejéig. In KISS, V. (szerk.) *Komárom és Klapka György 1848/49-ben*. s. 48.

prísny dozorom.⁴² Jednoznačný dôkaz o skutočnej príčine požiaru nebol zistiteľný, ale veliteľ pevnosti v záujme vlastného bezpečia niekoľko dní nevychádzal z uzavretého opevnenia.⁴³

21. septembra vystúpil na uhorskom sneme poslanec mesta Vavrinc Tóth. Vo svojom prejave⁴⁴ opísal situáciu v Komárne po ničivom požiari a požiadal snemovňu o bezúrokovú pôžičku vo výške 300 000 zlatých.⁴⁵ Oveľa dôležitejšia však bola druhá časť jeho vystúpenia, keď podal interpeláciu na adresu ministerského predsedu: „... čo sa týka hradu Komárno, mám ešte niekoľko poznámok. Vy poznáte ohromnú dôležitosť tohto hradu ... a v hrade je veliteľom aj teraz Mertz ... ten Mertz, rodom z Hannoveru, ohľadom na neho aj keby iné dôvody neboli, bolo by dostačujúcim dôvodom, na jeho odstavenie, ešte existujúci a nezrušený zákon v corpus iuris, podľa ktorého uhorské hrady nie je možné zveriť cudzím veliteľom. .... Pochádzam z miesta, páni! Keby tu bol pán ministerský predseda, spýtal by som sa ho, či by pri terajších nariadeniach dokázal zaručiť, aby zostal komárňanský hrad v rukách národa? Lebo keď ministerstvo v tejto záležitosti s patričnou rýchlosťou a ráznosťou nekoná, musí konať snemovňa. Hrad Komárno nesmieme stratiť; ten sám dokáže národnú slobodu v prípade nutnosti zaistiť. ...“⁴⁶ Ministerský predseda Battyhány však nepotreboval žiadne povzbudenie v tejto záležitosti. Už deň pred vystúpením V. Tótha na sneme poslal prostredníctvom budínskeho hlavného veliteľa Hrabovszkyho nariadenie do Komárna, aby Mertz a cisárske vojská čestne prehlásili, či sú ochotní brániť pevnosť proti nepriateľovi, menovite proti barónovi Jellačičovi.⁴⁷ Mertz zvolal dôstojnícky zbor a po prečítaní tohto nariadenia si vyžiadal 48 hodín na rozmyslenie.

Medzitým prichádzali do komárňanských opevnení ďalšie uhorské oddiely. 19. septembra pozostávala posádka z 50 delostrelcov patriacich k 5. cisársko-kráľovskému delostreleckému pluku, ďalej z niekoľkých tuctov delostrelcov miestnej stráže, z Turszkého práporu v počte 360 osôb a z ostrihomských a komárňanských dobrovoľníkov v počte 235, resp. 130 mužov. 19. septembra sa k nim pripojilo 143 a o dva dni neskôr ďalších 185 dobrovoľníkov z okolia Komárna.⁴⁸

⁴² BESZE, J. Naplójegyzetek – emlékezések. In *Szószerék és csatatér. Politikusi naplók és visszaemlékezések 1848 – 1849.* s. 103.

⁴³ SZINNYEI, J. *Komárom 1848–49-ben. Naplójegyzetek.* s. 24.

⁴⁴ Prejav Vavrince Tótha vid'. Tamže, s. 26 – 30.

⁴⁵ Schválenú pôžičku prebrali predstavitelia mesta v 10 častiach pôžičky od Peštianskej obchodnej banky a časť sumy rozdelili medzi obyvateľov mesta. Pôžičku bolo potrebné splatiť v rokoch 1851 – 1858. MÁCZA, M. *Komárom fejlődése képekben.* s. 14.

⁴⁶ SZÉNÁSSY, Z. *Komárom ostroma 1849-ben.* s. 35 – 36.

⁴⁷ „Na rezolútne nariadenie pána ministerského predsedu, majú sa opýtať dôstojníci komárňanskej hradnej stráže, či na čestné slovo sú pripravení na rozkaz uhorského ministerstva brániť ústavu krajiny, proti všetkým, bojovať menovite proti vojsku bána Jellačiča, alebo nie. Toto písomné vyhlásenie má byť od každého dôstojníka vyzbierané a bezodkladne poslané zvláštnou poštou predsedníctvu. Maršal Hrabovszky.“ SZINNYEI, J. *Komárom 1848–49-ben. Naplójegyzetek.* s. 30.

⁴⁸ HERMANN, R. Klapka György tevékenysége 1848 márciusától 1849 január elejéig. In

23. septembra vyzval podplukovník Štefan Majthényi dôstojnícky zbor zvaný Mertzom, či sú ochotní bojovať proti nepriateľovi, nech je to hocikto, ale v prvom rade proti barónovi Jellačičovi. Veliteľ sa odpovedi vyhol s tým, že on o niekoľko dní aj tak odchádza na zdravotnú dovolenku, a teda nemusí odpovedať. Ostatní dôstojníci vyhlásili, že pevnosť budú brániť proti všetkým, ale na poli nebudú bojovať ani proti Jellačičovi, ani proti inému nepriateľovi. Iba traja dôstojníci prehlásili, že sú ochotní bojovať aj na poli. Odpovede dôstojníkov poslal Majthényi k ministerskému predsedovi, ktorý už na druhý deň zariadil, aby boli záporne odpovedajúci dôstojníci odvelení z Komárna, zároveň zopakoval výzvu pre Mertza. Batthyány ďalej zariadil, aby sa domobranci z Gyóru presunuli do Komárna a opýtal sa Majthényiho, či by mohla komárňanská pevnosť v prípade potreby prijať všetky vojská z Pešti. Majthényi na to odpovedal 26. septembra v takom zmysle, že v Komárne nie je nikto, kto by nevykonal nariadenia ministerstva alebo vykonaniu bránil, teda pevnosť by prijala vojská v prípade potreby. Ešte v ten istý deň dostal ministerský predseda vyhlásenie Mertza, že bude brániť Komárno proti Jellačičovi a že neumožní žiadnemu cudzincovi vstup do pevnosti. To Batthyányho upokojilo a podnietilo k vydaniu vyhlásenia, že Mertz bude naďalej rešpektovaný ako veliteľ komárňanskej pevnosti, pokiaľ nepríde iné nariadenie od panovníka.⁴⁹

29. septembra však podplukovník Majthényi vyzval posádku pevnosti k zloženiu prísahy na uhorskú ústavu. Turszkyho prápor až na niekoľko výnimiek prísahu zložil, tí, čo tak odmietli urobiť, Majthényi odzbrojil a poslal do Budína. Potom nasledoval slávnostný príhovor, avšak je otázne kto ho skutočne predniesol.⁵⁰ Mertz bol prítomný, keď jeho posádka zložila prísahu a strhla zo svojich uniforiem žltú šnúru. Krátko po tomto akte maršal Mertz opustil Komárno. Jeho nástupcom vo funkcii veliteľa pevnosti sa stal podplukovník Štefan Majthényi, ktorý ihneď začal s posilňovaním pevnosti a zaslal ministerskému predsedovi hlásenie, v ktorom uvádza počet vojsk potrebných na bezpečné ubránenie pevnosti.⁵¹

Proces získania komárňanskej pevnosti vo svojich pamätiach podrobne opisuje aj známy obranca komárňanskej pevnosti, Juraj Klapka,⁵² pričom najdôležitejšiu úlohu v celom procese získania pevnosti pripisuje sebe samému. Podľa jeho pamätí dostal 22. septembra 1848 rozkaz od ministerského predsedu, aby bezodkladne prišiel do Pešti, kde má dostať ďalšie príkazy. Už 25. septembra sa hlásil u Ľudovíta Batthyányho, ktorý mu dal príkaz, aby išiel do Komárna a za každú cenu odstránil veliteľa Mertza a dôstojníkov, ktorí by odmietli prisahať na uhorskú ústavu. Do Komárna prišiel podľa svojich pamätí už 28. septembra, akurát v čase, keď sa na

---

KISS, V. (szerk.) *Komárom és Klapka György 1848/49-ben*. s. 48.

⁴⁹ Tamže, s. 49.

⁵⁰ K tejto problematike bližšie: Tamže, s. 51.

⁵¹ Štefan Majthényi vo svojom hlásení uvádza, že k bezpečnému bráneniu komárňanských opevnení je nevyhnutne potrebných 11 645 peších vojakov, 1 550 delostrelcov, 1 360 jazdcov a 120 vojakov z inžinierskeho zboru. CSIKÁNY, T. – HORVÁTH, Cs. – SZAMÓDY, Zs. *Komárom erődváros*. Komárom : Komárom Város Önkormányzata, 1998. s. 100.

⁵² KLAPKA, Gy. *Emlékeimből*. Bratislava : Madách, 1986. s. 66 – 71.

pravom brehu Dunaja už objavovali prvé Jellačičove oddiely. Na druhý deň naplánoval obsadenie hradu, ktoré potom prebiehalo hladko. Počas zloženia prisahy sa mal nachádzať Klapka u Mertza, ktorý po zložení prisahy opustil pevnosť. Klapkove pamäte však v tomto prípade prinášajú mylné informácie.⁵³ Aj keď nepochybne prišiel do Komárna ešte v priebehu septembra, ale zrejme až 30.,⁵⁴ teda deň potom, ako sa uskutočnil akt zloženia prisahy posádkou, teda samotné získanie komárňanského pevnostného systému pod vlajky Uhorska.

Mesto Komárno a jeho pevnosť sa teda dňom 29. septembra 1848 pridalo do služieb uhorskej revolúcie a bojov za slobodu. Ide o jedno z najslávnejších období „veľkej histórie malého mesta“, keďže Komárno sa v druhom roku bojov za slobodu stalo poslednou baštou uhorskej revolúcie, pevnosť bola odovzdaná habsburským vojskám až 45 dní po zložení zbraní uhorskou hlavnou armádou pri Világoši, aj to iba za veľmi výhodných podmienok, bezpríkladných v histórii kapitulácií hradov.⁵⁵

Literatúra:

- BESZE, János. Naplójegyzetek – emlékezések. In *Szószerék és csatatér. Politikusi naplók és visszaemlékezések 1848 – 1849*. Sajtó alá rendezte: Hermann Róbert. Budapest : Balassi Kiadó, 2000. s. 70 – 120. ISBN 963-506-365-2.
- BONA, Gábor. *Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848 – 49*. Budapest : Zrínyi Katonai Kiadó, 1987. 432 s. ISBN 963-326-343-3.
- CSIKÁNY, Tamás – HORVÁTH, Csaba – SZAMÓDY, Zsolt. *Komárom erődváros*. Komárom : Komárom Város Önkormányzata, 1998. 143 s. ISBN 963-034-450-5.
- GRÁFEL, Lúdvít. *NEC ARTE NEC MARTE. Komárňanský pevnostný systém*. Komárno : Nec Arte s.r.o., 1999. 66 + 112 s. ISBN 80-967930-2-0.
- HERMANN, Róbert. Klapka György tevékenysége 1848 márciusától 1849 január elejéig. In KISS, Vendel (szerk.) *Komárom és Klapka György 1848/49-ben*. Komárom : Komárom Város Önkormányzata, 1994. s. 39 – 64.
- HERMANN, Róbert. *1848–1849. A szabadságharc története*. Budapest : Korona Kiadó, 2001. 424 s. ISBN 963-9376-21-3.

---

⁵³ K tejto otázke bližšie viď. HERMANN, R. Klapka György tevékenysége 1848 márciusától 1849 január elejéig. In KISS, V. (szerk.) *Komárom és Klapka György 1848/49-ben*. s. 49 – 52.

⁵⁴ V uvedený deň Juraj Klapka pravdepodobne prebral funkciu riaditeľa opevňovacích prác.

⁵⁵ Dvojazyčná dohoda o kapitulácii a o odovzdaní hradu rakúskym vojskám bola podpísaná 27. septembra 1849 pri obci Herkály-pusztá. Kapitulačné podmienky zaručovali obrancom komárňanskej pevnosti a obyvateľom Komárna beztriestnosť, možnosť slobodného odchodu a mnohé iné výhody. Pevnosť bola napokon odovzdaná postupne, v dňoch 2. – 4. októbra 1849.

- KECSKÉS, László. *Komárom az erődök városa*. Budapest : Zrínyi Katonai Kiadó, 1984. 292 s. ISBN 963-326-325-5.
- KLAPKA, György. *Emlékeimből*. Bratislava : Madách, 1986. 672 s. ISBN 963-15-3365-4.
- MÁCZA, Mihály. *Komárom fejlődése képekben*. Komárno : Podunajské múzeum, 1985. 215 s.
- MÁCZA, Mihály. *Komárom. Történelmi séták a városban*. Bratislava : Madách, 1992. 180 s. ISBN 80-7089-176-9.
- RÉTHLY, Antal. *A Kárpátmedencék földrengései*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1952. 510 s.
- SPIRA, György. *A magyar forradalom 1848–49-ben*. Budapest : Gondolat, 1959. 676 s.
- SZÉNÁSSY, Zoltán. *Komárom ostroma 1849-ben*. Komárom : Komáromi Városi Tanács, 1989. 256 s. ISBN 963-03-29840.
- SZÉNÁSSY, Zoltán. *Új komáromi Olympos*. Tatabánya : Komárom Megyei Tanács, 1987. 198 s. ISBN 963-7190-00-7.
- SZILÁGYI, Sándor. *A magyar forradalom története*. Budapest : Históriaantik Könyvkiadó, 2011. 430 s.
- SZINNYEI, József. *Komárom 1848–49-ben. Naplójegyzetek*. Budapest : Aigner, 1887. 518 s.
- Id. Szinnyei József komáromi históriái*. Sajtó alá rendezte: Hídvégi Violetta. Szerk. Virág Jenő. Tatabánya : Komárom-Esztergom M. Önkormányzat, 1997. 240 s. ISBN 963-7190-46-5.
- TAKÁTS, Sándor. *Lapok egy kis város múltjából*. Budapest : Ziegler Nyomda, 1886. 176 s.

Barón Imrich Ghillány, šarišský župan v rokoch 1904 – 1905

Patrik Derfiňák

DERFIŇÁK, Patrik. Baron Imre Ghillány, district administrator of the Šaris region, in the period 1904-1905. In *Annales historici Presovienses*. ISSN 1336-7528, 2014, vol. 14, no. 1, p. 72-105.

The paper is devoted to the life and work destiny of an important representative of the political and economic life in Hungary, in the early 20th century. In addition to the presentation of his personality, there is a special emphasis put on his work in the office of the highest official in the region combating drought and poor harvests, which encountered the Šaris region in 1904, as well as his effort to develop local economic life. Based on the archive sources and contemporary press, the author presents the entry of Baron Imre Ghillány into the politics, the number of his significant activities and in short his later activities culminating with his appointment as Minister of Agriculture, in the period 1913 - 1917. In a brief outline, he reminds interesting although from the perspective of Slovak history unknown personality of the 19th and 20th centuries.

Key words: Imrich Ghillány, Šariš region, history, 19th and 20th century.

Skúmanie našej minulosti, najmä v rámci jednotlivých regiónov, zostáva i v súčasnosti stále dôležitou výzvou pre slovenských historikov. Počas uplynulých desaťročí bolo pre poznanie nielen politických, ale i hospodárskych a kultúrnych dejín urobené naozaj veľa. No i napriek tomu, že kvôli nastaveniu „výkonnostných“ ukazovateľov v posledných rokoch došlo doslova k explózii publikácií, zborníkov a vedeckých či odborných časopisov, stále zostáva množstvo tém, ktorým sa slovenská historiografia venovala iba v minimálnej miere. Medzi oblasti, ktorým sa venovala zatiaľ stále nedostatočná pozornosť, patrí i mapovanie životných osudov a pôsobenia významných osobností. Predovšetkým ak ide o ľudí pôsobiacich v komplikovanom období 19. storočia, ktorých pôvod je neslovenský a činnosť bola v intenciách budovania uhorskej, resp. maďarskej štátnosti.

Do veľkej skupiny takýchto osobností, ktoré najmä v „dlhom“ 19. storočí často zohrávali významnú, ak nie kľúčovú úlohu nielen v rámci regionálneho, ale i celoštátneho vývoja, patrili napríklad predstavitelia vysokej i nižšej šľachty, osobnosti cirkevného života, významní podnikatelia, predstavitelia inteligencie či umelci, ktorých pôvod či cítenie nemožno označiť ako slovenské. Práve oni však zohrávali dôležitú úlohu v každodennom živote obyvateľov miest i obcí. V posledných rokoch sa objavili viaceré práce, ktoré na tento problém, najmä v súvislosti so šľachtou majúcou politické či podnikateľské ambície, upozorňujú. Výstižne túto situáciu načrtli napríklad autori diela venovaného jednému z predstaviteľov vysokej uhorskej šľachty, súčasne tiež politikovi a úradníkovi, grófovi Emanuelovi Péchymu (1813 – 1889), žijúcemu v mimoriadne zaujímavom, i keď celkovo komplikovanom období. Ako uviedli v súvislosti s touto spoločenskou vrstvou: „... je nepochopiteľné, že slovenská historiografia rezignovala na výskum týchto, svojím

vplyvom rozhodujúcich spoločenských vrstiev, nevšíma si ich regionálne zakotvenie, rodové súvislosti, zásluhy a politické záujmy. Akoby sa vzdávala ambícií prehovoríť do celoštátnych procesov a presiahnuť hranice mesta, regiónu, či do minulosti premietnutého územia dnešného Slovenska. Akoby vedome rezignovala na každého, kto v minulosti hovoril radšej po maďarsky alebo iným neslovenským jazykom. Akoby apriórne vylučovala z centra svojho záujmu všetkých, ktorí nezapadali do mýtizovaného a schematickeho plebejského obrazu slovenských dejín. Výsledkom je, že nepoznáme bližšie ani jedného župana, ministra a celoštátneho úradníka, ktorí do roku 1918 rôznym spôsobom pôsobili na území Slovenska alebo spoluvytvárali jeho tvár.¹

Medzi v súčasnosti takmer neznáme osobnosti z radov šľachty, ktoré boli v závere 19. a na začiatku 20. storočia úzko spojené s dejinami Šariša i samotného Prešova patrí nesporne barón Imrich Ghillány. Jeho meno, i keď úzko spojené s dejinami Šariša či samotného Prešova, sa pritom iba príležitostne objavuje v odborných a popularizačných prácach venovaných tomuto obdobiu.² Tieto sporadické zmienky sa spájajú predovšetkým s jeho účinkovaním v poslednej uhorskej vláde Štefana Tiszu, kde v rokoch 1913 – 1917 pôsobil ako minister poľnohospodárstva. Jeho činnosť však mala podstatne širší záber, keďže pôsobil nielen v miestnej politike, ale i v kultúrnom, spoločenskom a hospodárskom živote Šariša. Svojím spôsobom je však zaujímavý i z ďalších dôvodov. Na jednej strane počas života absolvoval kariéru typickú pre predstaviteľa jeho spoločenskej vrstvy. Vyštudoval právo na peštianskej univerzite, pracoval niekoľko rokov v Budapešti na ministerstve, no mal tiež solídny majetok, ktorého správe venoval mnoho času. Práve dobre vedený veľkostatok, ale i ďalšie prevažne finančné aktíva, mu poskytovali pomerne nezávislé postavenie a spolu s barónskym titulom tiež dobré vyhliadky k politickej kariére. Všetky tieto aspekty viedli k tomu, že už v zrelom veku pôsobil ako poslanec uhorského snemu, stal sa županom Šariša a nakoniec aj ministrom.

Na druhej strane už v mladosti sa s jeho menom spojil škandál, keď si za manželku a celoživotnú družku vybral manželku významného uhorského maliara a šarišského statkára Pavla Szinyei Merseho. Táto v tom čase mimoriadna udalosť na celé roky obmedzila možnosti jeho spoločenského i politického pôsobenia. V konzervatívnej uhorskej spoločnosti i v samotnom Šariši jej dôsledky dlhodobo rezonovali. O to viac, že rodina Szinyei Merseovská bola nielen starobylá a početná, ale i veľmi vplyvná. V radoch jej členov nachádzame v priebehu 19. a na začiatku 20. storočia viacerých županov, podžupanov a poslancov, zastupujúcich nielen región Šariša.

---

¹ HOLEC, Roman – PÁL, Judit. *Aristokrat v službách štátu. Gróf Emanuel Péchy*. Bratislava: Kalligram, 2006. s. 10.

² Publikácia *Dejiny Prešova II*. Zostavil Imrich Sedlák. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1965, zaznamenáva meno baróna Imricha Ghillányho iba sporadicky, v súvislosti s jeho snahou o podporu budovania priemyslu na Šariši (s. 60) či voľbami v roku 1910 (s. 75).

Samotný Imrich Ghillány bol príslušníkom barónskej vetvy rodu, ktorého korene siahajú až do 13. storočia, keď sa spájajú predovšetkým s priestorom Liptova. Barónsky titul získal pre seba a svojich synov Juraja Antona a Jána Juraja dvorný komorský radca Juraj Ghillány, dňa 4. marca 1688. Jednotliví členovia rodiny postupne získavali rozsiahlejšie majetky nielen v Šariši, ale aj v ďalších oblastiach Uhorska, najmä v Užskej a Zemplínskej stolici. V samotnom Prešove pritom od polovice 18. a v priebehu celého 19. storočia jednotliví jej príslušníci tvorili stabilnú súčasť miestnej honorácie.³

Barón Imrich Ghillány sa narodil 28. júla 1860 v renesančnom kaštieli na rodovom majetku vo Fričovciach. Jeho otcom bol barón Jozef Ghillány, matkou Vilma Rhollová.⁴ Bol v poradí šiestym, posledným dieťaťom, ktoré sa z tohto manželstva narodilo. Po prvej dcére Márii (1835), nasledovali Juraj (1839), Ilona (1840), Paula (1846) a Ladislav (1849).⁵ Imrich ako najmladší veľmi ťažko niesol stratu otca, ktorý nečakane zomrel 26. októbra 1870 vo fričovskom kaštieli bez toho, aby zanechal testament či bližšie informácie o stave majetku. O tom, že práve financie rodiny neboli v úplnom poriadku svedčia viaceré rokovania o jeho pozostalosti. Napríklad majetky v Serednom a ďalších obciach, nachádzajúcich sa dnes na Podkarpatskej Rusi, následne ocenili na 1 652 zlatých a 65 grajciarov. Ako sa však vzápätí ukázalo, boli zaťažené rôznymi záväzkami vo výške 1 550 zlatých.⁶

Samotný Imrich Ghillány sa majetkového vyrovnania a usporiadania pozostalosti ako maloletý nezúčastňoval. Všetky finančné záležitosti riadili príbuzní, najmä strýkovia a bratia. Z dlhodobého hľadiska osobitne dôležitú úlohu nielen pri majetkových záležitostiach, ale i pri výchove a vzdelávaní mladého baróna zohrával predovšetkým jeho strýko barón Jozef Ghillány. Usiloval sa jednak o čo najpresnejšie vedenie príjmov i výdavkov pri hospodárení na majetkoch, ktoré mali zdediť zatiaľ maloletí pozostalí. Svedčia o tom nielen zachované zlomky peňažných denníkov, ale tiež doložené potvrdenky od rôznych dodávateľov. Okrem toho sa však snažil, aby mladému barónovi nič nechýbalo. Dokumentujú to okrem iného účty pravidelne uhrádzané v súvislosti so vzdelávaním, liečením, ošatením či ubytovaním Imricha Ghillányho.⁷

³ Ako prvý sa v tejto súvislosti spomína barón Ján Ghillány v roku 1734. Práve s ním sa v polovici 18. storočia spája vybudovanie rodinného majetku v Šariši, keď sa mu vďaka výhodnému sobášu podarilo získať nielen kaštieľ a pozemky vo Fričovciach, ale aj majetkové podiely v obciach Henrichovce, Šindliar a Štefanovce, patriace predtým Bertótyovcom. Bližšie TÓTH, Sándor. *Sáros vármegye monográfiája. I.* Budapest, 1909. s. 314.

⁴ Jeho otec barón Jozef Ghillány sa narodil 29. februára 1806 v Serednom. S Vilmou Rhollovou sa oženil 8. októbra 1834 v kostole v Bajerove.

⁵ Tejto vetve rodiny z genealogického hľadiska nebola zatiaľ venovaná väčšia pozornosť. Informácie o Ghillányovcoch žijúcich v Šariši, napriek ich barónskemu titulu a pomerne solídnej majetkovej základni, nezaradili do svojich prác ani niektorí renomovaní autori.

⁶ ŠA Prešov. Fond Rodina Ghillány. i. č. 62, kr. 20. Néhai Báró Ghillány József Fricsi volt földbirtokos hagyatékának tárgyalása iránt.

⁷ ŠA Prešov. Fond Rodina Ghillány. I. č. 62, kr. 20. Pénztári Napló Fricsi Gazdaságban Jan.

Dokladom toho, že majetkovým záležitostiam a vzdelávaniu mladého Imricha Ghillányho bola venovaná značná pozornosť, sú tiež pravidelne, raz ročne vypracovávané výkazy o hospodárení s majetkom, ktorý mu pripadol. Niektoré z nich sa dochovali v rámci fondu rodiny Ghillány uloženom v Štátnom archíve v Prešove.⁸ Predstavujú väčšinou samostatný rukopisný záznam príjmov a výdavkov, zahŕňajúcich jednak správu majetkov, jednak osobné potreby Imricha Ghillányho. V tomto smere je typický napríklad výkaz o správe majetku maloletého Imricha Ghillányho z roku 1872.⁹ Ide o zaujímavý materiál, ktorý umožňuje nazrieť do jednej z dôležitých oblastí každodenného života vidieckeho statkára v tomto období.

Podrobne vypracovaný zoznam obsahuje v časovej postupnosti realizované príjmy i výdavky spojené so správou majetku, štúdiom, ale i každodennými potrebami v tom čase dvanásťročného baróna Imricha Ghillányho. V rámci neho sa tak môžeme ako s prvou položkou zoznamu (15. január 1872) stretnúť s výdavkom dva zlaté na nákup zimnej čiapky pre „Imricha“. Nasledujúce položky dokazujú, že úrady, v tomto prípade sirotské pomerne dôsledne sledovali hospodárenie s majetkom maloletých. Príjem 20 zlatých a 57 grajciarov totiž mal byť uhradený a podľa dokladov aj bol uhradený z účtu baróna Ľudovíta Ghillányho, ako nedoplatok patriaci maloletému Imrichovi, zo spoločných príjmov.¹⁰

Aj na základe týchto výkazov môžeme konštatovať, že Imrich Ghillány žil počas rokov svojho štúdia v Prešove v osobitnom byte, spoločne s vybraným vychovávateľom. Ten nielen platil každodenné výdavky a staral sa o mladíka, ale dozeral tiež na dôsledné plnenie povinností, ktoré mu vyplývali jednak v rámci štúdia, jednak v rámci spoločenského postavenia. Vychovávateľ v pravidelných štvrtročných intervaloch dostával 70 zlatých na zaplatenie bytu a s bývaním spojených výdavkov, najmä stravy. V rovnaký deň dostal tiež päť zlatých ako odmenu za svoju prácu.¹¹

Podrobne zaznamenávanie výdavkov spojených s výchovou mladého baróna umožňuje konštatovať, že okrem školskej dochádzky navštevoval pravidelne

---

– Apr. 1872. Podrobne zaznamenávané príjmy a výdaje vyhodnotil na konci štvrtroka pravdepodobne správca fričovského veľkostatku Ignác Lanner. Príjmy v sledovanom období predstavovali 2 118 zlatých a 99 a pol grajciara, výdavky 890 zlatých a 75 grajciarov. Zostatok 1 228 zlatých, dvadsaťštyri a pol grajciara predstavoval predbežný výnos z hospodárenia. Rovnako zaujímavé sú aj šťastie zachované účty spojené so vzdelávaním Imricha Ghillányho. Napríklad v apríli 1872 tak bolo zaplatené polročné školné vo výške 4 zlaté a 20 grajciarov za neho, ako v tom čase študenta druhého ročníka Kráľovského katolíckeho vyššieho gymnázia v Prešove.

⁸ ŠA Prešov. Fond Rodina Ghillány (1263) 1591 – 1926. i. č. 77 (rok 1876), kr. 36. Kiskoru Báró Ghillány Imre vagonának kezelésére vonantkozó számadásak 1872. Január 1-től December végeig.

⁹ ŠA Prešov. Fond Rodina Ghillány (1263) 1591 – 1926. i. č. 77 (rok 1876), kr. 36. Kiskoru Báró Ghillány Imre vagonának kezelésére vonantkozó számadásak 1872. Január 1-től December végeig.

¹⁰ Tento nedoplatok bolo nariadené uhradiť po previerke predložených vyúčtovaní za rok 1871.

¹¹ V roku 1872 prvýkrát dostal túto sumu k 31. januáru.

aj súkromné hodiny francúzštiny a hry na klavír. Správca majetku zaznamenával na základe predkladaných účtov pravidelné nákupy čižiem, topánok, šiat, klobúkov, oblekov a ďalších nevyhnutných potrieb, spojených väčšinou so školskou dochádzkou, nákupom kníh, pomôcok a ďalšie drobné výdavky. Medzi nimi tiež vreckové vo výške 20 grajciarov. Iba príležitostne dostával mladý barón pre svoje „osobné potreby“ jeden či dva zlaté. Do tejto kategórie patrili tiež náklady na ošetrovanie či liečenie Imricha Ghillányho. Jeho osobným lekárom bol dr. A. Breyer, skúsený praktik, ktorý bol súčasne tiež obvodným lekárom širokého slúžnovského obvodu, kam patrili i Fričovce.¹²

Z majetku, ktorý Imrich Ghillány zdedil plynuli pomerne solídne príjmy. Úlohou správcu pozostalosti bolo nielen ich inkasovanie, prípadne čo najlepšie využitie finančných prostriedkov. Značné úsilie musel venovať pravidelnej starostlivosti o zverený majetok a tiež splácaniu nemalých dlhov, ktoré predstavovali neoddeliteľnú súčasť dedičstva. Napríklad na splácanie dlhov spojených s majetkami v Serednom, najmä s tamojšími vinicami, poukázal barón Jozef Ghillány ako správca majetku Imricha Ghillányho, koncom mája 1872 dvakrát po 165 zlatých a 26 a pol grajciara.¹³

Prebytky, ktoré sa podarilo správcovi majetku vytvoriť, ukladal vo forme finančných vkladov na vkladné knižky v prešovských finančných ústavoch, najmä tamojších sporiteľniach.¹⁴ V Prešovskej sporiteľni mali viacerí Ghillányovci, i samotný Imrich Ghillány zastúpenie aj medzi akcionármi. Ich podiel na akciovom kapitály však nebol vysoký. Imrich Ghillány napríklad zdedil tri akcie tohto ústavu, ktoré mu však za rok 1871 priniesli vo forme dividendy príjem 162 zlatých.¹⁵ Na druhej strane ak to bolo potrebné, vyberal z účtov mladého baróna

¹² ŠA Prešov. Fond Rodina Ghillány (1263) 1591 – 1926. i. č. 77 (rok 1876), kr. 36. Kiskoru Báró Ghillány Imre vagonának kezelésére vonatkozó számadásak 1872. Január 1-től december végeig. Za lekársku starostlivosť bolo v roku 1872 poukázaných viac ako päťdesiat zlatých, z nich 14 zlatých a 53 grajciarov bolo za lieky.

¹³ ŠA Prešov. Fond Rodina Ghillány (1263) 1591 – 1926. i. č. 77 (rok 1876), kr. 36. Kiskoru Báró Ghillány Imre vagonának kezelésére vonatkozó számadásak 1872. Január 1-től december végeig. V tomto prípade jedna zo splátok bola realizovaná za brata Ladislava.

¹⁴ ŠA Prešov. Fond Rodina Ghillány (1263) 1591 – 1926. i. č. 77 (rok 1876), kr. 36. Kiskoru Báró Ghillány Imre vagonának kezelésére vonatkozó számadásak 1872. Január 1-től december végeig. Napríklad 5. júla 1872 uložil Jozef Ghillány na Imrichov účet v prešovskom finančnom ústave 500 zlatých.

¹⁵ ŠA Prešov. Fond Rodina Ghillány (1263) 1591 – 1926. i. č. 77 (rok 1876), kr. 36. Kiskoru Báró Ghillány Imre vagonának kezelésére vonatkozó számadásak 1872. Január 1-től december végeig. Peniaze ako príjem boli vo vyúčtovaní zaznamenané 31. augusta 1872. I keď peniaze z akcií boli majiteľom cenných papierov poukazované spravidla začiatkom roku, keď sa hodnotil predošlý obchodný rok, tento záznam vychádza z atypického hospodárskeho roku Prešovskej sporiteľne. Ten bol uzatváraný nie k decembru, ale k júlu príslušného roku. V júli bolo ako príjem zaznamenaných aj 30 zlatých, ako dividenda z akcie Veľkošarišského parného mlyna vo Veľkom Šariši. V oboch týchto spoločnostiach zohrával barón Jozef Ghillány a neskôr i barón Imrich Ghillány dôležitú úlohu.

peniaze na úhradu daní, poistenia či rôznych poplatkov spojených so správou majetku.

Zohľadniac všetky príjmy a výdavky, ktoré v priebehu roku súviseli so správou majetku i osobnými potrebami maloletého baróna Imricha Ghillányho, vypracoval jeho tuteur a súčasne správca majetku barón Jozef Ghillány celoročné vyúčtovanie za rok 1872. V ňom na jednej strane zaznamenal príjmy, ktoré dosiahli 6 341 zlatých a 74 grajciarov. Išlo o sedem položiek. Príjem z fričovského majetku rozdelil na dve časti. Prvá predstavovala výnos 1 228 zlatých a 24 grajciarov za prvé tri mesiace, keď sa hospodárilo vo vlastnej réžii. Následne bol veľkostatok daný do prenájmu, preto druhú časť celoročných príjmov, celkovo 4 125 zlatých tvorili peniaze inkasované od nájomcu za zostávajúcich deväť mesiacov. Okrem toho k významnejším príjmovým položkám patrilo aj vyplatené poistné za vyhorené stavby. Konkrétne išlo o prostriedky za zničený mlyn v Šindliari v objeme 650 zlatých. Príjem z cenných papierov bol pomerne skromný, iba 242,92 zl. Ďalšie tri položky predstavovali drobné príjmy, ako boli úroky z pozostalosti po barónovi Ladislavovi Ghillánym, príjem z predaja starého nábytku vo výške 25 zlatých či inkasovanie nedoplatku za rok 1871 vo výške 20,57 zl od baróna Ladislava Ghillányho.

Oproti týmto príjmom stáli aj výdavky, bilancované v rovnakej výške. Celkovo šesťnásť položiek pokrývalo rôzne oblasti z každodenného života i finančného hospodárenia na rodinnom veľkostatku. Položku 8 – 14 tak tvoria výdavky spojené s nájomným za byt a stravu pre Imricha, dosahujúce ročne 700 zlatých či mesačné odmeny pre vychovávateľa, predstavujúce celkovo 50 zlatých. Značnú sumu tvorili školské náklady a platby za výuku mimo školy, spolu 171,69 zl. Pomerne vysokú sumu v rámci celkových nákladov tvorilo aj zabezpečenie odievania, obuvi a nevyhnutných doplnkov za 198,21 zl, dokúpenie potrebného nábytku pre Imrichov prešovský byt, prípadne lekárske ošetrovanie a lieky 54,53 zl. Vreckové a drobné osobné výdavky pre Imricha tvorili 18,10 zl.

Druhá, podstatne väčšia skupina výdavkov a investícií súvisela so správou majetku maloletého. V tomto prípade jednoznačne najväčšiu položku tvorilo splácanie existujúcich dlhov. Na tento účel správca majetku použil 1 736 zlatých a 79 grajciarov, pričom sčasti išlo o úroky, sčasti o samotnú istinu. Aj ďalších 435 zlatých a 16 grajciarov smerovalo na zaplatenie úrokov z omeškania, rôznych menších záväzkov a spoločných výdavkov súvisiacich s rôznymi majetkovými spormi. Významnú položku tvorila aj oprava zničených budov, najmä mlyna v Šindliari, ale tiež údržba hospodárskych objektov, na ktorú smerovalo v roku 1872 spolu 825 zlatých a 93 grajciarov. So správou majetku súviseli i ďalšie vyplatené sumy, konkrétne dane vyčíslené na 530,34 zl., poistenie budov proti požiaru 272,53 zl., náklady na zememeračov, nájomcov, právne služby a iné menšie výdavky predstavujúce 114,91 zl.. K jednorazovým výdavkom možno zaradiť napríklad komasačné výdavky v sume 250 zlatých, spojené s úpravou pozemkov v obci Šindliar.

Prebytky, ktoré sa podarilo v priebehu roku vytvoriť investoval správca majetku najmä vo forme finančných vkladov v peňažných ústavoch. V sledovanom období to bolo celkovo 751 zlatých a 75 grajciarov. Okrem toho v hotovosti zo-

stalo správcovi 58 zlatých a 82 grajciarov.¹⁶ Podrobný súpis tak umožňuje nazrieť do každodenného hospodárenia v rámci veľkostatku i domácnosti pomerne dobre situovaného vidieckeho statkára. A hoci nemožno zdedený majetok maloletého Imricha Ghillányho označiť za úplne bezproblémový, pri opatrnom hospodárení, aké realizoval barón Jozef Ghillány zaručoval nielen dostatočné príjmy či možnosť pokrývať nečakané problémy, akým bol napríklad v priebehu roku 1872 požiar mlyna v Šindliari, ale tiež možnosť splácať existujúce, pomerne vysoké dlhy.

Dôraz na spojenie „opatrné“ hospodárenie je pritom pre prostredie šarišskej šľachty plne opodstatnený, pretože v priebehu druhej polovice 19. storočia zaznamenali viaceré miestne, kedysi bohaté a vplyvné rodiny nielen ťažké finančné straty, ale dokonca i zbankrotovali. V tomto období tak napríklad dochádza k postupnej likvidácii kedysi rozsiahlych šarišských majetkov Szirmayovcov, iba s ťažkosťami sa podarilo aspoň stabilizovať roztrieštené a zadlžené statky Berzevicyovcov.¹⁷

Kým sa barónovi Imrichovi Ghillánymu o zdedený majetok staral tuteur, on sám sa v prvom rade venoval vzdelávaniu. Stredoškolské štúdiá začal v Prešove, ukončil ich však už v Budapešti, kde následne pokračoval v štúdiách práva na tamojšej právnickej fakulte. Na gymnáziu síce svojim prospechom nevynikal, podstatne väčšie úspechy však dosahoval pri štúdiu na univerzite. Tu v primeranom čase získal aj diplom doktora práv. Na rozdiel od mnohých svojich spolužiakov z radov vidieckej šľachty, sa neusiloval získať zamestnanie na niektorom z množstva úradov či ministerstiev v hlavnom meste. Od roku 1882, iba ako dvadsaťdvaročný totiž prevzal správu zdedených rodinných majetkov, nachádzajúcich sa predovšetkým na území Šariša.¹⁸

Vďaka tomu, že takmer celý život strávil riadením rodinného veľkostatku, každodenne sa stýkajúc s roľníkmi, mal aj počas svojho neskoršieho pôsobenia v rôznych funkciách značné pochopenie pre ťažkosti a potreby ľudí spojených s pôdou. Bez ohľadu na ich spoločenské postavenie a majetok sa neraz, najmä za tých „svojich“ prihovárал a žiadal pomoc či úľavy od priateľov i príbuzných pôsobiacich

¹⁶ ŠA Prešov. Fond Rodina Ghillány (1263) 1591 – 1926. i. č. 77 (rok 1876), kr. 36. Kiskoru Báró Ghillány Imre vagonának kezelésére vonantkozó számadásak 1872. január 1-től december végeig.

¹⁷ Finančné problémy však zaznamenali aj ďalšie šarišské rodiny. Práve v súvislosti s majetkovým vzostupom jednej z vetiev šarišských Ghillányovcov možno tiež spomenúť úpadok rodiny Kapyovcov, vlastníacich od stredoveku nielen hrad v Kapušanoch pri Prešove, ale i rozsiahly pozemkový majetok. Ten v druhej polovici 19. storočia získali za poskytnuté pôžičky práve Ghillányovci.

¹⁸ Základný prehľad o majetkových pomeroch rodiny v sedemdesiatych rokoch 19. storočia zachytávajú viaceré dokumenty uložené v Štátnom archíve v Prešove. Konkrétne k príjmom, resp. majetku samotného baróna Imricha Ghillányho sa však z osemdesiatych a deväťdesiatych rokov 19. storočia zachovalo iba minimálne množstvo údajov. Tiež *Sturm – féle országyülési almanach 1910-1915*. Szerk. Ferenc Végváry – Ferenc Zimmer. Budapest, 1910. s. 277.

na rôznych úrovniach stoličnej správy.¹⁹ I keď neskôr sám už zastával významné funkcie, vždy mal na zreteli potrebu postarať sa o túto najpočetnejšiu zložku obyvateľstva v Uhorsku. Tá napriek postupujúcej industrializácii stále význame prispievala nielen k zásobovaniu obyvateľstva či spracovateľskému priemyslu, ale odvádza veľkú časť daní a stále bola, najmä medzi vlastníkami najmenších hospodárstiev zdrojom lacnej pracovnej sily.

Značnú časť jeho majetkov tvorili lesné plochy, preto sa nemožno čudovať, že od mladosti sa v ňom postupne formoval pozitívny vzťah k horám, lesu a poľovníctvu. Dobre poznal život a hospodárenie v lesoch, čo neskôr aj využíval po menovaní do funkcií v rôznych hospodárskych spolkoch i štátnych úradoch. Stal sa napríklad aktívnym členom Krajinského lesníckeho spolku (Országos Erdészeti egyesület). Ako ocenenie za jeho prácu i prejavené schopnosti, ho v rámci tejto celouhorskej organizácie postupne zvolili do predsedníctva a neskôr dokonca za podpredsedu. V tejto funkcii sa aktívne podieľal na rozvoji lesného hospodárstva i na ochrane lesov v Uhorsku. Aj neskôr, už ako člen uhorskej vlády vystupoval veľmi obetavo v prospech vlastníkov lesov, ale tiež pri ochrane lesných komplexov. Žiaľ vo funkcii predsedu Krajinského lesníckeho spolku, kde ho zvolili už po skončení prvej svetovej vojny, však už činnosť tejto organizácie nedokázal kvôli ťažkej chorobe významnejšie ovplyvniť.²⁰

Spočiatku sa venoval predovšetkým riadeniu vlastného veľkostatku. V tomto smere sa mu darilo, keď sa v priebehu osemdesiatych rokov, no i v neskoršom období pravidelne objavoval medzi najväčšími daňovými poplatníkmi v rámci Šarišskej stolice. V roku 1887 sa výškou daňovej povinnosti 1 018 zlatých a 10 grajciarov zaradil celkovo na 14. miesto. Len pre zaujímavosť možno spomenúť, že jeho strýko barón Jozef Ghillány ako tridsiaty prvý v poradí platil 539 zl. a 58 grajciarov, pričom iba tesne predstihol vtedajšieho šarišského župana Tomáša Mattyasovszkého odvádzajúceho 538 zlatých a 4 grajciare. Na 37. mieste medzi vtedajšími najväčšími daňovými poplatníkmi na území Šariša nachádzame Pavla Szinyei Merseho, odvádzajúceho 497 zlatých a 64 grajciarov.²¹

Okrem toho sa postupne, stále vo väčšej miere zapájal aj do hospodárskeho, kultúrneho a politického života Šarišskej stolice. Tieto jeho aktivity dobre dokumentujú síce spravidla stručné, no na druhej strane pomerne početné zmienky o účasti mladého baróna na rôznych verejných i súkromných podujatiach. V závere roku 1886 sa zúčastnil, spolu s viacerými ďalšími významnými osobnosťami verejného i cirkevného života, osláv menín šarišského župana Tomáša Mattyasovszkého v jeho sídle v Kendiciach. Približne v rovnakom čase sa tiež spomína ako účastník charitatívneho koncertu organizovaného Šarišským ženským dobročinným spolkom. Na jeho podporu prispel v tomto prípade sumou štyri zlaté.²²

¹⁹ ŠA Prešov. Fond Rodina Ghillány. Rodinné záležitosti. i. č. 143, kr. č. 62.

²⁰ Ghillány Imre báró. In *Erdészeti Lapok*. LXI. 1922, č. 19 – 20, s. 274.

²¹ Sárosmegyei virilisták az 1887 – ik évre. In *Eperjesi Lapok*, 10, 1886, č. 41, s. 2.

²² Nyilvános köszönet. In *Eperjesi Lapok*. 10, 1886, č. 54, s. 2. V tom čase patrilo medzi pravidelných účastníkov podujatí organizovaných týmto spolkom, pričom na jeho činnosť

Nádejne sa rozvíjajúce spoločenské aktivity, ktorých výsledkom okrem uzavretia výhodného sobáša mohlo byť tiež získanie významnejšej funkcie či poslaneckého mandátu však na začiatku osemdesiatych rokov 19. storočia skončili. Došlo totiž k udalosti, ktorá nielen rozhodujúcim spôsobom ovplyvnila jeho súkromný život, ale v rámci konzervatívnej miestnej spoločnosti znamenala obrovský škandál. Išlo o jeho blízky vzťah a následné uzavretie manželstva so Žofiou Probstnerovou.²³

Nebolo nič zvláštne na tom, že podobne ako jeho otec, aj on si vybral manželku z radov spišského zemanstva. Oveľa väčšiu pozornosť a značné pobúrenie verejnosti však vyvolala skutočnosť, že Žofia Probstnerová bola vydatá za iného významného šarišského šľachtica a umelca Pavla Szinyei-Merseho.²⁴ Ten k nej i napriek dlhoročnému komplikovanému vzťahu, ovplyvneného jeho zlým psychickým stavom prameniácim z nepochopenia a neuznania umeleckej tvorby verejnosťou pociťoval hlbokú náklonnosť. Ona však už nebola schopná znášať situáciu v spoločnej domácnosti. Napriek pobúreniu, ktoré to vyvolalo v konzervatívnej uhorskej spoločnosti, ho opustila a odišla s o sedem rokov mladším barónom Imrichom Ghillánym. Po nepríjemnom rozvodovom konaní uzavreli spolu sobáš v Košiciach 28. septembra 1887.²⁵ Táto skutočnosť sa nepochybne negatívne podieľala na nastartovaní predovšetkým politickej kariéry baróna Imricha Ghillányho. V každom prípade však tento počiatkový, najmä z hľadiska dobovej morálky komplikovaný problém dokázal nakoniec úspešne prekonať. So svojou manželkou žil až do konca života v spokojnom, harmonickom vzťahu.

Barón Imrich Ghillány predstavoval v mnohých ohľadoch typ progresívneho, skúseného a cieľavedomého majiteľa poľnohospodárskeho veľkostatku. Každodennou tvrdou prácou, uplatňovaním nových výrobných postupov, poznatkov i techniky, dokázal aj v klimaticky náročnejšej a celkovo menej úrodnej oblasti viesť prosperujúce hospodárstvo. V období, keď mnoho podobných veľkostatkov bankrotovalo, on dokázal svoj majetok strojnásobiť.²⁶ Nepochybne mu však pritom bola veľmi užitočná jeho snaha vzdelávať sa a neustále získavať nové skúsenosti. Zúročil tiež svoju niekoľkoročnú prax, keď pôsobil na ministerstve financií v Budapešti. V rámci nej na prelome osemdesiatych a deväťdesiatych rokov 19. storočia

---

vzhľadom na miestne pomery prispieval pomerne štedrými darmi.

²³ Otcom Žofie Probstnerovej (6. júna 1853 Jakubovany – 13. januára 1954 v Budapešti) bol Adolf Probstner a matkou Žofia Jancsó.

²⁴ Vyдалa sa za neho ako dvadsaťročná, 15. októbra 1873 v Krompachoch. Spolu mali päť detí, posledné z nich dcéra Adrienna sa narodila v roku 1886. Neúspechy, ktoré v prvej polovici osemdesiatych rokov 19. storočia Pavol Szinyei Merse najmä v súvislosti so svojou umeleckou tvorbou zaznamenal sa však odrazili nielen na jeho psychickom stave, ale poznačili aj vzťahy medzi manželmi. Dlhodobá kríza vyvrcholila rozpadom manželstva v roku 1887, keď sa Žofia spolu s dvoma ešte žijúcimi dcérami Alžbetou a Adriennou odsťahovala k barónovi Imrichovi Ghillánymu do Fričoviec. Syn Felix zostal žiť s otcom.

²⁵ Z tohto manželstva sa im v nasledujúcich rokoch narodilo ďalších päť detí. Žofia Probstnerová prežila aj svojho druhého manžela o 32 rokov a zomrela ako 101 ročná v Budapešti.

²⁶ Báró Ghillány Imre. In *Eperjesi Lapok*, 30, 1905, č. 53, s. 1.

pracoval v oddelení pod vedením neskoršieho ministerského predsedu Alexandra Wekerleho.²⁷

V súvislosti so snahou vzdelávať sa a využívať najnovšie poznatky sa neskôr často spomína ghillányovská knižnica. Nachádzala sa vo vežovej miestnosti kaštieľa vo Fričovciach. Barón Imrich Ghillány v nej ako náruživý čitateľ trávil mnoho času a postupne ju doplnil množstvom titulov najmä z oblasti hospodárstva, histórie a politiky.²⁸ O tom, že išlo o záľubu, ktorej venoval veľa času i finančných prostriedkov, svedčí zachovaná korešpondencia s príbuznými i priateľmi. Už ako študent budapeštianskeho gymnázia niekoľkokrát písal o nákupe kníh svojmu strýkovi a súčasne porúčnikovi barónovi Jozefovi Ghillánymu.²⁹

Získané poznatky jednak z práce na ministerstve, jednak štúdiom, ale v neposlednom rade tiež pri priamej správe svojich majetkov, zužitkoval pri budovaní materiálne nezávislého postavenia. To mu umožňovalo nielen pohodlný život, cestovanie, ale tiež primeraným spôsobom postarať sa o početnú rodinu. Svojím deťom sa usiloval zabezpečiť nielen zodpovedajúce vzdelanie, ale i dostatočný materiálny základ do ďalšieho života. O majetkovej situácii, najmä o spôsobe ako sa presne darilo barónovi Imrichovi Ghillánymu v osemdesiatych či deväťdesiatych rokoch 19. storočia zvyšovať svoje príjmy, toho zatiaľ veľa nevieme. Zmienky o jeho zámožnosti, ale i podpora rôznych kultúrnych a charitatívnych aktivít, neskoršie organizovanie podujatí spoločenského charakteru, hospodárskej pomoci i zábav sa objavovali pomerne často v spomienkach súčasníkov i dobovej tlači. Spočiatku sa angažoval ako súkromná osoba, neskôr si to vyžadovalo jednak jeho postavenie župana, jednak pozícia poslanca snemu a podpredsedu strany, ktorá mala rozhodujúce slovo vo vláde. To všetko bolo spolu s členstvom vo viacerých správnych radách miestnych i budapeštianskych spoločností dokladom toho, že mu rozhodne nechýbali finančné zdroje. Súčasne však jeho dary, príspevky a podpora vyplácaná pri spomínaných aktivitách vždy vykazovala zodpovedajúcu, no nie prehnanú výšku.³⁰

O majetkovej základni baróna Imricha Ghillányho, ktorú predstavovali najmä poľnohospodárska pôda a pomerne rozsiahle lesy, nám aspoň sčasti podávajú informácie štatistické údaje z konca 19. storočia. Tie síce zachytávajú iba vlastníctvo presahujúce 100 holdov (približne 50 hektárov), napriek tomu si však umožňujú

²⁷ Ten v tom čase pracoval ako ministerský radca, ministerským predsedom bol v rokoch 1892 – 1895, 1906 – 1910 a 1917 – 1918.

²⁸ Báró Ghillány Imre. In *Eperjesi Lapok*, 30, 1905, č. 53, s. 1. Žiaľ o stave a obsahovej skladbe tejto knižnice sa zatiaľ nepodarilo získať presné údaje ani v inak mimoriadne zaujímavej štatistickej príručke venovanej mapovaniu významnejších knižníc v Uhorsku, konkrétne *Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885 – ben*. Szerkesztette György Aladár. I.-II. rész. Budapest, 1886.

²⁹ ŠA Prešov Fond Rodina Ghillány. Korešpondencia. i. č. 153, kr. 79. Korešpondencia Imricha Ghillányho 1875 – 1878.

³⁰ Pred svojím menovaním za župana bol štedrým, no nie najštedrejším prispievateľom rôznych kultúrnych a spoločenských akcií. Po vymenovaní sa spravidla prejavoval ako najštedrejší podporovateľ, rovnako ako jeho manželka.

vytvoriť základnú predstavu. Podľa zdroja vydaného v roku 1893 vlastnil barón Imrich Ghillány rozsiahlejší nehnuteľný majetok v piatich obciach. Konkrétne išlo o Fričovce, Klenov, Miklušovce, Šindliar a Hermanovce. Vo väčšine týchto obcí predstavovali rozhodujúcu časť nehnuteľností lesné pozemky, napríklad v Klenove vlastnil 173 holdov ornej pôdy, ale až 1 487 holdov lesov.³¹ Bližšie údaje o pozemkovom vlastníctve poskytuje tabuľka č. 1. Na jej základe možno konštatovať, že jeho záujem o lesné hospodárstvo bol vcelku pochopiteľný.

Tabuľka č. 1. Prehľad pozemkového vlastníctva baróna Imricha Ghillányho, na prelome osemdesiatych a deväťdesiatych rokov 19. storočia /v holdoch/

Obec	vlastníci	polia	záhrady	lúky	pasienky	lesy	Nevyuž.	celkovo
Fričovce	I. Ghillány	338	19	13	251	5	26	652
Klenov	I. Ghillány	173	10	37	79	1487	13	1799
	obec	-	-	-	51	94	22	167
Miklušovce	I. Ghillány	125	-	39	55	588	16	823
	Miklušovské banské spol.	3	1	2	5	410	18	439
	Obec	5	-	-	122	56	18	201
Šindliar	I. Ghillány	64	1	71	7	847	7	997
	M. Ruzsinszká	21	-	13	-	159	1	194
	Obec	7	-	-	90	50	90	238
Hermanovce	I. Ghillány	161	4	9	30	36	18	258
	B. Péchy	352	11	-	20	488	6	877
	Á. Semsey	193	3	12	34	23	10	275
	G. Winkler	156	4	-	54	175	8	397
	Urbariát	2	-	138	76	43	3	262
Spolu	I. Ghillány	861	34	169	422	2963	80	4529

(Zdroj: *Magyarország földbirtokosai*. Ed. Bellusi Baross Károly. Budapest : Hungaria könyvnyomda, 1893. s. 552 – 554.)

Napriek tomu, že sa dlho priamo neusiloval o dosiahnutie úspechov v politickom živote, jeho schopnosti, pôvod, dobré kontakty a v neposlednom rade tiež materiálna nezávislosť z neho robili ideálneho kandidáta pre politickú dráhu. Navyše sa angažoval pri rozvoji kultúrneho a spoločenského života v rámci regiónu. Okrem účasti vo viacerých miestnych hospodárskych spolkoch ho napríklad zvolili aj za predsedu prešovského Széchenyiho kruhu. Nakoniec sa nechal presvedčiť ľuďmi, ktorých si osobne vážil a udržiaval s nimi bližšie kontakty, aby sa začal

³¹ *Magyarország földbirtokosai*. Ed. Bellusi Baross Károly. Budapest : Hungaria könyvnyomda, 1893. s. 552. Barón Imrich Ghillány vlastnil aj ďalšie, rozlohou však menšie nehnuteľnosti. Okrem už spomínaného majetku v priestore dnešnej Ukrajiny, to boli aj rôzne majetkové podiely na nehnuteľnostiach v Prešove i ďalších častiach Šariša. Ako už tiež bolo spomenuté, dôležitou súčasťou rodinného majetku boli aj vklady vo finančných ústavoch, cenné papiere, majetkové práva a podiely. Žiaľ v súčasnom období pre nedostatok zachovaných prameňov nie je možné urobiť presný inventár celého majetku.

aktívne venovať politike. V tomto smere na neho vplývali najmä dlhoročný poslanec uhorského snemu Imrich Hodossy a dr. Albert Berzeviczy. Obaja v tomto období patrili k aktívnym a súčasne vplyvným zástupcom šarišských záujmov priamo v Budapešti.³² Aj vďaka ich podpore sa hneď jeden z jeho prvých pokusov o uplatnenie sa v politike skončil veľmi úspešne, keď v rokoch 1903/1904 – 1905 na základe cisárskeho menovania zastával funkciu župana Šarišskej stolice.³³ Okrem toho bol v roku 1904, po odstúpení hlavného župana grófa Hadika, na krátky čas poverený jeho zastupovaním na Zemplíne v plnom rozsahu.³⁴

Funkcia župana bola v tomto období náročná vo viacerých smeroch. Na jednej strane znamenala značne prestížnu, z hľadiska spoločenského i reprezentatívneho náročnú záležitosť. Na druhej strane okrem dôsledného vykonávania úradných a spoločenských povinností musel mať župan aj podporu centrálnych viedenských a budapeštianskych úradov. V Šariši výkon tejto funkcie navyše komplikovala v prvom rade chudoba, nezamestnanosť a značná zaostalosť niektorých okrajových častí stolice, nachádzajúcich sa predovšetkým v severne položených hornatých oblastiach. Vo všeobecnosti išlo o oblasť s minimálnym množstvom priemyslu, nedostatkom pracovných príležitostí a vysokým vysťahovalectvom. Práve v súvislosti s touto situáciou sa preto stretávame s menom baróna Imricha Ghillányho, napríklad hneď v úvode roku 1904 nielen v súvislosti s otvorením salónu a plesovej sezóny v Prešove, keď hostí z radov šarišských statkárov, podnikateľov a inteligencie prijímali každú nedeľu, ale tiež v spojení s riešením doslova existenčných problémov obyvateľstva.³⁵

Kedy presne sa funkcie župana ujal, nie je zatiaľ možné určiť na deň presne. Išlo o niekoľko dní trvajúci proces. V rôznych neskorších zmienkach o barónovi Imrichovi Ghillányom sa možno stretnúť v súvislosti s nástupom do úradu s rokom 1903 i 1904. V každom prípade šarišský župný výbor, pod vedením podžupana Jozefa Tahyho na svojom zhromaždení 30. decembra 1903 bol na svojom mimoriad-

³² Imrich Hodossy okrem toho, že vlastnil poľnohospodársku pôdu v Malom Šariši (okr. Prešov), takmer štyri storočia bez prestávky pôsobil ako poslanec v uhorskom sneme za volebný obvod v Sabinove. Priamo v Budapešti si postupne vybudoval rozsiahlu právnickú prax, pričom získal všeobecné uznanie ako tvorca množstva dôležitých uhorských zákonov. Dr. Albert Berzeviczy okrem pôsobenia na rôznych miestach v štátnej správe a ministerstvách, bol tiež ministrom školstva a dlhoročným predsedom Uhorskej akadémie vied. Bližšie napr. *Osobnosti Šariša I.* Ed. Martin Pekár. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2010. s. 27 – 29.

³³ Najmä začiatok jeho pôsobenia v tejto funkcii nie je v literatúre celkom jednoznačný. Okrem roku 1903 sa ako začiatok jeho činnosti spomína vo viacerých prameňoch rok 1904. Napríklad *STURM-Féle Országgyűlési almanach 1910 – 1915* s. 278. Z novších BARRIOVÁ, Katarína. *Obyvatelia Zemplína a okolia v dobovej tlači (inorečové noviny a časopisy z rokov 1901 – 1918)*. Košice : Štátna vedecká knižnica, 2013. s. 227.

³⁴ Túto funkciu však zastával iba krátko, bližšie BARRIOVÁ, Katarína. *Obyvatelia Zemplína a okolia v dobovej tlači (inorečové noviny a časopisy z rokov 1901 – 1918)*. Košice : Štátna vedecká knižnica, 2013. s. 227.

³⁵ A társaságbol. In *Eperjesi Lapok*, 1905, č. 1, s. 5.

nom zasadnutí oboznámený s rozhodnutím ministra o vymenovaní baróna Imricha Ghillányho za župana Šarišskej stolice. Nielen oznámenie župnému výboru, ale aj listiny podpísané županom, barónom Imrichom Ghillánym k 30. decembru 1903 svedčia o tom, že sa svojich úradných povinností ujal v samom závere roku 1903. Menovanie verejnosť i členovia výboru prijali pomerne zdržanlivo. Za pozitívne považovali, že išlo o miestneho človeka, ktorý dobre poznal problémy komplikujúce každodenný život všetkých vrstiev obyvateľstva v regióne. Na druhej strane za často pripomínané negatívum sa pokladalo, že má iba málo skúseností, ktoré boli potrebné na vykonávanie takej vysokej a zodpovednej funkcie.

S vymenovaním za župana bola spojená aj jeho slávnostná inštalácia, prebiehajúca tradičným spôsobom. Nový hlavný predstaviteľ Šariša mal do svojho oficiálneho sídla v Prešove pricestovať z Fričoviec 11. januára 1904 v dopoludňajších hodinách. Celú akciu naplánovali tak, aby napriek chladnému počasiu nového župana mohol do mesta uviesť slávnostný sprievod. Kvôli tomu viacerí významní predstavitelia Šarišskej stolice vytvorili osobitnú skupinu, ktorá sa podľa starého zvyku vybrala za svojim županom do jeho sídla, v tomto prípade kaštieľa vo Fričovciach. Tam ho oficiálne pozvala do jeho nového sídla a po ceste ho sprevádzala. Do tejto skupiny patrili napr. E. Péchy, dr. G. Ghillány, M. Uhlarik, dr. D. Piller a ďalší. Starostu Prešova, v tom čase B. Podhorányiho prostredníctvom župného úradu požiadali, aby zabezpečil slávnostné privítanie na hraniciach mesta. Výzdoba a postupne viaceré skupinky vítajúcich sa mali rozmiestniť od začiatku Levočskej cesty, pri odbočke vedúcej do mestských kúpeľov na Cemjate. Tu ho okrem výzdoby mali očakávať viaceré významné osobnosti miestneho politického a kultúrneho života, ktoré ho spoločne so sprievodcami následne odprevadili do tzv. župného domu. V jeho predsieni ho oficiálne uvítal podžupan Jozef Tahy, spolu s vyššími úradníkmi zabezpečujúcimi každodenný chod samosprávneho celku. V hlavnej sieni župného domu očakávali baróna Imrich Ghillányho predstavitelia župného výboru, ktorí ho slávnostne privítali prostredníctvom svojho najstaršieho zástupcu, bardejovského prepošta a hlavného šarišského dekana A. Korányiho. Vyvrcholením slávnosti odohrávajúcej sa v župnom dome bol prvý oficiálny prejav nového župana a predstavenie jeho programu.

Celý text tohto dokumentu sa nezachoval, viaceré zmienky o prezentovaných myšlienkach a plánoch nového župana však priniesla dobová tlač. Práve v rámci nej sa objavujú okrem tradičných oslavných informácií i hlasy nabádajúce k opatrnosti. Pre prítomných bolo pritom nesporne zaujímavé práve predstavenie zámerov, ktoré si nový župan vo svojom úrade stanovil ako prioritu. Šarišská verejnosť sa k novému županovi nepostavila celkom bez výhrad. Na jednej strane niektorí vyjadrovali barónovi Imrichovi Ghillánymu sympatie otvorene, na druhej strane však bola veľká skupina obyvateľov zdržanlivejšia. I tento nesúlad naznačili miestne noviny, keď v jednom z článkov uviedli: „...nového župana, ktorého sympatické spôsoby a správanie, rovnako i pekné schopnosti už sme poznali aj doteraz, no ktorý zatiaľ v úradnej funkcii nepôsobil, má však svoje zámery i ciele, akým spôsobom chce vyliečiť problémy stolice, mesta i vidieka. Program, pri ktorého

osvojení môžeme všetci obetavo spolupracovať. Zostaňme zatiaľ pri tom vyhlásení, že tá radosť a nadšenie, s ktorou verejnosť našej stolice oslavovala nového župana a program, ktorý pri príležitosti slávnostnej inštalácie predstavil, ponúka optimistický výhľad na to, že sa dosiahne ten potrebný súlad, ktorý pre obyvateľov našej stolice bol v minulých dobách chválou, pričom jedným zo zámerov pri snahe nášho nového župana bude snaha vylicit' dlhodobu existujúcu rany našej spoločnosti.³⁶

Nový župan sa v rámci úsilia o zlepšenie miestnych pomerov, okrem volania po pokoji, vzájomnom porozumení a upokojení vzťahov nielen medzi ľuďmi, ale i v rodinách, rozhodol zlepšiť i materiálnu situáciu obyvateľstva. Z celkového jeho postoja, i z predošlých diskusií bolo pri prejave zrejmé, že nejde o prezentáciu momentálnych myšlienok či o všeobecne formulované prázdne sľuby. Nový župan prezentoval v prvom rade svoje osobné názory a presvedčenie, podložené nielen viac ako dvadsaťročnou prácou na vlastnom šarišskom veľkostatku, ale tiež rozsiahlym štúdiom a skúsenosťou. V rámci svojho prejavu hneď niekoľkokrát pripomenul, že iba nerád opúšťal svoj tichý domov. Funkciu župana prijal iba preto, že ho ponukou na toto zodpovedné a veľmi náročné miesto poctil panovník, cisár František Jozef I. a uhorský ministerský predseda. Významnú úlohu pri rozhodovaní či prijať alebo neprijať túto výzvu však zohrala tiež skutočnosť, že on sám mal svoju predstavu o prípadných zmenách a v neposlednom rade podľahol tiež žiadostiam priateľov. Tí ho presvedčali, aby túto poctu prijal, i keď si všetci uvedomovali, že úrad preberá vo veľmi komplikovanej situácii.

Ako sám uviedol vo vzťahu k regiónu a jeho obyvateľom: „...Sme chudobní, pričom u mnohých je rozdiel iba vo veľkosti tej chudoby. Je pravdou, že i v nás bola chyba, keďže sme nečinne dúfali v lepšiu budúcnosť, a nepočítali sme s meniacimi sa pomermi. No tiež je nesporné, že zo strany štátu sa doteraz pre nás neurobilo nič. Stratili sme obvodnú súdnu tabuľu, aj zmenkový súdny dvor. Pre v nešťastnom smere vybudovanú košicko-bohumínsku železničnú trať, sme prestali byť nákupným trhom pre severozápadne ležiace stolice. Výsledkom toho je, že stav priemyslu a obchodu v našich mestách je smutný. No aj situácia nášho poľnohospodárstva je zo známych dôvodov ohrozená. Tak stojíme dnes, že priemysel nemáme, trieda malých výrobcov je v stave pred vymretím, ľud zasa uteká do Ameriky a stav jeho národného i spoločenského povedomia upadol natoľko, že je veľkou otázkou či z hľadiska vyššieho záujmu je vlastne želaný ich návrat domov. Otvorene hovorím, že toto bolo rozhodujúcim motívom môjho rozhodnutia, keď ma pán predseda vlády poctil oslovením s ponukou vykonávať tento úrad, ktorú som na naliehavé žiadosti svojich priateľov prijal. Moji priatelia tvrdia, že mám cit na hospodárske záležitosti. Neviem či majú pravdu alebo nie, to sa ešte uvidí. No je pravdou, že s tým pevným presvedčením som sa rozhodol prijať túto poctu, vymenovanie do funkcie župana, aby som zo všetkých síl pracoval, pracoval na rozvoji mojej milovanej stolice.“³⁷

³⁶ Főispáni installáció. In *Eperjesi Lapok*. 29, 1904, č. 3, s. 1 – 2.

³⁷ Főispáni installáció. In *Eperjesi Lapok*. 29, 1904, č. 3, s. 3.

Samozrejmom súčasťou celého slávnostného obradu bola aj slávnostná omša, ktorú v hlavnom prešovskom kostole sv. Mikuláša slúžil prešovský farár Belo Zaborovský.³⁸ Tradičnou súčasťou slávnostnej inštalácie bol slávnostný obed, na ktorom sa zúčastnili nielen všetci významnejší predstavitelia šarišskej spoločnosti, ale i hostia zo Zemplína, Abova či Spiša.³⁹ Vo veľkej dvorane prešovského Čierneho orla sa zišlo približne 300 pozvaných hostí, medzi ktorými boli významné osobnosti, reprezentujúce nielen najvyššie politické či podnikateľské vrstvy, ale i kultúrne a spoločenské organizácie. Nový župan sedel na čestnom mieste, medzi Jánom Szmrecsányim, radcom a predsedom súdnej tabule a Žigmundom Péchym, županom Abovsko-turnianskej stolice. V množstve slávnostných príhovorov zaujali viaceré, spomenúť možno vystúpenia šarišského podžupana Jozefa Tahyho alebo poslanca uhorského snemu Júliusa Bujanovicsa. Samotný nový župan tiež predniesol kratší, v tomto prípade skôr filozoficky ladený prejav.⁴⁰

Na počesť nového župana sa hneď 12. januára 1904 uskutočnil tiež tradičný slávnostný bál, spojený so slávnostnou večerou v priestoroch Čierneho orla. No i napriek tomu, že samotná inštalácia bola postavená na dodržiavaní starých tradícií, nový župan sa usiloval už hneď od začiatku svojho pôsobenia zaviesť do života i riadenia regiónu nové, modernejšie postupy. Viacerými opatreniami sa usiloval nielen zefektívniť činnosť úradov, ale ako úspešný statkár a člen hospodárskych spolkov vytvoriť podmienky aj na zlepšenie situácie v tejto oblasti.⁴¹

Ako sa však ukázalo, skôr ako sa mu podarilo zaviesť do praxe niektoré z pripravovaných zámerov, musel všetky svoje sily a schopnosti použiť na riešenie nečakaných, no akútnych problémov. V tomto smere značnú pozornosť nielen priamo v regióne Šariša, ale aj u budapeštianskej vlády vyvolalo jeho pôsobenie v súvislosti so snahou aspoň zmierniť vplyv dôsledkov nepriaznivých klimatických podmienok na hospodárenie šarišských roľníkov. V lete roku 1904 totiž najmä severné oblasti Šariša postihlo veľké sucho, ktoré sa veľmi negatívne prejavilo nielen na úrode obilnín či zemiakov, ale tiež pri produkcii krmovín. Predovšetkým obyvatelia najchudobnejšieho makovického obvodu boli pritom existenčne závislí na chove hospodárskych zvierat. Keďže roľníkom chýbali zásoby krmiva, nemali inú možnosť, ako predávať svoj dobytok bez ohľadu na nízke ceny. Dôsledkom

³⁸ Tento kňaz sa pomerne prekvapujúco stal prešovským farárom iba krátko predtým, v polovici roku 1903. I keď počas volebnej kampane dostal označenie „panslávsky farár“, nasledujúcich viac ako tridsať rokov pracoval v tejto funkcii v prospech obyvateľov mesta. Slávnostná bohoslužba pri príležitosti inštalácie nového župana, bola jednou z prvých veľkých spoločenských akcií, na ktorej sa zúčastnil. Bližšie napr. DERFIŇÁK, Patrik. Prešovský farár Belo Zaborovszký (1903 – 1937). In *Kresťanská kultúra a jej miesto v dejinách východného Slovenska II.* Ed. Marcela Domenová. Prešov : Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2013. s. 119 – 133.

³⁹ Vármegeyék új főispánjának installációja. In *Eperjesi Lapok*. 29, 1904, č. 1, s. 1.

⁴⁰ Főispáni installáció. In *Eperjesi Lapok*. 29, 1904, č. 3, s. 4.

⁴¹ Tánczestély Sárosvármegyé új főispánjának ünnepélyes beiktatása alkalmából. In *Eperjesi Lapok*. 29, 1904, č. 2, s. 2.

bola nielen značná finančná strata, ale vzhľadom na nedostatok ťažných zvierat priame ohrozenie začatia jarných poľnohospodárskych prác.

Letné mesiace roku 1904 boli poznačené čakaním na dažď a konštatovaním neustále sa zhoršujúcej situácie. Až prichádzajúca jeseň priniesla aspoň mierne zlepšenie, pričom až vo svojej poslednej pravidelnej štvrťročnej správe o stave Šarišskej stolice a významnejších udalostiach mohol podžupan Tahy konštatovať: „...z oblasti poľnohospodárskeho života hlásim, že počasie v poslednom štvrťroku nemožno považovať z hľadiska poľnohospodárskej výroby za úplne nepriaznivé. Po dlhotrvajúcom suchu boli v mesiacoch september, október a november hlásené pomerne časté, aj keď nie veľmi výdatné dažde. Tie však nielen umožnili sčasti uskutočniť jesennú orbu a osev ozimín, ale vďaka nim bolo možné pasenie dobytka až do neskorej jesene, čo umožnilo existujúci veľký nedostatok krmiva aspoň sčasti zmierniť.“⁴²

Premenlivé počasie zohrávalo významnú úlohu i pri zbere úrody zemiakov. Tie kvôli veľkému suchu nemohli začať vykopávať z tvrdej zeme vo zvyčajnom čase. So zberom sa začalo, až keď pôda trochu zmäkla po jesenných dažďoch. No keďže už v polovici novembra prišli silné mrazy, ani zďaleka nebolo možné pozbierať celú úrodu. Práve tieto mrazy spôsobili na zemiakoch značnú škodu, keďže trvali až do konca novembra. Nepomohlo už ani to, že v decembri prevládalo pomerne teplé, hmlisté a daždivé počasie. Úroda repy a zemiakov bola z hľadiska kvantity v rámci Šariša veľmi rôzna. V niektorých častiach sa zozbieralo sotva toľko, čo sa na jar použilo ako sadba. Na iných miestach vyorali pomerne dobrú úrodu. Ani v jednom z obvodov Šarišskej stolice však nebola kvalita zemiakov uspokojivá. Obsah škrobu mali veľmi nízky a celkovo rýchlo podliehali skaze, čo bolo dôsledkom dlhotrvajúceho letného sucha a nasledujúcich jesenných dažďov.

Celkovo slabá úroda zemiakov mala aj bez ohľadu na ich nižšiu kvalitu za následok rýchly a vysoký nárast ich ceny. Za metrický cent žiadali pestovatelia až 8 – 10 korún. Pri tejto nezvyčajne vysokej cene však zemiaky prestali vykupovať poľnohospodárske liehovary, ktoré boli tradične ich najväčším odberateľom. Chýbajúcu tradičnú surovinu sa majitelia a nájomcovia šarišských liehovarov tak rozhodli nahradiť kukuricou. I cena tejto plodiny síce stúpala, nie až tak dramaticky, ako u zemiakov. Preorientovanie sa liehovarov na kukuricu výrazne znížilo dopyt po zemiakoch, a tým v konečnom dôsledku aj ich cenu. Tá sa nakoniec ustálila na výške okolo 5 – 6 korún za metrický cent.⁴³

Rovnako hodnotenie ďalších odvetví poľnohospodárskej výroby, resp. ich stavu vyznelo pomerne pesimisticky. Napríklad pri trhu s obilím, ako jedinom v rámci

---

⁴² ŠA Prešov. Fond Šarišská župa. Hlavnožupanský miestodržiteľ a hlavný župan 1861 – 1922. ...1904 ...štvrťročná správa podžupana 12. decembra 1904.

⁴³ ŠA Prešov. Fond Šarišská župa. Hlavnožupanský miestodržiteľ a hlavný župan 1861 – 1922. (1904) Sárosvármegyé alispánjától. A közigazgatás állapotáról szóló alispáni negyedévi jelentés. (12. december 1904). Zníženie ceny zemiakov bolo dôležité i z hľadiska zabezpečenia aspoň základnej obživy menej majetných vrstiev obyvateľstva, osobitne v čase slabej úrody.

poľnohospodárskej výroby, sa podarilo udržať porovnateľný obrat ako v predošlých rokoch. Celkový pokles objemu predávaného obilia bol pritom kompenzovaný nárastom jeho ceny. V porovnaní s inými plodinami bol však tento nárast ceny oveľa nižší, takže roľníci si pri jeho predaji nemohli vytvoriť dostatočné rezervy na krytie iných strát. Ešte relatívne najlepšie sa ukazoval stav realizácie jesennej orby a vysiatych ozimín. Podarilo sa ich však realizovať iba sčasti, pričom oziminy navyše vzišli neskoro. Napriek tomu sa ešte v úplnom závere roku 1904 predpokladalo, že pokiaľ zima nebude veľmi tuhá a dlhá, mohli by to byť práve oziminy, ktoré by v nasledujúcom roku priniesli ešte celkom dobrú úrodu. Podstatne horšie v rámci Šariša dopadlo hodnotenie úrody ďalších plodín. Ako uviedol vo svojej pravidelnej správe podžupan: „...O úrode kukurice a strukovín nemôže byť ani reči. Žiaľ, kvôli tomu sa ceny týchto plodín mimoriadne zvýšili, kvôli čomu v mnohých oblastiach Šarišskej stolice hrozí chudobnejším vrstvám obyvateľstva hlad.“⁴⁴

Ďalšiu dôležitú a všeobecne rozšírenú plodinu, zohrávajúcu dôležitú úlohu najmä vo výžive chudobnejších obyvateľov tohto regiónu, predstavovala kapusta. Jej úroda sa vďaka neskorým jesenným dažďom aspoň čiastočne zlepšila, hoci zozbierané hlávky svojím množstvom, veľkosťou i kvalitou výrazne zaostávali za bežným priemerom. Napriek tomu bolo možné kapustu nakúpiť na miestnych trhoch iba za netradične vysoké ceny. Nedostatok tejto plodiny ešte zvýrazňovala zlá úroda zeleniny pestovanej v záhradách. Ako veľmi slabá bola vo všeobecnosti hodnotená aj úroda ovocia. Tradične silné ovocinárstvo v tomto roku prinieslo iba zlomok zvyčajne dopestovaného ovocia, navyše jeho kvalita bola nízka, čo znemožnilo predaj hoci i malého množstva.

Vôbec najsmutnejší obraz poskytovala, nielen podľa oficiálnej správy podžupana, ale i na základe záznamov dobovej tlače, úroda krmovín. Sena sa podarilo zozbierať iba veľmi málo, na mnohých miestach jeho množstvo nedosiahlo ani polovičnú úroveň bežného roku. I to málo sa však už počas letných mesiacov postupne skrmovalo, pretože slnkom vysušené lúky a pasienky nielen že nebolo možné kosiť, ale ani na nich pásť dobytok a kone. Situácia sa postupne zhoršila natoľko, že „...už v septembri s blížiacou zimou s beznádejou hľadeli gazdovia do budúcnosti. Bez krmiva sa svoj dobytok radšej usilovali, často aj hlboko pod skutočnú cenu predať. A hoci mimoriadny nedostatok krmiva trochu zmiernili dažde v priebehu mesiaca september, predsa len túto situáciu museli nakoniec riešiť úrady.“⁴⁵

Pod spomínanými úradmi malo vedenie stolice na mysli jednak vlastnú aktivitu v tejto oblasti, jednak snahu o získanie podpory zo strany budapeštianskej vlády. Jej predstavitelia, najmä zástupcovia Ministerstva poľnohospodárstva, sa pod tlakom vzniknutej situácie, ale i intervencií miestnych predstaviteľov, usilovali poskytnúť

⁴⁴ ŠA Prešov. Fond Šarišská župa. Hlavnožupanský miestodržiteľ a hlavný župan 1861 – 1922. (1904) Sárosvármegye alispánjától. A közigazgatás állapotáról szóló alispáni negyedévi jelentés. (12. december 1904).

⁴⁵ ŠA Prešov. Fond Šarišská župa. Hlavnožupanský miestodržiteľ a hlavný župan 1861 – 1922. (1904) Sárosvármegye alispánjától. A közigazgatás állapotáról szóló alispáni negyedévi jelentés. (12. december 1904).

aspoň základnú materiálnu pomoc. Realizovala sa predovšetkým prostredníctvom zabezpečenia dodávok potrebného krmiva a sčasti aj osiva a sadbových zemiakov. Túto pomoc, získanú z rezerv štátu alebo nákupom v úrodnejších oblastiach, následne distribuovali miestnym poľnohospodárom jednak prostredníctvom orgánov štátnej správy, jednak s pomocou Šarišského hospodárskeho spolku. Riešenie problémov roľníkov, najmä udržanie dostatočne vysokých stavov chovaného hovädzieho dobytká, bolo dôležité z viacerých dôvodov. Jednak predstavoval základný a najdôležitejší zdroj ťažnej sily, bez ktorého by potrebné poľnohospodárske práce nemohli úspešne prebiehať. Ďalším nemenej významným dôvodom snahy poskytnúť účinnú pomoc bola skutočnosť, že chov dobytká v menej úrodných a vyššie položených častiach Šariša predstavoval jeden z rozhodujúcich zdrojov finančných príjmov obyvateľstva. O tom, že zlá situácia v chove hovädzieho dobytká, ale i ďalších hospodárskych zvierat mala okamžite dopad na obyvateľstvo svedčí aj nárast problémov v zásobovaní. Úbytok zvierat spôsobil na miestnych trhoch rýchle zvyšovanie cien živočíšnych produktov ako mlieko, maslo, tvaroh, ale tiež napríklad vajec. Napriek vysokej cene pritom všetky tieto produkty predstavovali žiadaný a súčasne nedostatkový tovar, ktorého dlhodobá absencia sa premietala do nepriaznivého zdravotného stavu obyvateľstva.⁴⁶

Celkovo negatívne hodnotili predstavitelia Šarišskej stolice vývin situácie v chove hovädzieho dobytká i z hľadiska dlhodobejšej perspektívy. Málo produktívne miestne chovy, založené na vzrastovo menších, z hľadiska klimaticky náročnejšieho prostredia však odolnejších druhoch, nestačili v plnej miere pokrývať potreby obyvateľstva ani v úrodných rokoch. I v týchto lepších obdobiach totiž časť obyvateľstva trpela podvýživou, pričom diagnózy ako „celková telesná slabosť“ či „chudokrvnosť“, boli celkom bežné. Nevýhodný predaj alebo porážka hospodárskych zvierat navyše spôsobovali nielen nedostatok potravín, ale i nedostatok príjmu pre obyvateľov, neschopnosť platiť dane a poplatky a v konečnom dôsledku viedli k ďalšiemu nárastu vysťahovalectva.

Dôsledné naplánovanie dodávok a koordinovanie distribúcie vládou dodaného krmiva a ďalších plodín bolo dôležité i preto, lebo poskytnutá pomoc nebola zadarmo. Za dodané plodiny museli jednotliví hospodári zaplatiť, pričom od nich prevzaté peniaze sa cez miestne úrady odvádzali späť na ministerstvo poľnohospodárstva. Keďže škody spôsobené suchom neboli na celom území Šarišskej stolice rovnaké, došlo k založeniu tzv. núdzového výboru. Jeho členovia sa v prvom rade usilovali o mapovanie aktuálnej situácie v regióne. O svojich zisteniach pravidelne informovali úrady a na základe toho sa následne postupovalo pri prerozdeľovaní pomoci do najviac postihnutých oblastí. Krmoviny a osivá sa usilovali gazdom dodávať za prijateľné ceny, pričom výbor mal dozeráť na plynulý priebeh tohto procesu. V rámci Šariša bola snaha určiť do týchto výborov ľudí, ktorí nemali riešiť

⁴⁶ Správy o zdravotnom stave obyvateľstva poskytujú nielen pravidelne prezentované úradné informácie. Objavujú sa i v dobovej tlači, najmä vo forme prehľadových správ o činnosti mestských nemocníc. Zatiaľ však abscentuje dôsledne spracovaná štúdia, ktorá by zhodnotila celkovú zdravotnú situáciu obyvateľstva v regióne Šariša na prelome 19. a 20. storočia.

iba otázky spojené s touto konkrétnou neúrodou. Ich ďalšou úlohou bolo navrhnúť a vytvoriť aj do budúcnosti účinné plány či konkrétne kroky, ktoré by pomohli zabrániť podobnej katastrofálnej situácii, prípadne postupne viedli k hospodárskemu stabilizovaniu a následnému rozvoju najmä v najchudobnejších oblastiach Šarišskej stolice.

O tom, že šarišskí poľnohospodári, často bez ohľadu na veľkosť svojho hospodárstva nemali dobrý rok, svedčí tiež hlásenie o stave v oblasti zamestnanosti. Napriek tomu, že v prípade Šariša v minulosti, ale žiaľ i v súčasnosti predstavuje výrazný problém predovšetkým vysoká nezamestnanosť, v roku 1904 na šarišskom vidieku vrcholil paradoxne práve opačný problém. Ako sa konštatovalo v oficiálnej správe: „...Mzdy pre nádenníkov, v súvislosti so stále pretrvávajúcim nedostatkom pracovných síl spôsobených vysokým vystáhovalctvom do Ameriky, sú naozaj vysoké. Napriek tomu nemožno zohnať dostatok robotníkov. Hospodárstva tak až na malé výnimky musia zamestnávať cudzích robotníkov z iných oblastí. Rovnaké pomery sú aj pri zamestnávaní sluhov.“⁴⁷

Celkovo zlé hodnotenie situácie poľnohospodárov v Šariši v roku 1904 sa prenieslo aj do priebehu tradičných aktivít, ktoré mali podporiť, skvalitniť a celkovo zefektívniť produkciu tamojších menších i väčších hospodárstiev. Štátne úrady, najmä ministerstvo poľnohospodárstva sa napríklad dlhší čas usilovalo o skvalitnenie existujúcich chovov prostredníctvom dodávok kvalitného plemenného dobytky. Ďalšou formou podpory organizovanou predovšetkým Šarišským hospodárskym spolkom, ktorého členom bol i samotný barón Imrich Ghillány, sa stalo napríklad pravidelné organizovanie regionálnych výstav hospodárskych zvierat, ale i dopesťovaných plodín. Majitelia najlepšie hodnotených zvierat, rovnako ako najkrajších a najkvalitnejších plodín, získavali okrem finančných odmien i možnosť výhodne svoju produkciu predávať, prípadne ocenené zvieratá poskytovať na ďalšiu reprodukciu. Práve vo zvýšení veľmi nízkej efektivity poľnohospodárskej výroby najmä na malých a stredných hospodárstvach videli kompetentní možnosť nielen odstránenia hrozby nedostatku potravín a podvyživenosti miestneho obyvateľstva. Vyššie výnosy zaručovali i možnosť zvýšenia príjmov obyvateľstva, jeho celkovej zamestnanosti, resp. schopnosti uhrádzať dane a poplatky.

I v poslednom štvrtroku 1904 sa usilovalo vedenie Šarišského hospodárskeho spolku, napriek nepriaznivým klimatickým podmienkam a celkovo nie dobrej atmosfére medzi roľníkmi, pokračovať v tradičných aktivitách. Preto usporiadalo výstavu hospodárskych zvierat v Sabinove. Priebeh výstavy ani hodnotenie zvierat však nenaplnili očakávania účastníkov a už vôbec nie organizátorov. I napriek tomu sa však v rámci podpory chovu hydiny podarilo aspoň rozdať 160 kusov šľachtených druhov sliepok do viacerých častí Šariša.⁴⁸

⁴⁷ ŠA Prešov. Fond Šarišská župa. Hlavnožupanský miestodržiteľ a hlavný župan 1861 – 1922. (1904) Sárosvármegye alispánjától. A közigazgatás állapotáról szóló alispáni negyedévi jelentés. (12. december 1904).

⁴⁸ ŠA Prešov. Fond Šarišská župa. Hlavnožupanský miestodržiteľ a hlavný župan 1861 – 1922. (1904) Sárosvármegye alispánjától. A közigazgatás állapotáról szóló alispáni negyedévi

To, ako vyzerala záchranná akcia v praxi a akým spôsobom sa dostávala pomoc do jednotlivých častí regiónu postihnutého suchom, dokumentujú viaceré zachované správy. Ich výpovedná hodnota je rôzna, podľa toho či ich poskytovalo budapešťianske ministerstvo poľnohospodárstva, úradníci župného úradu, slúžni alebo notári. V jednej z nich, datovanej 10. decembra 1904 a adresovanej županovi Šariša, uvádza štátny tajomník: „...Už 1. decembra 1904, rozhodnutím č. 453 som informoval Vašu osvietenosť, že s cieľom pomôcť ľudu trpiacemu nedostatkom krmiva v troch notariátoch širokého obvodu, bolo na adresu obce Klembarok (dnes Klenov okr. Prešov) dopravené do železničnej stanice Margecany 400 metrických centov sena, 500 metrických centov jačmennej slamy a 200 metrických centov otrúb“.⁴⁹ V rovnakom čase dorazila aj na prešovskú železničnú stanicu, na adresu hlavného slúžneho Ferencza Egerera, zásielka 500 metrických centov sena, 1 200 metrákov slamy a 300 metrických centov otrúb, tiež určených šarišským roľníkom. Konkrétny príjemca bol v tomto prípade veľmi dôležitý, pretože dodávky sa museli finančne vyrovnáť. Roľníkom sa pritom jednotlivé komodity predávali nie za trhovú cenu, ale so zľavou vo výške 25 %. O túto zľavu oficiálne požiadalo ministerstvo jednak šarišský župan barón Imrich Ghillány, jednak sa o jej presadenie usilovali poslanci uhorského snemu zvolení za Šarišskú stolicu, spolu s ďalšími vplyvnými osobnosťami. Ministerstvo požadovanú zľavu nakoniec odsúhlasilo. Súčasne však pri zhromažďovaní prostriedkov na zaplatenie stanovených nákupných cien a celkovom vyúčtovaní odporučilo postupovať podľa návrhov, resp. schválených smerníc odoslaných županovi Šarišskej stolice v dňoch 29. novembra 1904 a 5. decembra 1904.⁵⁰

O tom, že dôsledná kontrola rozdeľovania jednotlivých komodít a ich finančného vyrovnania mala svoje opodstatnenie svedčia nielen pozitívne ohlasy na pridelenie dodávok, ale tiež hlásenia, ktoré naopak upozorňujú na rôzne nedostatky, často veľmi vážne. V tomto smere stojí za zmienku napríklad hlásenie hlavného slúžneho hornotoryského obvodu A. Bánóa, ktorý priamo županovi zaslal upozornenie na nízku kvalitu dodávaného krmiva. Na župana sa obrátil vo viacerých pomerne rozsiahlych hláseniach. V prvom z nich, ktoré do Prešova zaslal 12. decembra 1904, okrem iného uvádza: „...Dnes prišli do Lipian 2 vagóny otrúb. Pri tejto príležitosti som sa osobne presvedčil, že predtým poslaných 100

jelentés. (12. december 1904).

⁴⁹ ŠA Prešov. Fond Šarišská župa. Hlavnožupanský miestodržiteľ a hlavný župan 1861 – 1922. Magyar Király Földmívelésügyi Miniszter, č. 13267/1904), list z 10. decembra 1904. Dodanie nákladu na stanicu v Margecany, bolo vzhľadom na zlú dostupnosť mnohých šarišských obcí relatívne najlepším riešením, problematická a nákladná však bola ďalšia doprava realizovaná povozmi.

⁵⁰ ŠA Prešov. Fond Šarišská župa. Hlavnožupanský miestodržiteľ a hlavný župan 1861 – 1922. Magyar Király Földmívelésügyi Miniszter, č. 13267/1904), list z 10. decembra 1904. Rovnako pri preberaní sena, slamy, otrúb, ale i ďalších dodávaných produktov, sa malo postupovať podľa pravidiel vypracovaných ministerstvom poľnohospodárstva. Na tento účel bol vydaný aj osobitný obežník, obsahujúci konkrétne kroky, ktorý bol v náklade 50 kusov distribuovaný pre miestne úrady.

metrákov jarnej slamy je úplne nepoužiteľnej. Keďže dobytok ju nežerie, tak nie je pomocou pre ľudí, ale im spôsobuje iba ťažkosti. Prosím teraz Vašu Osvietenosť, aby telegraficky upozornila vládu, že ak také budú aj nasledujúce zásielky slamy, ako naposledy zaslaný 1 vagón, ja ju už nemôžem prevziať a tým ju Osvietenosti k dispozícii dávam. Zaslanú slamu gazdovia nechcú preberať, časť z nej aj zostala neprebratá, keďže tvrdia, že i ovce majú po nej ťažkosti. Zásielka bola odoslaná zo Šopronu.⁵¹

Barón Imrich Ghillány túto sťažnosť okamžite odoslal na Ministerstvo poľnohospodárstva, ktorého úradníci reagovali mimoriadne rýchlo. Potvrdili odoslanie zásielky problematickej slamy zo Šopronu, pričom bližšie nekomentovali jej kvalitu. Ako problematický však označili postup hlavného slúžneho. Ten napriek tomu, že videl nízku kvalitu dodaného krmiva, prevzal ho a z väčšej časti i rozdelil medzi roľníkov. Rovnako mu vyčítali, že nekvalitnú zásielku hlásil až keď sa objavili ďalšie problémy, a tiež to, že oficiálne podal sťažnosť až po konzultácii s úradom župana. Ako nakoniec pri uzavretí celej záležitosti zástupcovia ministerstva uviedli: „...Výhrady voči dodávkam je potrebné vzniknúť okamžite. Keďže v konkrétnom prípade už ten čas uplynul, tak v súvislosti s nákladom akákoľvek možnosť žiadať náhradu pominula.“⁵² V závere bol však župan sám požiadaný ministerstvom, aby vyšetril všetky sťažnosti súvisiace s dodávkou znehodnoteného tovaru, no iba v prípade, ak boli skutočne oprávnené.

Arpád Bánó, hlavný slúžny hornotoryského obvodu aj v neskoršej korešpondencii so županom barónom Imrichom Ghillánym, sa na toto rozhodnutie ministerstva opakovane odvolával. Okrem toho tiež zdôrazňoval snahu predchádzať ďalším ťažkostiam v súvislosti s touto záchrannou akciou, keď okrem iného uviedol: „...Hlásim, že najväčšia časť slamy bola rozdelená a tiež zaplatená. No ako sa následne osobne presvedčil, že tú hovädzí dobytok jednoducho nechce žrať, bál som sa, že pre pokazenú prvú zásielku už ďalšie zásielky ľud nebude chcieť preberať. Preto som považoval za potrebné oznámiť to a upriamiť pozornosť nadriadených úradov a vlády na túto okolnosť. I preto som zaslal Vašej Osvietenosti svoju správu, hlásenie o stave záležitosti zo dňa 12. decembra 1904.“⁵³

Ako však v ďalšom zo svojich hlásení konštatuje rovnaký úradník, sťažnosti mali napriek negatívnemu postojú ministerských úradníkov svoj význam. Už nasledujúca zásielka slamy, ktorá do hornotoryského obvodu dorazila z okolia Győru, bola už na pohľad úplne iná, „...pekne vyzerá a hoci rožný statok ani tú

⁵¹ ŠA Prešov Fond Šarišská župa. Hlavnožupanský miestodržiteľ a hlavný župan 1861 – 1922. List hlavného slúžneho hornotoryského obvodu z 12. decembra 1904, hlavnému županovi Šariša barónovi Imrichovi Ghillánymu.

⁵² ŠA Fond Šarišská župa. Hlavnožupanský miestodržiteľ a hlavný župan 1861 – 1922. List z Ministerstva poľnohospodárstva č. 13428/el. IV/3, 1904, zaslaný županovi Šariša barónovi Imrichovi Ghillánymu dňa 17. decembra 1904.

⁵³ ŠA Prešov. Fond Šarišská župa. Hlavnožupanský miestodržiteľ a hlavný župan 1861 – 1922. List hlavného slúžneho hornotoryského obvodu č. 2479/1904, zo dňa 22. decembra 1904.

veľmi nechce žrať, miestni gazdovia však už voči nej nemajú žiadne výhrady⁵⁴. Podstatne horšie na tom bola zásielka otrúb, ktorá dorazila do Lipian v rovnakom čase. Obilné otruby boli veľmi znečistené, preto ich odovzdávanie gazdom bolo spojené s mnohými ťažkosťami. No i keď sa nakoniec predsa len podarilo rozdeliť ich roľníkom, ako problematické sa ukazovalo uhradenie ich kúpnej ceny v plnej výške, keďže kvalitou a v konečnom dôsledku ani množstvom nezodpovedali deklarovanej dodávke.⁵⁵

Práve konečné finančné vyrovnanie sa i pre takéto ťažko riešiteľné prípady v neskoršom období stávalo zdĺhavým a pomerne komplikovaným problémom. Ministerstvo poľnohospodárstva, okrem celkovej zľavy vo výške 25 % dohodnutej na začiatku celej akcie, už nebolo ochotné jednať o ďalších úľavách. V priebehu mája roku 1905 sa navyše na župana šarišskej stolice obrátilo s dôraznou požiadavkou, aby došlo k uhradeniu finančných záväzkov, rovnako ako i v naturáliách splácaných pohľadávok. Ako uviedol vo svojom liste štátny tajomník ministerstva poľnohospodárstva poverený doriešením celej záležitosti: „...V tejto súvislosti vyzývam Vašu Osvietenosť, aby od malých roľníkov žijúcich na území stolice napomohla získať peniaze v hotovosti za povolený, dodaný, prevzatý, ale i nimi neprevzatý tovar. Konkrétne krmivo, rovnako ako sadbové zemiaky, kukuricu, ďatelinu alebo lucernu, určenú na siatie a sadenie. Ich cenu je potrebné na miestnom uhorskom kráľovskom daňovom úrade čo najrýchlejšie zaplatiť. Teraz sa už celá záležitosť stáva z pohľadu ministerstva veľmi naliehavou.“⁵⁶

Príslušné potvrdenia o zaplatení dlžných čiastok z daňového úradu sa mali spolu s celkovým vyúčtovaním celej akcie v rámci úradu župana zosumarizovať. V tejto podobe, ako kompletný materiál dodať na posúdenie ministerským úradníkom. Ich úlohou malo byť prekontrolovanie príslušných údajov a uzavretie celej záležitosti. O tom, že celý proces sumarizácie bol pomerne komplikovaný, svedčí tiež upozornenie na skutočnosť, že jednotlivé obce, resp. ich obyvatelia čerpali rozdielne objemy pomoci, rovnako ako aj rôzne komodity. Kým od jednotlivcov sa následne viac či menej úspešne darilo vymáhať dlžné sumy, horšie to bolo so záväzkami, ktoré na seba prevzali obce. I keď išlo o úradne overené i zaznamenané dlhy, ich vyrovnanie v relatívne krátkom čase sa ukazovalo ako problematické. Roľníci i obce získavali prostriedky v hotovosti až po predaji úrody. Na túto skutočnosť boli síce

⁵⁴ ŠA Prešov. Fond Šarišská župa. Hlavnožupanský miestodržiteľ a hlavný župan 1861 – 1922. , List hlavného slúžneho hornotoryského obvodu č. 2497/1904, zo dňa 25. decembra 1904.

⁵⁵ ŠA Prešov. Fond Šarišská župa. Hlavnožupanský miestodržiteľ a hlavný župan 1861 – 1922., List hlavného slúžneho hornotoryského obvodu č. 2497/1904, zo dňa 25. decembra 1904. Hornotoryský obvod, ktorého centrom bolo mestečko Lipany, patrilo pritom k oblastiam s iba priemerne postihnutým suchom v roku 1904, súčasne však bolo oblasťou s vysokým vyst'ahovalectvom.

⁵⁶ ŠA Prešov. Fond Šarišská župa. Hlavnožupanský miestodržiteľ a hlavný župan 1861 – 1922. i. č. 163 (1905). Kr. 91. Spis č. 333. Magyar Király Földmívelésügyi Miniszter, list, z 13. mája 1905, č. 9570/el. Sz./1905, adresovaný županovi Šariša, barónovi Imrichovi Ghillánymu.

ministerskí úradníci v korešpondencii s miestnymi úradmi upozorňovaní, na ich príkazoch to však nič nezmenilo. Celú túto záležitosť mal župan Šariša, podľa nariadenia ministerstva, urýchlene uzavrieť.⁵⁷

Napriek komplikáciám, ktoré sa v súvislosti so zabezpečením pomoci šarišským roľníkom objavili, jej hodnotenie bolo vo všeobecnosti pozitívne. Ako sa však stále jasnejšie ukazovalo, rýchla pomoc v čase neúrody bola možná, do veľkej miery však závisela na ochote, schopnostiach a kontaktoch vedúcich predstaviteľov stolice. V tomto prípade pomoc poskytnutá prostredníctvom budapeštianskej vlády predstavovala jednorazovú, krátkodobú výpomoc, ktorej cieľom bolo zabrániť hladomoru a ďalšiemu nárastu vysťahovalectva. Pomerne časté opakovanie takejto situácie, možno spomenúť aspoň neúrodu a následnú potrebu zabrániť hladomoru v Šariši v závere sedemdesiatych rokov 19. storočia, však naznačovali potrebu komplexnejšieho riešenia. Ako podstatne efektívnejšie sa dlhodobo ukazovalo zvýšenie úsilia o zlepšenie hospodárskej situácie v najchudobnejších oblastiach regiónu. I preto hneď v úvode roku 1905 vystúpil barón Imrich Ghillány na zasadnutí stoličného výboru, pričom sa neobmedzil iba na konštatovanie existujúcich problémov, ale predložil hneď aj niekoľko návrhov riešenia. Okrem zabezpečenia ďalších dodávok krmiva, ktoré mali umožniť aspoň časť dobytku šarišských roľníkov kŕmiť až do jarných mesiacov, ponúkol aj postupy, ktoré by zlepšili životné a pracovné podmienky obyvateľov nielen vidieka v budúcnosti. Jeden z najvýznamnejších predstavovalo napríklad postupné zapojenie najchudobnejších oblastí Šariša do pomaly vznikajúcej siete úverných a potravných družstiev v tzv. „horských oblastiach“. Tieto svojpomocné inštitúcie začali v samom závere 19. storočia vznikať v priestore Užskej, Berežskej a Marmarošskej stolice, pričom sa postupne rozširovali aj na Zemplíne. Ich úlohou sa stalo nielen zbieranie drobných vkladov a takýmto spôsobom motivovanie roľníkov k sporivosti, resp. vytváraniu rezerv na horšie obdobia. Svojim členom poskytovali tiež výhodne úročené pôžičky, potrebné na rozvoj jednotlivých hospodárstiev. Súčasne predstavovali pomerne účinný prostriedok na boj s mimoriadne rozšírenou úžerou, ktorá výrazne obmedzovala hospodársky život najmä chudobných regiónov.⁵⁸

Túto iniciatívu sa usiloval ako župan Šariša preniesť a podporovať aj na ním spravovanom území. V tomto smere inicioval viacero verejných pracovných stretnutí, pričom medzi pozvanými dominovali okrem zámožnejších roľníkov najmä

⁵⁷ ŠA Prešov. Fond Šarišská župa. Hlavnožupanský miestodržiteľ a hlavný župan 1861 – 1922. i. č. 163 (1905). Kr. 91. Spis č. 333. Magyar Király Földmivelésügyi Miniszter, list, z 13. mája 1905, č. 9570/el. Sz./1905, adresovaný županovi Šariša, barónovi Imrichovi Ghillánymu. Zo zachovaných dokumentov nie je celkom jasné, s akou úspešnosťou sa nakoniec podarilo celú záchrannú akciu uzavrieť. Okrem nedostatku peňazí ju totiž komplikovali ďalšie faktory, najmä problematická evidencia, či sporadicky sa objavujúce sprenevery ako napríklad v prípade jedného z notárov makovického obvodu.

⁵⁸ Bližšie základné informácie o tomto družstevnom hnutí uvádza napríklad publikácia BRAUN, László. *Hitelszövetkezetek a hegyvidéki kirendeltség keretében 1898-1910 között*. Ungvár : PoliPrint Kft. 2011. 108 s.

miestni učitelia a kňazi. V rámci najviac postihnutého makovického obvodu sa uskutočnili napríklad v Zborove, Vyšnom Svidníku, Vyšnom Orlíku či Váradke. Ako však sám konštatoval, napriek snahe sa mu nepodarilo dosiahnuť v tomto smere väčší úspech, „iba vo Vyšnom Svidníku sa ukazovala situácia nádejne.“⁵⁹ V konečnom dôsledku sa však reálne podarilo v tejto časti Šariša založiť v roku 1905 iba jediné úverné družstvo vo Svidničke. Jeho predsedom sa stal gréckokatolícky kňaz Michal Daňko a v prvom roku činnosti malo okolo sto členov.⁶⁰

Napriek tomu, že reálne vzniklo iba jedno úverné družstvo, navyše aj o jeho činnosti chýbajú podrobnejšie informácie, snaha baróna Imricha Ghillányho, ale postupne i ďalších osobností politického a hospodárskeho života o rozvoj tejto oblasti našla aspoň čiastočne aj širšiu odozvu. Dokladom toho, že sa do snahy o zlepšenie ekonomického stavu jednotlivých častí Šariša začali zapájať aj inak skôr opatrní a konzervatívni úradníci či kňazi, sú rôzne návrhy či priamo zakladateľské akcie. Z viacerých možno spomenúť práve rôzne návrhy podávané v súvislosti s Makovickým obvodom, ktorý bol pravidelne uvádzaný ako najchudobnejší, najzaostalejší či najviac postihnutý vyst'ahovalectvom. Svojou uzavretou, horšie prístupnou polohou predstavoval navyše aj v rámci Šarišskej stolice akoby osobitný svet. Napriek tomu, sa pravdepodobne i pod vplyvom pomerne úspešne zvládnutej záchranej akcie a celkovo pozitívnemu naladeniu úradníckeho aparátu pod vedením nového župana, odhodlal práve hlavný slúžny Makovického obvodu Adam Kőzseghy k napísaniu úvahy o tom, akým spôsobom by bolo možné situáciu v tomto regióne zlepšiť. Svoje úvahy adresoval nielen županovi barónovi Imrichovi Ghillánymu, ale prostredníctvom neho aj uhorskej vláde. Z jeho úvah možno vybrať aspoň niekoľko zaujímavých myšlienok: „Posudzovať okruh záležitostí tvoriacich agendu v minulom roku založenej expozitúry pre makovickú horskú oblasť – to mi neprislúcha a nie je to ani mojím cieľom – no aby túto inak naozaj užitočnú organizáciu a jej činnosť sprevádzalo požehnanie a úspech, treba sa v prvom rade zamerať na riešenie dopravných pomerov. V tejto súvislosti v spojení s rozbehnutými aktivitami vo Svidníku ma napadla myšlienka, akým spôsobom by bolo možné pomôcť zmierniť chudobu a zaostalosť tohto vidieka jednoduchou zmenou dopravných záležitostí. ...V každodennom živote existujú početné príklady toho, že k tunajšiemu mohutnému vyst'ahovalectvu do Ameriky napomáha aj tá okolnosť, že z tejto oblasti sa na širší trh nemôže

---

⁵⁹ Iba vo Vyšnom Svidníku sa mohol oprieť o niektorých miestnych nadšencov z radov zámožnejších roľníkov, podnikateľov a gréckokatolíckeho duchovenstva. Bližšie Makovicza jelsegitése. In *Eperjesi Lapok*. 30, 1905, č. 1, s. 3. Medzi odporcami podobných spolkov sa najčastejšie spomínajú miestni židovskí krčmári, ktorí súčasne patrili k najčastejším poskytovateľom hotovostných pôžičiek.

⁶⁰ BRAUN, László. *Hitelszövetkezetek a hegyvidéki kirendeltség keretében 1898-1910 között*. Ungvár : PoliPrint Kft. 2011. s. 59. Žiaľ bližšie informácie o tomto družstve zatiaľ chýbajú. Samotný Michal Daňko bol neskôr farárom vo Vyšnom Svidníku a spolu s viacerými ďalšími miestnymi nadšencami stál pri zrode Svidnickej sporiteľne, účastinnej spoločnosti vo Vyšnom Svidníku, ešte v období pred prvou svetovou vojnou.

dostať žiadny druh tovaru. Roľník sa darmo namáha, zbytočne pestuje čokoľvek. Aký to má úžitok, keď svoju produkciu nemôže zhodnotiť primeraným spôsobom. Pre veľkú vzdialenosť od centier drahá doprava tovaru povozmi pohltí každý dosiahnuteľný zisk.⁶¹

Ako konkrétny príklad uvádza stav, keď sa najmä v druhej polovici roku 1904 riešila situácia okolo zabezpečenia aspoň základného množstva krmiva pre hospodárske zvieratá, resp. osiva potrebného na nasledujúci rok. „Ich doprava stála pred ťažkosťami – keď za jeden metrák nákladu bolo potrebné pri prevoze z Bardejova do Svidníka zaplatiť dve koruny a neraz i viac.“⁶² Ako však hneď dodáva, nešlo o žiadnu výnimočnú cenu, podobnú a často ešte vyššiu sumu žiadali za dopravu majiteľa povozov i v priebehu roku 1905. Pritom vysoké náklady na dopravu sa následne premietali do vyšších cien tovarov, ktoré v konečnom dôsledku museli znášať zákazníci. No nielen tovary, ale i priemyselné podnikanie či rozsiahlejší obchod nebolo za týchto podmienok možné budovať. I preto sa životná úroveň tunajšieho obyvateľstva nemohla podľa názoru svidníckeho hlavného slúžneho zvyšovať, kým nebude zabezpečená lacnejšia doprava predovšetkým medzi centrom stolice a Makovickým obvodom.

Samotný návrh, ktorý mal byť podľa predstavy autora predložený vláde, spočíval v zabezpečení investícií na dostavbu ciest a rozbehnutie automobilovej dopravy. Z hľadiska samotných obyvateľov ako ešte výhodnejšiu možnosť pripúšťal i výstavbu železnice. Uvedomoval si však v tom čase nereálnosť jej výstavby a to hneď „z viacerých dôvodov.“ Základom oživenia regiónu sa tak mala stať možnosť dobudovania pravidelnej automobilovej dopravy po trase Prešov – Giraltovce - Svidník.⁶³ Podľa názoru hlavného slúžneho, ak vláda chcela v tomto regióne pomôcť a podporiť rozvoj nielen poľnohospodárstva, ale i priemyslu, mohla práve prostredníctvom pomoci pri dostavbe kvalitných ciest a nákupe dopravných prostriedkov dosiahnuť tento cieľ najlepšie. O tom, že zvýšená aktivita pri snahe pomôcť tomuto regiónu našla širší ohlas, aj keď konkrétne kroky výrazne spomaľoval najmä nedostatok finančných zdrojov, svedčí tiež ďalšia idea, ktorá sa v návrhu objavila. Ako autor uviedol: „...S cieľom osvojiť si túto myšlienku sa už aj medzi súkromnými osobami rozvinula iniciatíva, menovite v Stropkove a Svidníku, no pre nedostatok peňazí ide z pohľadu súkromných osôb o riskantný podnik. No ak

⁶¹ ŠA Prešov. Fond Šarišská župa. Hlavnožupanský miestodržiteľ a hlavný župan 1861 – 1922. i. č. 163 (1905) kr. 91, č. 381 Hlavný slúžny makovického obvodu županovi Šariša.

⁶² ŠA Prešov. Fond Šarišská župa. Hlavnožupanský miestodržiteľ a hlavný župan 1861 – 1922. i. č. 163 (1905) kr. 91, č. 381 Hlavný slúžny makovického obvodu županovi Šariša.

⁶³ V tomto smere je zaujímavé, že autor pracuje s názvom Svidník, aj keď v tom čase existovali ako samostatné sídla väčší a významnejší Vyšný Svidník, ten bol tiež sídlom slúžnovského obvodu a súdu, a Nižný Svidník ako jedna z obcí daného makovického obvodu. Navyše ani v tomto prípade sa v úradnej agende nepoužíval neskôr už bežne využívaný názov Felsóvízköz pre Vyšný Svidník a Alsóvízköz pre Nižný Svidník. Bližšie napríklad DERFIŇÁK, Patrik – JURČIŠINOVÁ, Nadežda – ŠVORC, Peter. *Svidník v premenách času*. Sabinov : Dino, 2005. 111 s.

by vláda vzala celú vec do rúk a podporila ju primeranými prostriedkami, tak by nesporne získala z tejto záležitosti významný úžitok.“⁶⁴

Práve v prípadnej spolupráci so Stropkovom a pri prepojení so Zemplínom videl autor návrhu významnú možnosť ako zvýšiť šancu na realizáciu svojho zámeru a dosiahnutie väčšieho hospodárskeho efektu pre celý región. O tom, že vo Svidníku i Stropkove chýbali na investície do rozvoja dopravy finančné prostriedky, svedčí i dlhé a pomalé budovanie nielen úverných či potravných družstiev v tomto priestore, ale tiež zakladanie prvých súkromných akciových finančných ústavov. Pritom práve takéto inštitúcie sa postupne mali stať dôležitým impulzom pre ďalší rozvoj obchodu i väčších hospodárskych podnikov v tomto regióne. Pre svoju kapitálovú slabosť však spravidla v tomto smere nezohrávali ani pred prvou svetovou vojnou, ani v neskoršom období významnejšiu úlohu.⁶⁵

Ďalším aktivitám v oblasti rozvoja družstevníctva, ako účinného pritom kapitálovo najmenej náročného prostriedku na hospodárske povznesenie najmä najchudobnejších vrstiev mestského i vidieckeho obyvateľstva zabránila barónovi Imrichovi Ghillánymu, okrem malého záujmu obyvateľstva i jeho neočakávaná rezignácia na výkon funkcie župana Šariša podaná v roku 1905.⁶⁶

Medzi ďalšie zámery, ktoré sa ako župan Šariša, ale i poslanec uhorského snemu usiloval rozvíjať, patrila napríklad podpora budovania miestneho odborného školstva. Absolventi týchto škôl mali následne výrazne pomôcť pri riešení problému akútneho nedostatku kvalifikovaných odborníkov v priemysle a poľnohospodárstve. Ten bol nielen v Šariši, ale prakticky na celom východnom Slovensku veľmi výrazný. V tomto smere si zaslúži osobitnú zmienku najmä jeho aktivita pri vzniku poľnohospodárskej školy v Sabinove a priemyselnej školy v Prešove. Spolu s ministrom a neskôr poslancom tiež poslancom dr. Albert Berzeviczym intenzívne agitovali za založenie týchto inštitúcií priamo v Budapešti. Vzhľadom na krátkosť času keď pôsobil vo funkcii župana, sa otázka priemyselnej školy v Prešove dostala po konzultáciách na ministerstve obchodu iba do štádia záverečných jednaní.⁶⁷ Ešte úspešnejší boli obaja významní politickí predstavitelia Šariša v prípade sabinovskej poľnohospodárskej odbornej školy. Pre jej založenie sa podarilo získať nielen

⁶⁴ ŠA Prešov. Fond Šarišská župa. Hlavnožupanský miestodržiteľ a hlavný župan 1861 – 1922. i. č. 163 (1905) kr. 91, č. 381 Hlavný slúžny makovického obvodu županovi Šariša.

⁶⁵ O tom, že to nebolo jednoduché a v konečnom dôsledku sa tento cieľ nepodarilo naplniť svedčí osud viacerých miestnych ústavov, ako boli napríklad Svidnícka sporiteľňa či Stropkovská sporiteľňa, ale i osud družstiev v Stropkove, ktoré vznikli práve začiatkom 20. storočia. Bližšie DERFIŇÁK, Patrik. K hospodárskemu vývoju Stropkova na prelome 19. a 20. storočia. In *Zemepanské mestá a mestečká v Uhorsku v ranom novoveku = Mezővárosok a koraiújkori magyarországon*. Ed. Peter Kónya. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013. s. 302 – 314.

⁶⁶ Ani odstúpenie z tohto úradu neznamenalo rezignáciu na aktivity v tejto oblasti. Najmä snahy pomôcť rozvoju najchudobnejších oblastí severného Šariša však výrazne obmedzoval nedostatok finančných prostriedkov i odborníkov, ktorí by sa boli schopní ujať tejto komplikovanej a za daných možností iba ťažko riešiteľnej úlohy.

⁶⁷ Báró Ghillány Imre. In *Eperjesi Lapok*, 3, 1905, č. 53, s. 1.

súhlas všetkých rozhodujúcich štátnych orgánov, ale čo bolo ešte dôležitejšie, i nevyhnutnú finančnú odporu presahujúcu poldruha milióna korún.⁶⁸

Odchod z funkcie, rovnako ako nástup do nej bol nie celkom tradičný. Funkcie župana sa totiž barón Imrich Ghillány verejne vzdal už 26. januára 1905, pričom o svojom rozhodnutí informovali nielen členov miestnej politickej scény, ale predovšetkým nadriadené úrady i samotného panovníka. V jeho prípade išlo o reakciu na pád uhorskej vlády, v ktorej bol ministrom školstva dr. Albert Berzeviczy, človek, ktorý ho presvedčil, aby vstúpil do vysokej politiky. No napriek tomu, že sa barón Imrich Ghillány svojej funkcie vzdal, musel v nej nakoniec zotrvať ešte prakticky celý rok 1905. Jeho nástup do funkcie síce spočiatku sprevádzala istá nedôvera. Keď však odchádzal z úradu a vracal sa k hospodáreniu na svojom rodinnom veľkostatku, dostalo sa mu nielen verejného poďakovania, ale tiež prejavov inak nezvyčajnej lojality zo strany úradníkov župnej i prešovskej mestskej správy. Osobitne ocenená bola v prvom rade jeho aktivita pri pomoci miestnym roľníkom, ohrozeným nedostatkom krmiva, keď ako uviedla miestna tlač „...pri tejto akcii ukázal nielen svoj súcit s ľuďom, ale urobil to, čo od roku 1867 žiadny iní z predstaviteľov miestnych štátnych úradov a inštitúcií pre svoju vlasť a Šariš. ...Bol to reálne prvý prípad, keď náš ľud mohol rukolapne pocítiť ochrannú a pomocnú ruku uhorského štátu.“⁶⁹ Ako nezvyčajná a pre celkový úspech dôležitá bola hodnotená tiež jeho schopnosť nadchnúť pre organizovanie pomoci postihnutým aj úradníkov a zástupcov miestnej samosprávy. Práve tí v konečnom dôsledku rozhodujúcou mierou prispeli k celkovému úspechu náročnej akcie.

Tak ako sa vstup do funkcie župana v prípade baróna Imricha Ghillányho odohrával na prelome rokov 1903/1904, aj definitívny odchod z tohto úradu prebiehal v podobnom čase, na prelome rokov 1905/1906. Mimoriadne zhromaždenie župného výboru uskutočnené 3. januára 1906 pod vedením podžupana Jozefa Tahyho prijalo informáciu z budapeštianskeho ministerstva o odchode baróna Imricha Ghillányho z funkcie na vlastnú žiadosť. Ako podžupan vo svojom prejave uviedol: „...Ministerský list nezastihol šarišskú verejnosť nepripravenú, pretože o vzdaní sa funkcie župana stoličný výbor on sám informoval už 3. júla 1905. Oznámil to aj vo svojom rozlúčkovom prejave k verejnosti, čo bola bolestná informácia. On sám napriek žiadostiam žiaľ už nezmenil svoje rozhodnutie.“⁷⁰ Následne podžupan informoval o uvedení do funkcie nového šarišského župana Adama Bornemiszu.

Barón Imrich Ghillány si aj napriek svojmu verejne deklarovanému odstúpeniu dokázal udržať všeobecný rešpekt nielen pri ďalšom výkone tejto funkcie v druhej

⁶⁸ Napriek tomu, že sa rozhodujúcou mierou podieľali na vzniku školy, sa mená oboch v tom čase najdôležitejších politických podporovateľov nedostali do poslednej z publikácií, ktorá o škole vznikla. Pohnútky jej založenia a predovšetkým finančného zabezpečenia sú iba veľmi hmlisto naznačené. Bližšie STAVIARSKY, Štefan. *Gazdašág 1911 – 2011*. Prešov : Tlačiareň Kušnir, 2010. s. 16 – 17.

⁶⁹ Báró Ghillány Imre. In *Eperjesi Lapok*, 30, 1905, č. 53, s. 1.

⁷⁰ Vármegye közigyűlés. In *Eperjesi Lapok*. 31, 1906, č. 1, s. 3.

polovici roku 1905, ale aj po odchode z nej. Schopnosti a prácu, ktorú sa mu podarilo vykonať za krátky čas rešpektovali nielen vysokí úradníci na budapešianskych ministerstvách, ale i vedenie Šarišskej stolice, zamestnanci a dokonca i prostí ľud. Vo všeobecnosti sa očakávalo, že takýto schopný človek nemôže dlho zostať nepovšimnutý a bez významnejšej funkcie.⁷¹ Vo funkcii župana bol iba krátko, necelé dva roky. Počas nich musel riešiť mimoriadne vážne udalosti, spojené najmä v súvislosti s dôsledkami sucha, pri zabezpečovaní krmiva pre dobytok a osiva na nasledujúci rok. I keď si riešenie týchto udalostí vyžadovalo množstvo času a energie, v konečnom dôsledku mohol pri odchode z funkcie, pri hodnotení výsledkov svojho pôsobenia v úrade konštatovať, že z pôvodných plánov, ktoré mal pri nástupe do funkcie župana sa mu podarilo realizovať aspoň niektoré.

Okrem v konečnom dôsledku úspešnej snahy o podporu odborného školstva v Prešove a v Šariši, významne pomohol napríklad počas jednaní pri získavaní výhodnejších podmienok pre zabezpečenie vysokej finančnej pôžičky pre samotný Prešov. Tú mesto potrebovalo nielen na výstavbu vodovodu či viacerých nových objektov, ale i na refinancovanie viacerých svojich starších záväzkov. Úspešným postupom pri realizácii nielen v predošlom texte spomínanej záchranej akcie, ale i ďalších opatrení na zefektívnenie župnej správy sa mu podarilo aspoň sčasti dosiahnuť aj ďalší z cieľov, ktoré si pri príchode do funkcie určil. Konkrétne mohol vyhlásiť, že počas jeho pôsobenia v úrade došlo k: „...užšiemu spojeniu štátnej politiky s regionálnou správou práve prostredníctvom úradu župana tak, aby lepšie dokázali reagovať na konkrétne špecifické problémy ľudí z regiónov.“⁷²

Verejnosť, ale i jeho nadriadení či podriadení oceňovali nielen jeho osobnú obeť, ale tiež snahu riešiť problémy a spory otvorene. Ako finančne nezávislá osobnosť, ktorá nebola odkázaná na príjmy plynúce z výkonu verejnej funkcie, neváhal voliť často veľmi priamu cestu k dosiahnutiu svojich cieľov. Nešlo však pritom iba o jeho činnosť v politike. Obetavosť, veľkorysosť i schopnosť nadchnúť sa pre vec a dôsledne postupovať k určenému cieľu uplatňoval aj v podnikaní v rámci svojho veľkostatku, charitatívnej činnosti ale aj pri podpore kultúrnych aktivít. Vďaka tomu mal vo všetkých týchto oblastiach nielen v rámci Šariša značný vplyv, pričom v charitatívnej a kultúrnej oblasti na tom mala značný podiel jeho manželka, ktorá neraz pomáhala nájsť medzi manželom a okolím zmierlivé, kompromisné riešenie. Na všeobecnej obľúbenosti oboch manželov sa v zásade výraznejšie neprejavila ani posledná oficiálna demisia, ktorú barón Imrich Ghillány predložil župnému výboru na schválenie 6. decembra 1905.⁷³

⁷¹ Samotný dr. A. Berzeviczy sa po odchode z ministerskej funkcie okrem poslaneckého mandátu stal aj predsedom Uhorskej akadémie vied. Bližšie Báró Ghillány Imre. In *Eperjesi Lapok*. 30, 1905, č. 53, s. 1.

⁷² Báró Ghillány Imre. In *Eperjesi Lapok*. 30, 1905, č. 53, s. 1.

⁷³ Rendkívüli vármegyei közgyűlés. In *Eperjesi Lapok*. 30, 1905, č. 53, s. 4. Demisiu opäť podal na vlastnú žiadosť. V tomto prípade mu sám cisár František Jozef I. konečne vyhovel. Informáciu o tomto rozhodnutí panovníka predložil na mimoriadnom zasadnutí župného výboru, ktorý ju už iba mohol zobrať na vedomie.

Dá sa však súčasne konštatovať, že ani v čase, keď odchádzal z funkcie, stále neboli celkom doriešené finančné záležitosti, ktoré súviseli s finančnou úhradou za dodávky krmovín a osív na prelome rokov 1904 a 1905. Išlo o záležitosť komplikovanú, pričom župný úrad sa mal v tom čase podieľať predovšetkým na dôslednej kontrole záverečného vyúčtovania. Ministerstvo poľnohospodárstva sa totiž obracalo pri vymáhaní pohľadávok predovšetkým na daňové úrady v Prešove a Bardejove. V závere roku 1905, mali práve oni vymôcť nedoplatky za poskytnutú pomoc. Ako uvádza napríklad obežník Ministerstva poľnohospodárstva zo záveru novembra 1905: „...Poverujem daňový úrad, aby získal na základe pripojených záväzkov uznaných obcami s za zvýhodnené ceny rozdeľovaným krmivom:

1. zo záväzkov obce Široké ....800 K 88 hal.
zo záväzkov obce Vít'az .....774 K 88 hal.

Spolu: 1 575 K 76 hal., teda: tisícpäťsto sedemdesiat päť korún 76 halierov.

2. zo záväzkov obce Nižný Mirošov...1661 K 28 hal., teda tisícšesťstošesťdesiatjeden korún 28 hal, najneskôr do 31. decembra 1905⁷⁴.

Okrem podrobných pokynov, ako vybrané prostriedky zaúčtovať do denníkov, dokedy musia byť chýbajúce finančné prostriedky zozbierané, prikazuje obežník z dlžnej sumy, ktorá bude evidovaná po uplynutí všetkých povolených termínov účtovať dlžníkom 5 % úrokov z omeškania.⁷⁵

Napriek odstúpeniu z funkcie župana však nerezignoval na svoje spoločenské, kultúrne a hospodárske aktivity. Už tesne po odstúpení z funkcie, začiatkom januára 1906 sa zúčastnil podujatia pripraveného Šarišským ženským dobročinným spolkom, pričom na jeho činnosť venoval 20 korún. Svoju činnosť však osobitne aktívne rozvíjal v rámci hospodárskych spolkov. V roku 1910 ho ocenili členovia Šarišského hospodárskeho spolku tým, že ho zvolili do funkcie podpredsedu, neskôr sa stal dokonca predsedom tejto organizácie, ktorej hlavným cieľom bolo popri speňažovaní produkcie poľnohospodárskych podnikov v Šariši aj skvalitňovať skladbu dobytky, osív a pestovaných plodín vôbec.

Jeho popularitu sa však usilovali i v nasledujúcich rokoch využiť viacerí predstavitelia uhorského politického života. V tomto smere mal na neho veľký vplyv najmä Imrich Hodossy, úspešný právnik a dlhoročný poslanec uhorského snemu za sabinovský volebný obvod. Samotný Imrich Ghillány si ho veľmi vážil a aj vďaka jeho presvedčaniu prijal funkciu šarišského župana. Po smrti Imricha Hodossyho bolo rozhodnuté, aby sa práve barón Imrich Ghillány uchádzal o jeho miesto v uhorskom sneme. V priebehu prvej polovice roku 1910 sa tak najprv významným spôsobom podieľal na založení Národnej strany práce (Nemzeti Munkapárt) v Šariši. Stal sa vedúcou osobnosťou a predsedom ustanovujúceho zhromaž-

⁷⁴ ŠA Prešov. Fond Šarišská župa. Hlavnožupanský miestodržiteľ a hlavný župan 1861 – 1922. Obežník ministerstva poľnohospodárstva z 25. novembra 1905.

⁷⁵ Nešlo pritom o malé sumy, výška nedoplatkov ku koncu roka 1905 stále dosahovala napriek poskytnutým úľavám úroveň takmer 5 000 K.

denia tejto strany, ktoré sa uskutočnilo v závere februára, keď sa v sále Čierneho orla zišlo množstvo významných osobností z celého Šariša. Okrem v tom čase úradujúceho župana B. Semseyho sa ho zúčastnili aj viacerí bývalí župani či podžupani, rovnako ako poslanci uhorského snemu, stredoškolskí profesori, kňazi a notári. Výsledkom zasadnutia bolo nielen založenie tejto strany v Šariši, ale tiež zvolenie baróna Imricha Ghillányho za jej tunajšieho predsedu. Jeho zástupcom sa stal Žigmund Péchy. Okrem neho strana mala v rámci regiónu ďalších 43 podpredsedov a tajomníkov a 200 členný riadiaci výbor.⁷⁶

Táto aktivita získala pomerne širokú podporu, pričom dobrú pozíciu dokázali predstavitelia strany využiť v nasledujúcich parlamentných voľbách, ktoré sa uskutočnili 1. júna 1910. V rámci nich dosiahla Národná strana práce, resp. jednotliví jej kandidáti v Šariši jednoznačné víťazstvo. V dvoch volebných obvodoch, konkrétne giraltovskom a lipianskom jej kandidáti Július Bujanovics a Žigmund Péchy ani nemali protikandidátov. V samotnom Prešove, ako centre celej oblasti nikto nepochyboval o zvolení Imricha Ghillányho. Skôr sa uvažovalo, či jeho súper v boji o poslanecký mandát, sociálny demokrat dr. Žigmund Kunfi vôbec k voľbám nastúpi. Ten však vidiac možnosť aspoň sa zviditeľniť z volieb nakoniec neodstúpil, hoci v nich nakoniec podľa očakávania prehral úplne jednoznačne. Získal iba 20 hlasov oproti 1 164 hlasom pre baróna Imricha Ghillányho. Vyrovnanejšie boli zápasy o poslanecké kreslo v Sabinove, Bardejove a Zborove. V Sabinove porazil Felix Szinyei Merse svojho súpera Štefana Hartsára v pomere 1 100 ku 820 hlasom. Podobne, v pomere 1 087 ku 843 hlasom porazil Ľudovít Bornemisza svojho protivníka Antona Korányiho v Bardejove. Najtesnejší bol boj v Zborove o Makovický obvod. V nich nakoniec Imrich Szepesházy porazil poslanecký mandát obhajujúceho gréckokatolíckeho kňaza dr. Michala Artima o 47 hlasov.⁷⁷

Od roku 1910 tak barón Imrich Ghillány zastupoval mesto Prešov ako poslanec uhorského snemu s programom Národnej strany práce, pričom bol súčasne aj jedným z podpredsedov tejto strany. Ako ocenenie jeho dlhoročnej práce nielen v politike, ale aj vo viacerých ďalších oblastiach (kultúra, lesníctvo), ho panovník vymenoval v roku 1912 za skutočného vnútorného tajného radcu.⁷⁸ O tom, že jeho činnosť poslanca nebola formálna, ale usiloval sa pre svoj región naozaj niečo urobiť svedčia viaceré zmienky v archívnych materiáloch či dobovej tlači. V závere roku 1912 tak napríklad bolo možné konštatovať, že čoskoro v meste vzniknú „*dva bars blahobitne inštituti*“. Prvým mala byť konečne schválená nová nemocnica, druhou remeselnícka škola. Obe tieto inštitúcie mali prispieť nielen k zvýšeniu životnej úrovne v Prešove, ale mali pomôcť vytvoriť aj nové, veľmi potrebné pracovné miesta. Súčasne autor článku konštatoval, že najväčšiu zásluhu na oboch nových inštitúciách má barón Imrich Ghillány, „*ablegat prešovski, chtori z teho že daľeko od svojich majetkoch zastupuje našo interessi nĕma nijaki chasen,*

⁷⁶ A Sárosmegeyi Nemzeti Munkapárt megalakulása. In *Eperjesi Lapok*. 35, 1910, č. 9, s. 1.

⁷⁷ A képviselőválasztatok Sárosvármegyében. In *Eperjesi Lapok* 35, 1910, č. 23, s. 1.

⁷⁸ Ghillány Imre báró. In *Erdészeti Lapok*. LXI. 1922, č. 19 – 20, s. 275.

*a'letim vecej chasnu ma z jeho horl'iveho pracovaňa naš narod.*⁷⁹ O tom, že sa mu darilo aj v politicky komplikovanom období, svedčí napríklad jeho účasť ako vedúceho pri politických jednaniach v roku 1912 predstaviteľov najvýznamnejších uhorských strán.⁸⁰

Ocenením jeho schopností i politického prehľadu, ktorým nesporne disponoval bolo udelenie významnej pocty zo strany samotného cisára, resp. najvyšších vládnucich kruhov. Keď mu začiatkom roku 1913 bol udelený titul skutočného vnútorného tajného radcu, venovali tomuto oceneniu osobitnú pozornosť, s odvolaním na denníky z hlavného mesta aj miestne noviny.⁸¹ Hodnota tohto titulu bola ešte v prvej polovici 19. storočia veľmi vysoká, v čase keď bol udelený barónovi Imrichovi Ghillánymu išlo predovšetkým o prestížnu záležitosť. Jednak tento titul oprávňoval využívať oslovenie excelencia (méltóságos úr), súčasne bol symbolom najvyšších úradníkov, spravidla ministrov či štátnych tajomníkov. Nositelia tohto titulu mali právo na osobitnú uniformu, pričom súčasne im umožňoval pri rôznych slávnostných ceremóniách, rokovaniach a audienciách, podľa platného protokolu získať miesto v blízkosti panovníka, pričom dostávali napríklad prednosť pred ministrami vlády, či predsedami parlamentu, ktorým tento titul nebol udelený.⁸² I z tohto pohľadu zostávalo Uhorsko i na začiatku 20. storočia stále priestorom, kde stavovský princíp stále fungoval a šľachtické tituly či vysoké vyznamenania udelené panovníkom si ešte do istej miery zachovávali svoju hodnotu.

Významnou etapou a vrcholom politickej kariéry baróna Imricha Ghillányho bolo pôsobenie v druhej vláde grófa Štefana Tisu, kde bol od 10. júna 1913 ministrom poľnohospodárstva. Jeho aktivitám vo vláde venovali niektoré miestne periodiká značnú pozornosť. Rovnako niektoré periodiká informovali aj o aktivitách ministra priamo v jeho pôvodnom volebnom obvode. Začiatkom augusta usporiadal barón Imrich Ghillány v henrichovskom parku záhradnú zábavu, „... akú ešte u nas na celej okolici sme neslišeli ! .. Koč za kočom niesol hostí do Hendrichoviec, kde domáci pán v parku už čakali s bohatým olovrantom, čakali hostí, ktorých počet

⁷⁹ Padi minuleho tiždňa. In *Naša Zastava*. 6, 1912, č. 48, s. 2.

⁸⁰ V tomto smere predstavujú zaujímavý pohľad do prostredia politických zápasov rokov 1910 – 1912 viaceré publikácie. Spomedzi nich si osobitnú pozornosť zaslúži napríklad monografia *Navay Lajos politikai jegyzetek (1910 – 1912)*. Közreadják Gillicze János, Víggh Zoltán. Békéscsaba, Szeged : Csongrád Megyei Levéltár, 1988. V rámci nej je síce barón Imrich Ghillány spomínaný ako významný politik, tiež ako jeden z podpredsedov strany, celkovo sa však v rozsiahlom texte takmer neobjavuje. (s. 267, 280).

⁸¹ Báró Ghillány Imre titikos – tanácsosi kinevezése. In *Eperjesi Lapok*. 38, 1913, č. 8, s. 2. Je zaujímavé, že s pribúdajúcimi úspechmi sa rýchlo v časti miestnej tlače skôr zmenšoval rozsah informácií o I. Ghillánym, v inej sa naopak zvyšoval. Do prvej skupiny periodík patrili napríklad *Eperjesi Lapok*. Tie o činnosti ministra poľnohospodárstva informovali iba v nevyhnutnej miere. Do druhej skupiny novín patrila napríklad *Naša Zastava*, ktorá naopak poskytovala informáciám o pôsobení ministra značný priestor.

⁸² Bližšie napríklad HOLEC, Roman – PÁL, Judit. *Aristokrat v službách štátu. Gróf Emanuel Péchy*. Bratislava : Kalligram, 2006. s. 362.

prevýšil 100.⁸³ Po olovrante sa hostia venovali člnkovaniu na tamojšom rybníku, pričom hladinu osvetľovali plávajúce farebné lampióny. Na brehu vystreľovali, tzv. „ohňovo zabavisko“. I pripravený ohňostroj bol veľkorysým podnikom, po ktorého skončení sa mala začať skutočná zábava. Hostia pešo prešli do Fričoviec, kde ich v zámockom parku čakali bohato prestreté stoly. Po hostine začal tanec, ktorý trval až do rána, keď postupne začali odchádzať koče s hosťami domov.

I napriek tomu, že pôsobenie v regióne bolo nesporne dôležité, ako minister musel oveľa viac pozornosti venovať práci v celouhorskom meradle. Napríklad vo februári 1914 informovali o vystúpení „ministra orbi“, pri ktorom informoval o pomoci, ktorú vláda poskytla obyvateľom oblastí postihnutých povodňami. Už počas nich vláda priamo v postihnutých oblastiach rozdelila ako pomoc 500 000 K a päť tisíc ton potravín. Aby si obyvateľstvo, ktoré prišlo o úrodu i domovy mohlo zarobiť aspoň na základné potreby, schválila vláda investície 1,5 milióna korún na opravu povodňami poškodených tratí. Okrem toho spoločnosti, ktoré sa podujali na opravu povodňami poškodených hrádzí, okolo riek Tisza a Szamos, dostali od vlády pôžičku vo výške sedem miliónov korún, so 6 % úrokom. Roľníkom, ktorí prišli o úrodu, zabezpečila vláda možnosť lacno kúpiť obilie na siatie. Veľmi výhodne dostali tiež 10 tisíc ton kukurice na siatie.⁸⁴

Snahou baróna Imricha Ghillányho bolo presadiť počas pôsobenia vo funkcii ministra viaceré reformy. Napriek tomu ešte na prelome rokov 1913 a 1914 bolo napríklad konštatovanie, že k očakávanej zmene poľnohospodárskej politiky v porovnaní s predošlou vládou zatiaľ nedošlo. Dôvodov bolo viacero, jedným z nich bolo to, že vláda sa spočiatku sústredila predovšetkým na riešenie problémov, ktoré sa vo veľkej miere začali objavovať v druhej polovici roku 1913. Okrem povodní išlo napríklad o snahu potlačiť nákazlivé choroby, ktoré začali v tom čase ohrozovať stavy poľnohospodárskych zvierat.⁸⁵

Svoje plány a jednotlivé kroky pri ich realizácii konečne predstavil uhorskému parlamentu v jarných mesiacoch roku 1914. Z nich osobitnú pozornosť vzbudila v prvom rade snaha zvýšiť poľnohospodársku produkciu Uhorska. Podľa prezentovaného zámeru ministra nebolo potrebné získavať nové plochy na obrábanie, skôr išlo o lepšie využívanie tých existujúcich. Obilniny sa v tomto období na území Uhorska siali na ploche viac ako sedem miliónov hektárov, pričom dosahovaná priemerná úroda nepatrila v rámci Európy k vysokým. Na jednom hektári sa v priemere zožalo 1,25 tony obilia, kým v Anglicku to bolo 1,3 a v Nemecku až dve tony obilia z hektára. Úvaha ministra vychádzala z toho, že ak by sa podarilo zvýšiť produkciu iba o jeden metrák na hektár, teda na 1,35 tony, čo bol cieľ, ktorý bolo možné dosiahnuť bez väčších ťažkostí, krajina by iba pri priamom predaji obilia získala okolo sto miliónov korún ročne, nehovoriac o prínosoch pri spracovaní tohto obilia.

⁸³ Zahradna zabava. In *Naša Zastava*. 5, 1911, č. 33, s. 4 – 5.

⁸⁴ Politickí rozhľad. In *Naša Zastava*. 8, 1914, č. 6, s. 3.

⁸⁵ Politickí rozhľad. In *Naša Zastava*. 8, 1914, č. 1, s. 4.

Úvahy ministra poľnohospodárstva však v tomto smere siahali podstatne ďalej ako k jednoduchému porovnaniu krajín a hrubým priemerným výpočtom. Opierajúc sa o existujúce výkazy, informácie zhromažďované na ministerstve, vlastné štúdium i osobnú skúsenosť, mohol konštatovať, že kým veľké a stredné hospodárstva, resp. veľkostatky pracujú v tomto smere pomerne efektívne, priemer uhorských výnosov obilnín znižuje slabšia produkcia početných malých hospodárstiev. Práve tejto časti roľníkov sa usiloval osobitne pomôcť. Viaceré aktivity v tomto smere realizoval priamo na Šariši. Jednou z nich bola snaha zvýšiť výnosy plodín i na menej úrodných pôdach v Šariši. Cestu videl v získaní, čo najkvalitnejších semien. I preto napríklad sprostredkoval šarišským hospodárom nákup kvalitného ľanového semena, nazývaného „riganské“. Urobil to spôsobom, ktorý bol pre neho typický. Ponúkol šarišským gazdom prostredníctvom Potravného spolku šarišských gazdov v cene 35 halierov za kilogram, veľmi lacno, „od poli darmo“. Takýto lacný predaj bol možný preto, že minister barón I. Ghillány uhradil z vlastných prostriedkov nielen celú veľmi drahú dopravu tohto semena z Ruska, ale v tichosti preplatil aj polovicu jeho nákupnej ceny.⁸⁶

V rámci Uhorska však zásadnejšie zlepšenie nevyhovujúceho stavu mohlo podľa jeho názoru priniesť iba zlepšenie vzdelania jednotlivých gazdov, získanie a využívanie nových poznatkov. Preto jednak v ľudových školách plánoval rozšíriť vzdelávanie v rámci praktických disciplín, v záujme toho začal jednanie s ministerstvom školstva. Sám však vedel, že školská dochádzka je často komplikovaná a nepravidelná, preto navrhol ako ďalšie, podstatne rýchlejšie realizovateľné opatrenie zavedenie zimných 20 – 25 dňových gazdovských kurzov.

Uvedomujúc si potrebu vzdelávania aj vlastníkov väčších statkov, na vysokých školách v Uhorsku navrhol zriadenie jednej „gazdovskej klasy, bo dneška synove tak strednej, jak ai veľkomajetnej klassi ľem pravo še uča.“⁸⁷ Priestor pre takúto skupinu študentov pripravil aj na škole v Bratislave, kde mala začať svoju činnosť na jeseň roku 1914. S touto jeho iniciatívou súviseli kroky k zefektívneniu hospodárenia na rozsiahlych štátnych patriaciach majetkoch. Väčšina z nich totiž vykazovala vzhľadom na dosahované výnosy príliš vysoké náklady.

K zvýšeniu výnosov štátnych i súkromných hospodárstiev malo pomôcť zlepšenie zdravotného stavu hospodárskych zvierat, zabezpečenie pravidelného lekárskeho dozoru a postupné zavedenie šľachtených odrôd, zaručujúcich zvýšenie výnosov. V tomto smere sa usiloval vychádzať v ústrety najmä vlastníkom najmenších hospodárstiev, keď v ich prípade mali zverolekári ponúkať očkovacie vakcíny proti jednotlivým nákazlivým chorobám. Tie mali následne lekárom uhradiť štátne úrady.

Aj keď plánoval zaviesť viacero vážnych zmien a do tejto funkcie bol dosadený predovšetkým ako odborník, vypuknutie prvej svetovej vojny zásadným spôsobom ovplyvnilo činnosť ministra i celého úradu. Podľa štatútu platného od roku 1914 bolo prvoradou úlohou zabezpečenie zásobovania armády, rovnako ako aj

⁸⁶ Lenne šeme. In *Naša zastava*. 1914, č. 11, s. 6 – 7.

⁸⁷ Politickí rozhľad. In *Naša Zastava*. 8, 1914, č. 19, s. 4.

výroba a distribúcia dostatku potravín pre obyvateľstvo. Obe tieto najdôležitejšie povinnosti, rovnako ako celý rad ďalších povinností kladlo na baróna Imricha Ghillányho mimoriadne nároky. So značnou predvídavosťou, praktickými skúsenosťami a citom pre vzniknutú situáciu, dokázal nachádzať cesty, ktorými nielen vojakov na frontoch, ale aj obyvateľstvo dokázal uchrániť od úplného nedostatku základných potravín. O jeho pôsobení v tomto smere sa dostatočne jasne vyjadril sám predseda vlády Štefan Tisza, keď vyhlásil: „... Krajina ani nevie, akou veľkou hodnotou je Imrich Ghillány. Keď sa stanú verejne dostupnými materiály o vojnovom zásobovaní, až vtedy sa dozvedia ľudia, že bolo obdobie, keď nielen Uhorsko, ale aj Rakúsko spolu s Nemeckom iba jeho jasnozrivosti a schopnostiam mohli ďakovať, že unikli hladu.“⁸⁸

Ministerská kariéra baróna Imricha Ghillányho sa skončila, keď po nástupe nového cisára musel rezignovať gróf Štefan Tisza na miesto ministerského predsedu. Ako člen jeho vlády sa aj on vzdal svojho úradu. Po odchode z funkcie ministra poľnohospodárstva 15. júna 1917 sa na krátky čas utiahol do ústrania. V tom čase sa venoval predovšetkým hospodáreniu na statku v Sashalme, neďaleko Hatvanu rovnako ako práci vo výboroch rôznych spolkov a spoločností. Z významnejších funkcií je potrebné spomenúť jeho členstvo v riaditeľstve Magyar Általános Hitelbank. Bol členom hornej snemovne, kde jeho rodina získala večné právo zasadať v roku 1886.⁸⁹

Barón Imrich Ghillány predstavuje vo viacerých smeroch zaujímavú osobnosť, ktorá sa podieľala na politickom, hospodárskom či spoločenskom živote Prešova, celej Šarišskej stolice, ale i Uhorska. I keď predovšetkým politickú kariéru začal pomerne neskoro a nepatril medzi tých, ktorí by sa za každú cenu usilovali dostať do popredia, dosiahol viaceré významné úspechy. Tie sa neusiloval využiť pre svoj osobný prospech, ale vnímal ich ako službu verejnosti, ľudom bez ohľadu na ich príslušnosť ku konkrétnej spoločenskej vrstve. Svojimi postojmi predstavoval úspešné spojenie starého aristokratického prostredia s novými podmienkami konca 19. a začiatku 20. storočia. Rozpad habsburskej monarchie a vznik nového Československého štátu ho priviedli k rozhodnutiu nájsť si nový domov v Maďarsku, kde kúpil statok vo Sashalme. Súčasne, sa po kratšej prestávke začal angažovať politických štruktúrach usilujúcich sa vybudovať nový fungujúci štát. Patril k osobnostiam, ktoré majú v histórii Šariša svoje pevné miesto, i keď posledné roky života strávil mimo tohto regiónu.

---

⁸⁸ BOROS, T. László. *Magyar Politikai lexikon*. Budapest, 1929. s. 135.

⁸⁹ Stalo sa tak na základe zákonného článku VIII, z roku 1886. Bližšie napríklad *Révai Nagy Lexikona VIII. kötet*, Budapest 1913, s. 519.

MATERIÁLŸ
MATERIALS

История борьбы с бедностью в США

Олег Борисович Пичков

PIČKOV, O. B. The History of Combating Poverty in the US. In *Annales historici Presovienses*. ISSN 1336-7528, 2014, vol. 14, no. 1, p. 109-113.

The article presents an attempt to identify and fully describe the US experience in overcoming poverty. The author reviews several periods of the US history: from the beginning of the XIX century till present, and illustrates different methods and approaches used by Washington to solve severe social problems.

Key words: the US history, poverty, aid, legislation, charitable organizations, unemployment, government programs.

В наши дни международное сообщество сталкивается с большим числом вызовов и проблем, одной из которых является проблема бедности. Вопреки распространенному убеждению, бедность является актуальной не только для слаборазвитых и развивающихся государств, но и для стран с развитой рыночной экономикой, в том числе и для такой сверхдержавы, как Соединенные Штаты Америки. Парадокс американской нации заключается в том, что несмотря на колоссальную экономическую мощь и возможности государства, процент населения, живущего за чертой бедности остается чрезвычайно высоким. По данным Белого дома, в 2012 году процент бедных американцев составил порядка 16%.¹ Это значит, что в самом богатом государстве мира, из 313,9 млн. человек, около 50 млн. живут за чертой бедности и не пользуются всеми социальными благами, доступными остальным членам общества. Причины бедности и социального неравенства в Соединенных Штатах возникли на заре возникновения американского государства и для того, чтобы лучше разобраться с тем, какие шаги и меры предпринимал Вашингтон для решения этих проблем, необходимо окунуться в историю.

В начале 19 века низшие слои американского общества состояли в основном из сирот, вдов, людей, которые были слишком стары или слишком больны для того, чтобы работать. Местная элита и органы власти оказывали им помощь в виде продуктов питания, дров или небольших сумм денег, прежде всего, исходя из чувства патернализма и социальной ответственности. Все дело в том, что действовавшие в то время законы, в основном унаследованные из английской системы законодательства, требовали чтобы города сами заботились о своих бедных. Процесс индустриализации и увеличение потока мигрантов в 1820-х гг. только усугубили ситуацию в стране. Число людей, нуждающихся в помощи резко возросло. Для решения этой проблемы

---

¹ *The Council of Economic Advisers. The War on poverty 50 years later: a progress report. 2014.*

началось массовое строительство жилья для бедных.² Следует отметить, что большинство представителей низшего класса были иностранцами, преимущественно выходцами из Ирландии или стран Восточной Европы. В то же время, на западное побережье континента стали прибывать выходцы из Китая, которые столкнулись с проблемой расовой дискриминации и невозможностью получить достойную хорошо оплачиваемую работу.³

В середине 19 века курс американской политики в отношении бедности сместился от оказания пособий неимущим в сторону попыток научить представителей низшего класса, как этой бедности избежать. Усилия по предотвращению бедности стали более организованными, а риторика властей – более конструктивной. Начиная с 1817 года, различные организации стали собирать под своими крышами представителей бедноты для того, чтобы руководить их действиями и принуждать к труду. Правительство штата Нью-Йорк утвердило эту политику в рамках County Poorhouse Act, согласно которому каждый округ Нью-Йорка был обязан построить по крайней мере одно заведение для того, чтобы приютить бедняков, научить их этике и бережливости нарождающегося среднего класса.⁴ В 1840 году Нью-Йоркская Ассоциация по улучшению условий для бедных обратилась к состоятельным американцам с просьбой посетить подобные заведения и поделиться с людьми уроками выживания и успеха в американских реалиях. В 1850 году Общество помощи детям предприняло попытку по оздоровлению условий для детей из неблагополучных семей. Оно развернуло программу, в рамках которой мальчики из бедных кварталов отправлялись за пределы городов на аграрный Запад, условия которого должны были оказать на них благоприятное воздействие.⁵

В середине 19 века проблема преодоления бедности стала главной темой дебатов между представителями индустриального Севера и рабовладельческого Юга. Республиканцы видели идею американской свободы в том, что каждый может преодолеть путь от нищеты к богатству и независимости и считали, что рабство является препятствием к этой свободе. В свою очередь, южане заявляли, что у них нет проблем с бедностью и что рабовладельческий строй спасал регион от нищеты, преступности и революционных настроений. После окончания гражданской войны Юг стал беднейшей частью Соединенных Штатов, где население боролось с долгами, пострадало от низких цен на хлопок и послевоенной рахухи. Вследствие этого, широкие массы населения стали мигрировать в другие части страны. Для того, чтобы как-то справиться с проблемой растущего

---

² Katz, Michael B. *Poverty and Policy in American History*. New York : Academic Press, 1983.

³ Takaki, Ronald T. *Strangers from a Different Shore: A History of Asian Americans*. 1st Back Bay ed., updated and revised. Boston: Little, Brown, 1998.

⁴ Mohl, Raymond A. *Poverty in New York, 1783-1825*. New York : Oxford University Press, 1971.

⁵ Thernstrom, Stephan. *Poverty and Progress: Social Mobility in a Nineteenth-Century City*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1964.

числа неимущих мигрантов, местные отделения полиции стали позволять «скитальцам» ночевать в своих отделениях. В 1880-х гг. этим пользовались около 600000 человек.⁶ Однако благотворительные организации продолжали настаивать на подходах, которые были способны перевоспитать бедных и помочь им в долгосрочной перспективе. Созданное в 1877 году общество благотворительных организаций выступало под девизом «не благодетель, но друг». В состав общества входили женщины-добровольцы, которые пытались научить бедных чистоте и бережливости.

Ближе к концу столетия усилия по борьбе с бедностью приняли более научный характер. В 1878 году массачусетское бюро статистики по вопросам труда предприняло первую попытку в истории страны дать научное обоснование бедности и безработицы. В 1880-х гг. бюро ввело термин «безработица» в широкий обиход для того, чтобы по-научному описать состояние безработицы и объяснить причины, которые ее вызывают.⁷

Внутреннее экономическое и социальное положение в Соединённых Штатах обострилось после Великой Депрессии. Четыре года промышленного кризиса истощили и довели до отчаяния рабочий класс и разорили сельскохозяйственных товаропроизводителей. К марту 1933 года уровень безработицы в стране увеличился до 25%, что составляло около 17 млн. человек. Для помощи неимущим слоям населения администрация Гувера стала привлекать этих людей к общественным работам, а также использовала план «разделения работы» - систему частичной занятости для всех рабочих, задействованных в разных отраслях экономики, однако потерявших свои места с наступлением кризиса.⁸ Первым шагом пришедшей к власти администрации Рузвельта стало создание Гражданского корпуса охраны окружающей среды, с помощью которого создавались тысячи рабочих мест для молодых людей в возрасте от 18 до 25 лет. В течение 1930-х гг. более двух миллионов безработных людей трудились в рабочих лагерях и получали жалование в размере 30 долларов в месяц. Помимо этого, было создано Управление общественных работ, с помощью которого тысячи безработных были задействованы в различных инфраструктурных проектах от выкапывания канав, до ремонта шоссе и строительства дорог.⁹

8 января 1964 года президент США Линдон Джонсон провозгласил начало «бескомпромиссной войны с бедностью» и представил инициативы, направленные на улучшение образования, здравоохранения, рынка труда и обеспечение доступа малоимущим к экономическим ресурсам страны. «Война

---

⁶ Jones, Jacqueline. *The Dispossessed: America's Underclasses from the Civil War to the Present*. New York : Basic Books, 1992.

⁷ Keyssar, Alexander. *Out of Work: The First Century of Unemployment in Massachusetts*. Cambridge, U.K., and New York: Cambridge University Press, 1986.

⁸ Patterson, James T. *Grand Expectations*. Oxford University Press. New York, 1996.

⁹ Leuchtenburg, William E. *Franklin D. Roosevelt and the New Deal*. Harper and Row. New York, 1963.

с бедностью» оказалась очень дорогостоящей программой. Соединенным Штатам за пятьдесят лет она обошлась в 20 трлн. долларов. По разным подсчетам, расходы на одного малоимущего гражданина составляют от 9 до 17 тыс. долларов в год, включая десятки программ помощи: от денежной до помощи продуктами, субсидированного жилья и специальных классов профессиональной подготовки. Представители Белого дома заявляют, что за предыдущие десятилетия им удалось осуществить многие из этих программ и добиться значительных успехов в сокращении уровня бедности. Согласно последним статистическим данным, количество людей, живущих за чертой бедности в Соединенных Штатах, снизилось с 25,8% в 1967 г. до 16% в 2012.¹⁰

Таблица 1. Уровень бедности в США по отдельным категориям¹¹

Категории	Уровень бедности, %	
	1959 г.	2012 г.
Все население	25,8	16,0
С начальным образованием (от 25 до 64 лет)	25,3	35,8
Со средним образованием (от 25 до 64 лет)	10,2	17,5
С высшим образованием (от 25 до 64 лет)	6,7	5,9
Младше 18	26,8	18,0
От 65 и старше	36,9	14,8
Женщины	24,9	16,7
Афроамериканцы	57,8	25,8
Латиноамериканцы	40,5	27,8
Азиаты	-	16,7
Американские индейцы/алеуты	-	30,3
Белые	19,5	10,7
Иммигранты	23,0	25,4
Инвалиды (от 18 до 64 лет)	-	26,5

Также проблемой, затрудняющей полномасштабную реализацию

¹⁰ *The Council of Economic Advisers. The War on poverty 50 years later: a progress report, January 2014.*

¹¹ *CEA calculations based on 1960 Census and U.S. Census Bureau.*

государственной стратегии по борьбе с бедностью, является американская система распределения доходов в стране. В результате создания в Соединенных Штатах «общества собственников» процесс перераспределения доходов стал происходить «снизу вверх», а не «сверху вниз». После создания режима наибольшего благоприятствования промышленной и финансовой олигархии в США в 2013 году произошло беспрецедентное перераспределение доходов и богатства в пользу элиты. В итоге, в 2013 году 1% богатых американцев получили 22% национального дохода, а 0,1% - 11%, а корпоративные прибыли крупного американского бизнеса составили 11% ВВП, что стало беспрецедентным рекордом в истории Соединенных Штатов. Более того, несмотря на то, что Америка до сих пор считается страной огромных экономических возможностей, только половине из общего числа малоимущих американцев удалось попасть под распределение минимального количества доходов за двадцатилетний период.

Подводя итоги, можно с уверенностью заявить о том, что за весь период своего существования Соединенные Штаты накопили достаточный опыт в области преодоления бедности. Однако, несмотря на применяемые подходы и внушительные денежные затраты, уровень бедности в стране остается одним из самых высоких в западном мире. Связано это прежде всего в острым социальным неравенством, неравномерной системой распределения общественных благ и увеличением потока иммигрантов. Очевидно, что для противодействия этим угрозам Вашингтону предстоит выработать совершенно иную стратегию, отличную от тех, что применялись ранее.

Литература:

- The Council of Economic Advisers. The War on poverty 50 years later: a progress;*
Katz, Michael B. *Poverty and Policy in American History.* New York : Academic Press, 1983;
Takaki, Ronald T. *Strangers from a Different Shore: A History of Asian Americans.* 1st Back Bay ed., updated and revised. Boston : Little, Brown, 1998;
Mohl, Raymond A. *Poverty in New York, 1783-1825.* New York : Oxford University Press, 1971;
Thernstrom, Stephan. *Poverty and Progress: Social Mobility in a Nineteenth-Century City.* Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1964;
Jones, Jacqueline. *The Dispossessed: America's Underclasses from the Civil War to the Present.* New York : Basic Books, 1992;
Keysar, Alexander. *Out of Work: The First Century of Unemployment in Massachusetts.* Cambridge, U.K., and New York : Cambridge University Press, 1986;
Patterson, James T. *Grand Expectations.* Oxford University Press. New York, 1996;
Leuchtenburg, William E. *Franklin D. Roosevelt and the New Deal.* Harper and Row. New York, 1963;

The Council of Economic Advisers. The War on poverty 50 years later: a progress report, January 2014;
CEA calculations based on 1960 Census and U.S. Census Bureau

KRONIKA, RECENZIE, GLOSZY
CHRONICLE, REVIEW, ANNOTATIONS

Jeden deň vysokoškolákom III. Prešov, 5. február 2014

Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove sa aj tohto roku rozhodol sprístupniť svoje priestory pre všetkých záujemcov o štúdium histórie. Dňa 5. februára 2014 sa uskutočnil už tretí ročník podujatia Jeden deň vysokoškolákom. Ústrednou témou tohtoročného dňa otvorených dverí na inštitúte bola Žena a história. Prezrieť si priestory Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove a vypočuť zaujímavé a podnetné prednášky si prišlo takmer dvesto študentov gymnázií a stredných odborných škôl z Prešovského a Košického kraja. Prítomných študentov v úvode podujatia privítala riaditeľka inštitútu Doc. PhDr. Ľubica Harbuľová, CSc., ktorá predstavila históriu a súčasnosť pracoviska, pričom hlavnú pozornosť sústredila pani riaditeľka na predstavenie študijných odborov nášho inštitútu. Následne po predstavení pracoviska sa mali študenti možnosť nerušene započúvať do prednášok našich kolegov. Pre veľký záujem študentov prebiehali prednášky paralelne v dvoch prednáškových miestnostiach. Doc. PhDr. Marián Vizdal, CSc. vo svojej prednáške s názvom Žena ako sexuálny symbol v praveku priblížil postavenie ženy v paleolite, neolite i eneolite; Mgr. Marcela Domenová, PhD. v prednáške Svet a právo prešovských meštianok v stredoveku charakterizovala postavenie žien v stredovekom Prešove; a PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD. v prednáške Nehanebné, ale krásne sústredil svoju pozornosť na neresti Prešovčaniek v 19. a 20. storočí. Doc. PhDr. Ján Mojdis, CSc. predniesol prednášku s názvom Postavenie žien v Európe od stredoveku do novoveku. Prvú slovenskú herečku Aničku Jurkovičovou prítomným študentom predstavila Doc. PhDr. Ľibuša Franková, CSc. v prednáške s názvom Anička Jurkovičová – silou ducha pokorila „temnotu doby“ a PhDr. Peter Kovaľ, PhD. priblížil manželky československých prezidentov v prednáške s názvom – Prvé dámy – ženy československých prezidentov.

Celé podujatie Jeden deň vysokoškolákom III. – Žena a história sa nieslo v priateľskej a podnetnej atmosfére, začo patrí poďakovanie všetkým referujúcim, ako aj študentom stredných škôl, ktorí mali možnosť sa na jeden deň stať poslucháčmi nášho inštitútu.

Luciána Hoptová

XVIII. archívne dni v Slovenskej republike Prešov 20. – 22. máj 2014

V roku 2014 sa každoročné stretnutie archivárov – archívne dni – konali v dňoch 20. – 22. mája 2014 v Prešove. Organizátorom podujatia bola Spoločnosť slovenských archivárov, Prešovská univerzita v Prešove, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove (IH FF PU), MV SR – Štátny archív v Prešove a Štátny archív v Prešove, pobočka Svidník, Historický ústav SAV

– Sekcia archívniectva a pomocných vied historických SHS a Vojenský historický ústav. Súčasťou archívnych dní bola archívna konferencia s názvom Prvá svetová vojna v archívnych dokumentoch. Záštitu nad konferenciou prebral rektor Prešovskej univerzity prof. RNDr. René Matlovič, PhD.

Podujatie sa začalo v utorok 20. mája 2014, otvorila ho riaditeľka Štátneho archívu v Prešove doc. PhDr. Miloslava Bodnárová, CSc. Prítomní si vypočuli pozdravné príhovory predstaviteľov Prešovskej univerzity v Prešove – prorektora pre vzdelávanie prof. PhDr. Milana Portika, PhD. a riaditeľky Inštitútu histórie FF PU doc. PhDr. Ľubice Harbuľovej, CSc. Za Spoločnosť slovenských archivárov s pozdravným príhovorom vystúpil jej predseda PhDr. Radoslav Ragáč, PhD. S pozdravnými príhovormi pred divákov predstúpili aj zahraniční hostia – predseda Českej archívnej spoločnosti Mgr. David Valůšek a podpredseda Maďarskej spoločnosti archivárov Dr. Zoltán Ólmosi.

Počas prvého konferenčného bloku odznel príspevok Ferdinanda Vrábela – Rozpútanie Veľkej vojny – otázka viny po 100 rokoch (archívne pramene, memoáre účastníkov, rozborý historikov), Henriety Žažovej z Archívu Pamiatkového úradu SR – Činnosť Uhorskej pamiatkovej komisie počas prvej svetovej vojny, Františka Chudjáka a Andrey Lekovej z Archívu národnej banky Slovenska – Banky na Slovensku vo víre prvej svetovej vojny. Dokumenty z Archívu národnej banky Slovenska a príspevok Petra Kovaľa z Inštitútu histórie FF PU – Prvá svetová vojna a východné Slovensko na príklade mesta Prešov – Šarišská kronika vojny a štátnej zmeny (Belo Klein-Tesnorskalský).

V druhom bloku so svojím príspevkom vystúpili Ján Kúkel a Kristína Sámellová z Archívu hlavného mesta Bratislava (Prvá svetová vojna v pamäti Bratislavy), Miriam Kuzmíková, Ivana Fialová a Petra Hagoňová za Slovenský národný archív (Prvá svetová vojna v archívnych dokumentoch z osobných fondov a zbierok Slovenského národného archívu), Zuzana Hasáková a Kristína Majerová z Ústredného archívu Slovenskej akadémie vied (Udalosti roku 1918 zachytené v kronike obce Devínska Nová Ves), Patrik Derfiňák z Inštitútu histórie FF PU (Osudy „nášho“ 67. pluku v dobových záznamoch Prešovčanov) a Katarína Takácsová zo Slovenského národného múzea – Múzeum Betliar (Albumy fotografií Gejzu Andrásyho z pobytu na fronte I. svetovej vojny). Po uvedených referátoch nasledovala diskusia. Účastníci konferencie, ktorí mali záujem, sa v prvý deň archívnych dní zúčastnili prehliadky mesta Prešov, doplnenej o odborný výklad.

Druhý deň podujatia sa uskutočnilo valné zhromaždenie Spoločnosti slovenských archivárov a konali sa voľby zástupcov spoločnosti na nasledujúce štyri roky. Popoludní bola pre záujemcov a účastníkov konferencie pripravená exkurzia, v rámci ktorej prítomní navštívili pamätník na Dukle a Vojenské historické múzeum vo Svidníku. Druhý deň konferencie ukončil spoločenský večer.

Tretí deň podujatia pokračovala konferencia, kde si poslucháči vypočuli referát Zoltána Jakaba zo Štátneho ústredného banského archívu v Banskej Štiavnici Banskí akademici na bojiskách prvej svetovej vojny, Vladimíra Segeša z Vojenského historického ústavu Vojnový príbeh prostého vojaka. Interpretácia veľkých udalostí

tí zdola, Jarmily Bátovskej a Marty Švolíkovej zo Štátneho archívu Nitra, pobočka Levice.

Štvrtý a zároveň posledný blok referátov obsahoval príspevky Pavla Maduru z Archívu Matice slovenskej – Prvá svetová vojna v dokumentoch Archívu Matice slovenskej, Lucie Šteflovej z Inštitútu histórie FF PU – Ako ovplyvnila prvá svetová vojna Jozefa Gregora Tajovského?, Ondreja Hanka z Archívu výtvarného umenia Slovenskej národnej galérie – Pramene k účasti Juraja Tvarožeka v Československých légiách (1917 – 1920) a Jany Kráľovej z Ministerstva vnútra SR – Sekcie verejnej správy – Starostlivosť o vojnové hroby – dedičstvo pre budúce generácie. Na záver nasledovala diskusia a poďakovanie organizátorom za zorganizovanie tohto podujatia, ktoré sa počas svojho trojdňového trvania tešilo značnému záujmu.

Michaela Kurinová

**Medzinárodná vedecká konferencia
„Rok 1989 – nowy początek dla państw Europy Środkowo-Wschodniej”
Rzeszow, 29. – 30. máj 2014**

V dňoch 29. – 30. mája 2014 sa na pôde Rzeszowskej univerzity konala medzinárodná vedecká konferencia s názvom Rok 1989 – nowy początek dla państw Europy Środkowo-Wschodniej, ktorú zorganizoval Inštitút histórie Rzeszowskej univerzity v Rzeszowe. Účastníkov medzinárodného vedeckého podujatia v jeho úvode privítal prorektor pre vedu prof. dr hab. Sylwester Czopek a dekan Sociologicko-historickej fakulty prof. dr hab. Zdzisław Budzyński. Na medzinárodnej konferencii sa zúčastnili odborníci z Poľska, Slovenska a Ukrajiny. Zastúpenie na medzinárodnej vedeckej konferencii mal aj Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove v podobe riaditeľky inštitútu doc. PhDr. Ľubice Harbuľovej, CSc., Mgr. et Mgr. Luciány Hoptovej, PhD. a Mgr. Štefánia Kováčovej. Doc. PhDr. Ľubica Harbuľová, CSc. na konferencii vystúpila s referátom, ktorý niesol názov Európa rokov 1989 – 1990 v reflexii súdobých politických predstaviteľov. Vývoj na Ukrajine v roku 1989 a nasledujúcom období priblížila Mgr. Štefánia Kováčová v referáte s názvom Rok 1989 a formovanie politicko-občianskej organizácie Národné hnutie Ukrajiny. Situáciu v Bielorusku po roku 1989 v referáte Vývoj v Bielorusku v rokoch 1989 – 1991 priblížila Mgr. et Mgr. Luciána Hotpová, PhD. Okrem týchto príspevkov odznali na konferencii aj iné podnetné a zaujímavé referáty, napríklad referát Migrácie Polaków do Europy Zachodniej przed i po 1989 r. Wybrane problemy, ktorého autorkou je Dr. Edyta Czop z Rzeszowskej univerzity v Rzeszowe (príspevok na konferencii predniesol dr hab. Andrzej Bonusiak), Dr. Dorota Semków-Chajko z Rzeszowskej univerzity v Rzeszowe predniesla referát s názvom Priorytety polskiej racji stanu po 1989 r., Mgr. Maryna Chomycz z Lvovskej národnej univerzity Ivana Franka vo Lvove predstavila príspevok s názvom Życie kulturalno-religijne prawosławnych Ukraińców na te-

renie Wschodniej Polski w latach 80. XX wieku (na przykladzie Przemysko-Nowosądeckiej i Lubelsko-Chełmskiej eparchie) a mnoho ďalších. Súčasťou medzinárodného odborného podujatia bola aj odborná exkurzia, ktorá bola venovaná spoznávaniu histórie mesta Rzeszow.

Medzinárodná vedecká konferencia „Rok 1989 – nowy początek dla państw Europy Środkowo-Wschodniej” prebehla v priateľskej a podnetnej atmosfére, začo patrí poďakovanie všetkým účastníkom, ako aj organizátorom tohto podujatia.

Luciána Hoptová

BALOGH, Judith.

Székelyföldi karierék. Az udvarhelyszéki nemesség hatalomszerzési lehetőségei a 16.-17. században.

Budapest : L'Harmattan, 2011, 257 s. ISBN 978-963-236-350-9.

Sedmohradské kniežatstvo vytvorené v priebehu 16. storočia prinieslo zásadné zmeny aj do spoločenskej štruktúry obyvateľov územia, ktoré výrazným spôsobom zasiahli najmä Sikulov. Nová politická situácia, ale aj postupný rozpad tradičnej stavovskej spoločnosti priniesli mnohé kvalitatívne zmeny aj pre dovtedy slobodné sikulské spoločenstvo, kde začala ešte väčšia majetková i právna diferenciacia. Predmetom predstavovanej knihy maďarskej historičky Judit Balogh je snaha popísať priebeh tohto obzvlášť zložitého a prepojeného procesu v sikulskej spoločnosti od polovice 16. storočia približne do začiatku prvého desaťročia 17. storočia. Autorka sa v práci primárne sústredila na mesto Székelyudvarhely (Odorheiu Secuiesc, RO) považované v rámci sikulských miest za akési centrum alebo tradičné jadro. Práve cez výskum reprezentantov székelyudvarhelyskej elity sa autorka snažila nájsť odpoveď na otázky týkajúce sa dôsledkov politických a spoločenských zvrátov pri transfor-

mácii spoločnosti, ktorá zároveň dávala pre mnohé rodiny alebo jednotlivcom rôznorodé možnosti na budovanie „kariéry“, či už rozširovaním majetkov, upevňovaním politického postavenia, získavaním pozícií vo vojsku, riadením štátu a pod. V knihe autorka práve poukázala na skutočnosť, že mnohí odvážni a ambiciózni jednotlivci dokázali využiť turbulentnosť doby a meniace sa spoločensko-politické prostredie na svoj vlastný kariérny postup.

Predstavovaná práca sa skladá z jedenástich kapitol rôzneho rozsahu, pričom prvá uvádza čitateľa do problematiky Sikulov v Sedmohradsku na začiatku 16. storočia. Druhá kapitola predstavuje samotné mesto Székelyudvarhely, jeho sociálnu identitu, miesto medzi ostatnými sikulskými mestami a jeho spoločenskú štruktúru. Nasledujúce dve kapitoly podrobne predstavujú dve najvýznamnejšie sikulské rodiny na prelome 16. a 17. storočia, pričom v jednej sa autorka venuje vzostupu rodiny Danila Vargyasiho, v druhej so spoluautorkou, takisto známou maďarskou historičkou Ildikó Horn mapujú kariérny postup rodiny Kornis cez jej jednotlivých členov, ich majetky, postavenie, ale aj pády. Úplne nová politicko-spoločenská situácia a aj nové možnosti v budovaní

kariéry sa vytvorili v čase vlády Štefana Boeskaia a Gabriela Báthoryho. Nasledujúce časti práce sa venujú práve takým sikulským šľachticom, ktorí žili a pôsobili v počiatoch 17. storočia a dokázali využiť najmä vojenské udalosti doby na budovanie vlastnej vojenskej kariéry, ako napríklad Andrej Lippai, Andrej Geréb či Andrej Bögözi.

Posledná kapitola je sumárom faktov predchádzajúcich kapitol a zároveň všeobecnou analýzou hlbokých a zložitých spoločensko-právnych procesov vedúcich k radikálnej premene celého sikulského spoločenstva v období raného novoveku. Prácu funkčne dopĺňa množstvo máp, tabuliek, menný a miestny register.

Práca historičky Judit Balogh je odrazom jej dlhoročného vedeckého záujmu, prinášajúca množstvo nových poznatkov o danej problematike a je nepochybne prínosom pri poznávaní ranonovovekých dejín Sedmohradska a jej obyvateľstva.

Annamária Kónyová

Monument revue.

2, 2013, č. 2, 76 s. ISSN 1338-807X.

Relatívne novým počínom Pamiatkového úradu Slovenskej republiky je vydávanie časopisu na prezentáciu vedeckého poznávania kultúrneho dedičstva s názvom *Monument revue*. Jeho predchodcom bol *Informátor Archívu Pamiatkového úradu SR*. *Monument revue* vychádza od roku 2012 s periodicitou dvakrát ročne. Najnovšie číslo časopisu prináša mnoho zaujímavých informácií pre čitateľa so záujmom zameraným hlavne na slovenské kul-

túrne dedičstvo a pamiatkovú starostlivosť. Rubrika veda a výskum obsahuje deväť príspevkov ktoré sa upriamujú na ochranu pamiatkových rezervácií a pamiatkových zón. Päť príspevkov má všeobecnejší charakter a štyri pojednávajú o konkrétnych prípadoch ochrany pamiatkových území.

Príspevok Ľudmily Husovskej: Formovanie ochrany historického urbanizmu – pamiatkové rezervácie a pamiatkové zóny (s. 2 – 10), v úvode obsahuje charakteristiku urbanistiky ako vedeckej disciplíny, upresňuje príčiny a potrebu jej vzniku. Pre priblíženie problematiky sú v úvodnej časti štúdie definované základné (urbanistické) pojmy ako historické jadro, dedina, mesto, sídlo, sídlisko. Ďalej sa autorka venuje ochrane historického urbanizmu na Slovensku. Prezentuje postupný vývoj pamiatkovej ochrany sídel, kde uvádza aj stručný popis základných dokumentov o ochrane urbánných celkov európskeho významu (aténska charta a benátska charta). Vykreslila vývoj ochrany urbanistických sídel na Slovensku, to ako bola ich ochrana zakotvená v legislatíve a ako to vyzeralo v praxi.

Viera Dvořáková v príspevku: Pamiatkové územia – nádeje a realita (s. 10 – 14), stručne popisuje cestu pamiatkovej ochrany pamiatkových území na Slovensku. Dôraz však kladie na popis súčasného stavu, čo do výskytu a počtu pamiatkových rezervácií a pamiatkových zón na území Slovenska. Hlavnú líniu príspevku tvorí zamyslenie sa nad zmenou súčasného stavu vo vyhlásení, či zrušení pamiatkových území. Upozorňuje na zložitost' ich ochrany, kedy ochrana tohto druhu postupuje pomalými krokmi.

Tomáš Kowalský sa v príspevku: *Poznámky ku genéze pamiatkovo chránených území a ochranných pásiem* (s. 14 – 19), venuje vývoju ochrany pamiatkových území Slovenska od čias, kedy toto územie spadalo do rakúsko-uhorskej monarchie. Vymenováva kľúčové zákony pojednávajúce o pamiatkovej ochrane sídelných územných celkov s dôrazom na vyhlasovanie ochranných pásiem. Stručne popisuje uvedenie týchto zákonov do praxe. Poskytuje prehľad činnosti štátnej správy a orgánov, ktoré pamiatkovú ochranu vykonávali.

Z príspevku Anny Tuhárskej: *Kultúrna krajina v kontexte svetového dedičstva UNESCO* (s. 19 – 22) sa dozvedáme o definícii pojmu kultúrna krajina a o všeobecných začiatkoch záujmu o kultúrnu krajinu ako o predmet (pamiatkovej) ochrany. Najviac pozornosti autorka venovala analýze kľúčovej zmluvy La Petite Piere z roku 1992, ktorá sa zaoberá spomínanou problematikou. Táto zmluva priniesla zmenu v chápaní kultúrnej krajiny ako interakcie medzi kultúrnou a prírodnou zložkou. Dovtedy nebol tento fakt samozrejímavý a kultúrna a prírodná zložka sa často oddeľovala.

Fenomén vzniku mesta na zelenej lúke popisuje príspevok Petra Andrášiho: *Zrod prvého moderného mesta na Slovensku. Urbanistický vývoj Partizánskeho v jeho počiatočnom období (1938 – 1960)* (s. 22 – 28). Partizánske sa začalo budovať v roku 1938, pre potreby súkromnej firmy Baťa. Autor popisuje stavebný plán Jiřího Voženilka z roku 1946, podľa ktorého sa postupovalo pri stavbe mesta. K popisom jednotlivých stavebných fáz Partizánske-

ho pripája aj dobové plány. Príspevok obsahuje aj vývoj názvu mesta.

Dagmara Baroková a Eduard Zvarik sú autormi príspevku pojednávajúcom o vidieckej pamiatkovej zóne Nižná Boca: *Príspevok k urbanistickému vývoju a stavu zachovania historickej štruktúry a hodnôt architektúry v Nižnej Boci*. (s. 28 – 32). Úvod príspevku je venovaný popisu postupného (legislatívneho) vývoja pamiatkovej ochrany aplikovanej v obci Nižná Boca, geografickej lokalizácii obce a stručným dejinám obce od prvej písomnej zmienky. Ďalej sa autori podrobnejšie venujú charakteristike pôvodnej zástavby obce a jej včleneniu do krajiny. Rozlišujú starší vývojový typ z 18. a 1. polovice 19. storočia, a mladšiu vývojovú líniu bocianskeho domu z konca 19. a prvej polovice 20. storočia. Podrobnejšie charakterizujú aj architektúru jednotlivých typov domov. Popisujú aj problém zástavby realizovanej v 2. polovici 20. storočia a začiatkom 21. storočia. Autori v príspevku nabádajú k zvýšenej ochrane objektov ale i prostredia/okolia obce.

Situáciu urbanistického vývoja medzivojnovovej Bratislavy nám približuje príspevok Bronislavy Porubskej: *Regulácia Bratislavy v medzivojnovom období. Súťaž na reguláciu okolia Michalskej brány* (s. 32 – 38). Potrebám rozrastajúcej sa Bratislavy v období po prvej svetovej vojne sa malo prispôbiť aj historické centrum mesta (pôvodne obstané hradbami). Autorka popisuje proces výberu plánu, podľa ktorého sa mala uskutočniť regulácia časti starej Bratislavy, konkrétne okolia Michalskej brány. Autorka v príspevku zachytáva

vývoj príprav tejto regulácie. Podrobne sa venuje popisom regulačných plánov ktoré vzišli zo súťaže na regulačnú a zastavovaciu úpravu tejto časti mesta. Súčasťou textu sú aj skice z popisovaných regulačných plánov a dobové fotografie ulíc, ktorých sa mala regulácia dotýkať.

Súčasný stav v pamiatkovej rezervácii ľudovej kultúry v Brhlovciach opisuje Imrich Tóth v príspevku : Brhlovce – ožívajúce skalné obydlia (s. 38 – 39). Autor konštatuje kladnú zmenu postojov obyvateľov Brhloviec ku kultúrnej propagácii ich obce. Túto zmenu porovnáva so stavom, aký bol v obci v roku 2006 pri poslednej aktualizácii zásad pamiatkovej starostlivosti pre túto lokalitu. V minulosti bol u miestneho obyvateľstva pozorovaný nezáujem o propagáciu fenoménu lokality Brhlovce. V súčasnosti hodnotí túto situáciu v myslení a aktivitách miestnych obyvateľov oveľa pozitívnejšie. Pozitívne v tomto smere hodnotí najmä činnosť občianskeho združenia, ktoré sa angažuje v týchto aktivitách. Kladne hodnotí aj zásahy krajského pamiatkového úradu Nitra, ktorý v období rokov 2012 – 2013 viedol v lokalite pamiatkové výskumy a podieľal sa aj na odstránení nevhodných zásahov, ktoré boli na týchto objektoch prevedené v minulosti. Peter Škulavík v príspevku: Pamiatkové územia ako súčasť pamiatkového fondu Slovenska (s. 39 – 42), poskytuje prehľadný zoznam pamiatkových rezervácií a pamiatkových zón na Slovensku, usporiadaný v tabuľkovom systéme. Uvádza aj ich typologické delenie.

Rubrika Monumentológia je v tomto čísle venovaná významnej osobnos-

ti, ktorá sa zaslúžila o vznik a rozvoj pamiatkovej starostlivosti v Uhorsku, a to Dr. Imrichovi Henzelmannovi. V októbri roku 2013 sme si pripomenuli dvesté výročie jeho narodenia. Rubriku tvoria tri príspevky. Prvý príspevok: Dr. Imrich Henzelmann – život a dielo, ktorého autorkou je Uršula Ambrušová (s. 42 – 44), obsahuje biografické údaje o Imrichovi Henzelmannovi, no i kľúčové udalosti spojené s jeho profesijným životom. Autorka sa zamerala najmä na jeho činnosť spojenú so založením Hornouhorskeho muzeálneho spolku v Košiciach a neskôr aj Hornouhorskeho múzea. Príspevok je doplnený zaujímavými obrazovými prílohami, akými sú napríklad cestopisné poznámky Imricha Henzelmanna. Príspevok Petra Budaia : Imrich Henzelmann, pamiatkár (s. 44 – 48), opisuje činnosť tejto osobnosti vo vzťahu k ochrane a vedeckému zhodnoteniu pamiatok. Autorom posledného príspevku z rubriky Monumentológia je opäť Peter Budai: Preklady dokumentov spojených s činnosťou Imricha Henzelmanna s dôrazom na pamiatky z územia Slovenska (s. 48 – 53). Autor uverejnil preklady štyroch dokumentov z produkcie Imricha Henzelmanna, ktoré majú súvis s pamiatkami regiónov Slovenska. Pôvodne boli dokumenty písané v maďarčine.

Pomerne rozsiahla rubrika Správy, podáva informácie o deviatich vedeckých podujatiach, uskutočnených v roku 2013 v Českej republike a na Slovensku ktorých hlavné zameranie súviselo s ochranou pamiatok, technickými postupmi pri reštaurovaní a ochrane pamiatok, či s dejinami umenia a i. Výnimku tvorí jedna správa z prehliadky ostrova

Cyprus, zameraná na jeho historicko-architektonické pamiatky.

V rubrike si Gabriel Lukáč pri príležitosti 65. narodenín prof. Michala Slivku zaspomínal na ich spoločné zážitky a stručne predstavil jeho biografii. Dňa 29. 10. 2013 nás opustila historička umenia Soňa Zrubcová, spomienkou na túto osobnosť do časopisu prispela Danica Ilievová. V poslednej rubrike časopisu s názvom Knižnica sú uverejnené anotácie aktuálnych publikácií.

Druhé číslo časopisu Monument revue roku 2013, je zamerané najmä na problematiku ochrany pamiatkových území, no prinieslo mnoho zaujímavých informácií zo širokého spektra vedecko-výskumnej činnosti PÚ SR. Pestrosťou a zaujímavosťou obsahu má predpoklady osloviť nielen odbornú, ale i laickú verejnosť.

Magdaléna Marjaková

Русская акция помощи в Чехословакии:
история, значение, наследие.

Составители : Л. Бабка и И.

Золотарев. Прага : Национальная библиотека Чешской Республики – Славянская библиотека; гражданское объединение

«Русская традиция», 2012. – 359 с., 70 илл. – ISBN 978-80-7050-609-7; 978-80-905145-1-5.

Publikácia Русская акция помощи в Чехословакии: история, значение, наследие (Ruská pomocná akcia: história, význam, dedičstvo) predstavuje zborník príspevkov prednesených na medzinárodnej vedeckej konferencii Ruská pomocná akce v Českosloven-

sku: historie, význam dědictví (k 90. výročí zahájení) konanej 4. – 5. oktobra 2011 v Klementine v Prahe. Štúdie publikované v zborníku sú venované 90. výročíu začatia Ruskej pomocnej akcie – unikátnemu projektu československej vlády, ktorý od roku 1921 podporoval mnohotisícovú vlnu emigrantov z bývalého cárskeho Ruska.

Zborník Русская акция помощи в Чехословакии: история, значение, наследие (Ruská pomocná akcia: história, význam, dedičstvo), ktorý zostavili Lukáš Babka a Igor Zolotarev, obsahuje 39 štúdií. Štúdie v zborníku, ktoré sú doplnené o čiernobiele dobové fotografie, sú publikované v ruskom jazyku spolu s resumé v českom jazyku. Autori v štúdiách priblížili význam a dedičstvo československého vládneho projektu, ale svoju pozornosť zamerali aj na osobnosti, ktoré sa vďaka finančnej a morálnej pomoci československej vlády stali významnými na celom svete.

Po úvodnom slove zostavovateľa Lukáša Babku a Igora Zolotareva, ktorý stručne načrtli históriu a význam Ruskej pomocnej akcie, je zborník rozdelený na šesť častí. Prvá časť zborníka obsahuje sedem štúdií, v ktorých je charakterizovaná genéza projektu Ruskej pomocnej akcie, postoj československých vládnych špičiek k projektu, ako aj ich vzťah k ruskej, ukrajinskej a bieloruskej emigrácii. K podnetným štúdiám tejto časti patrí napríklad štúdia Сопоставление взглядов Т. Г. Масарика и К. Крамаржа. Разница в понимании помощи русским эмигрантам (Porovnanie stanoviska T. G. Masaryka a K. Kramáňa. Rozdielne chápanie pomoci ruským emigrantom), ktorej autorom je Ra-

domír Vlček, ako aj štúdia Václava Vebera Политическая структура русской межвоенной эмиграции в Чехословакии и Русская акция помощи (Politická štruktúra ruskej medzivojnovnej emigrácie v Československu a Ruská pomocná akcia).

Druhá časť zborníka obsahuje štyri štúdie, ktoré približujú stanoviská a pozície vtedajšieho Slovenska k problematike emigrácie, ako aj vybrané témy týkajúce sa ukrajinskej a bieloruskej emigrácie. K podnetným štúdiám tejto časti patrí napríklad štúdia Lubice Harbuľovej Русская акция помощи и Словакия (Ruská pomocná akcia a Slovensko), v ktorej autorka priblížila hlavné centrá emigrácie na Slovensku, ako aj spolky a organizácie, ktoré si emigranti založili na území Slovenska.

V tretej časti zborníka, ktorá obsahuje osem štúdií, je charakterizovaný vplyv Ruskej pomocnej akcie na skutočnosť, že medzivojnovné Československo, a predovšetkým Praha, sa stalo centrom vedy, vzdelanosti a strediskom kultúrneho života emigrantov z bývalého cárskeho Ruska. Napríklad v štúdií Русские военные историки в Чехословакии (Ruskí vojenský historici v Československu), ktorej autorkou je Jelena Pavlovna Serapionova, je charakterizovaná činnosť a aktivity Krúžku pre štúdium prvej svetovej vojny, ako aj jeho predstavitelia. Ruská filozofická spoločnosť je predmetom štúdie Hanuša Nykla – Русское философское общество в межвоенной Чехословакии (Ruská filozofická spoločnosť v medzivojnovnom Československu) a činnosť Ruského inštitútu v Prahe a jeho

predstaviťov priblížil Michail Vladimirovič Kovalev v príspevku s názvom Русский институт в Праге в контексте российско-чешских интеллектуальных связей 1920—1930-х годов (Ruský inštitút v Prahe v kontexte rusko-českých intelektuálnych stykov v rokoch 1920 – 1930).

Štvrtá časť zborníka obsahuje štyri štúdie, ktorých autori sa zamerali na vydavateľské aktivity emigrantov. Nadežda Vasiljevna Ryžak analyzovala novinové články v emigrantskej periodickej tlači, ktoré boli venované Ruskej pomocnej akcii; Xenija Borisovna Jegorova priblížila pražské vydavateľstvo Plamja; Oľga Nikolajevna Iljina opísala knižnú kultúru pražskej ruskej emigrácie a knižnice a knihovnícku a bibliografickú činnosť ruskej a ukrajinskej emigrácie charakterizoval vo svojej štúdií Jiří Vacek.

V piatej časti zborníka, ktorý obsahuje štyri štúdie, sa pozornosť autorov sústredila na dedičstvo Ruskej pomocnej akcie. Napríklad Marina Viktorovna Dobeševa vo svojej štúdií opísala históriu pražskej nekropoly – Olšanského cintorína.

Predmetom poslednej časti zborníka, ktorá obsahuje dvanásť štúdií, je predstavenie osudov vybraných jednotlivcov. V štúdiách sú priblížené životné osudy osobností ako Václav Gírsa, Jozef Gírsa, Arkadij Averčenko, Peter Semjenovič Boborvskij, Jevgenij Nikolajevič Čirikov a ďalší.

Zborník Русская акция помощи в Чехословакии: история, значение, наследие (Ruská pomocná akcia: história, význam, dedičstvo) možno hodnotiť pozitívne, nakoľko táto publikácia obsahuje doposiaľ nepublikované

informácie, čím sa sprístupnili nové poznatky o takom významnom projekte československej vlády nielen odbornej, ale aj širokej verejnosti.

Luciána Hoptová

SEGEŠ, Vladimír.

Remeslá a cechy v starom Prešporoku.

Bratislava : Vydavateľstvo Marenčín PT, 2010, 301 s. ISBN 978-80-8114-049-5.

Remeselnícka výroba a cechy boli v minulosti dôležitou súčasťou stredovekých a novovekých miest a výrazným spôsobom dotvárali kolorit mestského života. Remeslá vytvárali veľmi širokú škálu činností s cieľom uspokojiť rôzne aspekty života (od stravovania, odievania, bývania, obrany, kultivácie vlastného okolia a pod.). Zánikom či transformáciou remesiel a cechov sa však mnohé s tým súvisiace pomenovania a slová vytratili z používania a aj mnohé doteraz používané frazeologizmy strácajú na svojom pôvodnom význame. Cieľom autora predstavovanej knihy bola práve snaha predstaviť dávny a v mnohom už zabudnutý svet remeselných dielní a rôznych stránok života danej society. Primárnym predmetom záujmu autora bolo priblíženie remesiel a ich záujmových združení – cechov v slobodnom kráľovskom meste Prešporok, ktoré bolo istý čas aj metropolou Uhorského kráľovstva.

Práca je rozdelená do dvoch častí, pričom v prvej sa autor venuje vývinu mesta a remesiel v Prešporoku od stredoveku až po ich zánik začiatkom 20. storočia. V jednotlivých kapitolách

opisuje vznik a výsady slobodného kráľovského mesta Prešporok, societu mesta, najstaršie remeslá v meste, prešporské trhy a jarmoky. Osobitne sa venuje otázke cechov, cechovým artikulám, vykresľuje premeny remesiel a cechov v 18. a 19. storočí. V poslednej kapitole tejto časti je predstavené pôsobenie remeselníkov Prešporoku po zániku cechov.

Druhá časť práce predstavuje skôr praktickú časť knihy, ktorá je akýmsi exkurzom do života takmer osemdesiatich remesiel a cechov v abecednom poradí pôsobiacich v danom časovom úseku v Prešporoku. Pri každom remesle je uvedené jeho latinské, nemecké i maďarské pomenovanie, ako aj staršie slovenské názvy danej činnosti. Autor opisuje základnú náplň práce remeselníka, špecifiká danej výrobnéj činnosti, najstarší výskyt remesla v meste, zriadenie cechu a aj jeho pôsobenie v nasledujúcich obdobiach. Práca je vhodne doplnená bohatým obrazovým i textovým materiálom umožňujúcim lepšie a prehľadnejšie preniknutie do danej problematiky.

Predstavovaná práca Vladimíra Segeša je zaujímavou sondou do života starého Prešporok, kde na základe poznávania remeselníckej výroby a fungovania cechov sa získa aj celkový obraz o hospodárskom, politickom i kultúrnom živote mesta a jeho obyvateľov v minulosti.

Annamária Kónyová

Leveltári Szemle.

63, 2013, 3. szám. 96 o. ISSN 0475-6047.

Veľká časť odbornej obce sa usiluje, okrem udržania dostatočne kvalitného obsahu, o zaradenie svojich periodík do rôznych citačných databáz. Je to snaha pochopiteľná a má svoje opodstatnenie. Napriek tomu stále existujú časopisy, ktorých vydavatelia o toto zaradenie aspoň zatiaľ neprejavujú väčšiu snahu. Do tejto kategórie patrí aj niekoľko pozoruhodných, profesionálne orientovaných periodík. V tomto smere si zaslúži pozornosť i štvrťročne vydávaný časopis *Leveltári Szemle*, vydávaný Maďarským národným archívom v Budapešti.

Svojou formou, rozdelením na jednotlivé rubriky i obsahom, predstavuje klasické odborné periodikum. Svoje miesto si tu okrem rozsiahlejších vedeckých štúdií, zaradených do kategórií venovaných historiografii, histórii či aktuálnym problémom archívniectva, nachádzajú i kratšie správy, informácie o inštitúciách, publikáciách a rôzne zaujímavosti. Spomedzi viacerých nielen rozsahom, ale tiež obsahom zaujímavých textov zaradených do tretieho čísla tohto časopisu, možno podľa nášho názoru spomenúť aspoň tri. V prvom z nich nazvanom *Gazdasági archívumok az Egyesült Államokban: a Baker könyvtár*, sa L. Kőcze venuje problematike zhromažďovania a spracovávania archívnych materiálov predovšetkým z oblastí hospodárstva. Práve v závere dvadsiatyh rokov minulého storočia založená Bakerová knižnica, sa od svojho vzniku sústreďovala na to, aby z rôznych častí úze-

mia USA alebo z jednotlivých oblastí podnikania zhromažďovala dôležité materiály, a tak v podstate zabezpečovala úlohu akéhosi štátneho hospodárskeho archívu. Práve vznik a pôsobenie tejto inštitúcie však rýchlo ukázali, aké komplikované bude realizovať túto úlohu, nielen z hľadiska zhromažďovania materiálu či jeho sprístupňovania, ale i vytvorenia celkovej koncepcie práce tejto inštitúcie.

K zaujímavým textom patrí i štúdia Cs. Katonu, nazvaná *Montaillou és Santena: Néhány gondolat a mikroörténelem két klasszikusáról és (főleg) egyebekről*. Ako by mal postupovať historik pri svojich výskumoch a ich prezentácii pred odbornou verejnosťou? Základom podľa všeobecne akceptovaných zásad bol, je a bude dobový prameň. Jeho výber, spracovanie a spôsob interpretácie to všetko je však už záležitosť autora. A ako ukazuje nielen na postupoch a názoroch dvoch vybraných klasikov sám autor textu, možnosť inšpirovať sa je naozaj viac ako dost'. Nie každý z uvedených postupov si síce získal jeho sympatie, v konečnom dôsledku však každý, väčší či menší zvolený úsek dejín či oblast', ktoré môžeme zahrnúť pod pojem „mikrohistória“, sú jedinečné a špecifické. A taký by mal byť aj výsledok práce historika.

Medzi málo známe a nedostatočne spracované okruhy problémov patrí napríklad správa a hospodárenie veľkých majetkových komplexov, nachádzajúcich sa na území bývalého Uhorska. Autorka A. Szilágyi sa v štúdiu *Egy maradványuralom birtokigazgatása a családgyűlési jegyzőkönyvek tükrében*, venuje osudom niekdajšieho roz-

siahleho Harruckernovského panstva. Zachytáva ho v mimoriadne zaujímavom okamihu, v závere 18. storočia po vymretí všetkých priamych mužských potomkov tejto rodiny. Existujúci dedičia sa po krátkom prechodnom období rozhodli panstvo rozdeliť na päť častí. I napriek tomu však dochádzalo k ďalším spoločným stretnutiam ešte nasledujúceho viac ako pol storočia, až do roku 1853. Materiály uložené v Maďarskom národnom archíve v Budapešti umožňujú nahliadnúť nielen do účtov, zmlúv, pokladničných denníkov a ďalších formálnych náležitostí spoločne i jednotlivu spravovaných častí pôvodného rozsiahleho panstva. Na základe zachovaných zápisníc možno sledovať tiež vzájomné spory vlastníkov, priebeh stretnutí či realizáciu spoločných záležitostí, ako napríklad dohody o forme správy, delení výnosov, menovaní správcov, úradníkov či advokátov, pokladnicu ale i vedení archívu panstva. Ten sa vďaka solídnemu vedeniu udržal a zachoval až do súčasnosti, čím sa vytvorila cenná aj keď stále málo využitá informačná báza pre bádateľov.

Časopis Maďarského národného archívu v Budapešti prináša v pravidelných intervaloch celý rad informácií, ktoré však nie sú určené výlučne pre pracovníkov archívov. Vďaka dostupnosti prostredníctvom internetu umožňuje ľahko vyhľadávať a vybrať si zaujímavé či potrebné materiály, pričom vďaka pestrej skladbe tvorí súčasne cenný zdroj inšpirácie. A aj keď sa v jednom z príspevkov sledovaného čísla jeho autor vyjadril, že : „... *opis dejín nie je umeleckou záležitosťou*“, v niektorých výnimočných

prípadoch sa výsledok práce historika k umeniu našťastie veľmi blíži.

Patrik Derfiňák

NETREBA, Jurij.

Protystojannja dyplomatyčnych predstavnyctv USRR ta UNR v Nimeččyni (1921 – 1922).

Kyjiv, 2012. 203 s. ISBN 978-966-02-6326-0.

Monografia ukrajinského historika Jurija Netrebu pod názvom Rozpor diplomatických zastupiteľstiev USSR a UNR v Nemecku (1921 – 1922) sa zaoberá diplomatickou vojnou dvoch proti sebe stojacích ideologických a politických táborov na Ukrajine. Autor vo svojej práci analyzuje obdobie Ukrajiny vo vzťahu k Nemecku, ktoré sa spája s bojom za nezávislosť, vytváraním Ukrajinskej sovietskej socialistickej republiky, zánikom Ukrajinskej národnej republiky a snahe udržať si nezávislosť. Nemecko v období prvej svetovej vojny zohrávalo dôležitú úlohu pri formovaní samostatnej Ukrajiny. Preto ukrajinsko-nemecké vzťahy majú hlboké historické podklady. Prvé diplomatické strety Nemecka s predstaviteľmi samostatnej Ukrajinskej národnej republiky a predstaviteľmi sovietskej Ukrajiny majú svoj začiatok na rokovaniach v Breste v decembri 1917 – februári 1918. Došlo k uzavretiu mierovej dohody medzi Nemeckom a Ukrajinskou národnou republikou. Zároveň bola uzatvorená dohoda o vojenskej pomoci, ktorú poskytlo Nemecko Ukrajinskej národnej republike v boji proti boľševickej armáde. Nemecko bolo prvou krajinou,

ktorá medzinárodne uznala samostatnú Ukrajinskú národnú republiku.

Historik Jurij Netreba sa zameľal na obdobie rokov 1921 až 1922, kedy sa k moci na Ukrajine dostala sovietska vláda. Pozorne sleduje politiku Nemecka voči Ukrajine v období, kedy v politickom popredí boli ukrajinskí boľševici na čele s Rakovským. Na prvých stranách úvodnej kapitoly tejto publikácie nám problematiku ukrajinskej boľševickej diplomatickej vojny priblížil historik Pavlo Haj-Nyžnyk. Poukázal na to, že táto oblasť, ktorú si Jurij Netreba vybral za predmet svojho výskumu, je pomerne málo spracovaná v ukrajinskej historiografii. Haj-Nyžnyk uviedol, že táto téma by mala byť považovaná za veľmi dôležitú pri chápaní tých procesov, ktoré sa uskutočnili priamo na Ukrajine, ale aj mimo nej, v dvadsiatych rokoch 20. storočia.

Prvá kapitola s názvom Stanovenie diplomatických vzťahov medzi USSR a Nemeckom, nás oboznamuje so začiatkami diplomatických kontaktov Nemecka s Ukrajinou, ktoré začali na mierových rokovaníach v Breste v roku 1918. Autor analyzuje situáciu Nemecka po prvej svetovej vojne, podpísanie Versaillskej mierovej dohody a politiku štátov Dohody voči Nemecku ako jeden z dôvodov, ktoré podnietili zblížovanie sa Nemecka s boľševickým Ruskom a začiatok vzťahov s Ukrajinou sovietskou socialistickou republikou. Spočiatku kontakty Nemcov prítomných na Ukrajine a formujúcej sa boľševickej vlády na Ukrajine neboli priaznivé. Boľševici začali proti Nemcom partizánsku vojnu. Porážka Nemecka v prvej svetovej vojne zme-

nila situáciu a bola aj dôvodom odchodu nemeckého vojska z Ukrajiny. Dňa 13. januára 1919 podpísala Ukrajinská sovietska socialistická republika dohodu s Nemeckom, kde bola zahrnutá potreba evakuovať nemecké vojsko z ukrajinského územia. Autor v prvej kapitole poukázal na to, že Nemecko predstavovalo pre ukrajinských boľševikov možného partnera v boji proti štátom Dohody a Poľsku.

V druhej kapitole Informačná vojna medzi sovietskou Ukrajinou a národnými silami sa autor pokúsil načrtnúť snahu týchto dvoch politických táborov ako uspieť v diplomatických vzťahoch s Nemeckom. V neprospech voči boľševickej Ukrajine sa stal fakt, že časť politického prostredia Nemecka výrazne podporovala ukrajinskú emigráciu, ktorá stala v opozícii voči sovietskej vláde Ukrajiny. Ukrajinskí emigranti podporujúci politiku Simona Petľuru, ktorý od roku 1919 stál na čele Ukrajinskej národnej republiky, rozpútali aktívnu protiboľševickú kampaň v nemeckej tlači. Ich snahou bolo zhoršiť kontakty ukrajinských sovietskych predstaviteľov s politickými kruhmi Nemecka. Jurij Netreba popisuje úlohu sovietskej rozviedky v tomto diplomatickom boji. Jej cieľom sa stalo úsilie o rozklad ukrajinskej politickej emigrácie v Nemecku, diskreditácia štruktúr ukrajinskej emigrácie pred zahraničnými vládami a spoločnosťou. Najdôležitejšou funkciou diplomatických agentov sovietskej rozviedky bolo rozloženie ukrajinskej emigrácie v tých krajinách, ktoré po roku 1917 vytvorili samostatné štáty.

V kapitole Diplomatická vojna okolo ukrajinských finančných

fondov Nemecku približuje zložitý problém v rozvoji ukrajinsko-nemeckých vzťahoch, ktorým bolo vrátenie financií Ukrajinského štátu Pavla Skoropadského vláduceho na Ukrajine v roku 1918. Tie sa nachádzali v nemeckých bankách. Táto otázka navrátenia financií sa dostala do popredia vo vzájomných vzťahoch Ukrajiny s Nemeckom v roku 1920. Dôvodom bola zložitá politická a vojenská situácia na Ukrajine, kedy bola veľká časť financií potrebná na pokračovanie vojny za udržanie samostatnosti. V nemeckých bankách sa nachádzalo približne sedemdesiatpäť miliónov mariek, patriacich Ukrajine za obilie a železničný materiál, ktorý Nemci odviezli z Ukrajiny v období z konca prvej svetovej vojny. Okrem týchto prostriedkov sa v rôznych nemeckých bankách nachádzalo ešte asi štyristo miliónov mariek, ktoré boli uložené na konto ukrajinského štátu počas jeho činnosti. Autor analyzuje tento zložitý problém, ktorý stál v záujme viacerých politických skupín: Direktória Ukrajinskej národnej republiky, prívržencov hejtmana Skoropadského, vlády Ukrajinskej sovietskej socialistickej republiky a tiež predstaviteľov ruského „bieleho hnutia“. Diplomatieké rokovania, ktoré viedli jednotlivé politické skupiny s Nemeckom neboli úspešne. K neúspechu rokovaní prispela aj ostrá diplomatická vojna medzi predstaviteľmi Ukrajinskej národnej republiky a Ukrajinskej sovietskej socialistickej republiky.

Záverečná kapitola Zhrnutie činnosti ukrajinských diplomatických predstaviteľov v Nemecku nás oboznamuje s osobnosťami ukrajin-

ského diplomatického prostredia. Zároveň približuje obdobie pôsobenia vlády Ukrajinskej národnej republiky v emigrácii, jej diplomatické kontakty s Nemeckom a posledné diplomatické úspechy Ukrajinskej sovietskej socialistickej republiky na medzinárodnej scéne pred vzniknutím Sovietskeho zväzu. To malo za následok vytvorenie jediného ministerstva zahraničia pre všetky zväzové republiky. Záver publikácie je doplnený prílohou, ktorá obsahuje ukážku dokumentov, týkajúcej sa diplomatických vzťahov Ukrajiny s Nemeckom. Dokumenty sa nachádzajú v Centrálnom štátnom archíve vyšších orgánov vlády a samospráv Ukrajiny v Kyjeve.

Monografia ukrajinského historika Jurija Netrebu Rozpor diplomatických predstaviteľov USSR a UNR v Nemecku (1921 – 1922) predstavuje publikáciu, ktorá sa venuje konkrétnej problematike v období, ktoré je v ukrajinskej historiografii považované za najdôležitejšie na ceste k ukrajinskej štátnosti a samostatnosti. Nemecko ako vonkajší faktor zohralo významnú úlohu vo vnútornom vývoji Ukrajiny najmä v roku 1918, kedy sa vytvorili aj prvé diplomatické kontakty a vzťahy s ukrajinským politickým prostredím. Táto publikácia predstavuje kvalitnú analýzu problematiky diplomatických vzťahov Ukrajiny s Nemeckom v rokoch 1921 – 1922 na pozadí politického boja vo vnútri krajiny.

Štefánia Kováčová

KORYTAROVÁ, Lenka a kol.
Promýšlet Evropu dvacátého století –
Evropa sjednocená / rozdělená.
Brno : Matice Moravská, 2012. 315
s. ISBN 978-80-86488-96-7.

Dňa 9. – 10. apríla 2012 sa v Brne uskutočnil prvý ročník vedeckej doktorskej konferencie. Na tomto podujatí vystúpili mladí vedeckí pracovníci z Čiech, Slovenska a Poľska, aby prezentovali výsledky svojej práce v zaujímavých príspevkoch. Z tohto podujatia vzišla kolektívna publikácia *Promýšlet Evropu Dvacátého století – Evropa sjednocená/rozdělená*, ktorá obsahuje sedemnást' podnetných príspevkov, ktoré na konferencii odzneli a sú venované európskym dejinám dvadsiateho storočia.

Prvé slová v úvode publikácie patria doc. PhDr. Vladimírovi Goněcovi, DrSc., ktorý zdôraznil potrebu zvýšenia záujmu o problematiku všeobecných dejín v historiografii. V prvej štúdií pod názvom *Nový svět Isaiaha Bowmana: Americká koncepce usporádaní Evropy po prví světové válce* nám autor Peter Cimal približuje prácu významného amerického geografa Isaiaha Bowmana a jeho pohľad na Európu medzivojnového obdobia. Browman vo svojej práci *The New World: Problems in Political Geography* (Nový svet: problémy v politickej geografii) rozvinul koncepciu o usporiadaní sveta po prvej svetovej vojne, ktorá mala zrodiť novú Európu. Autor štúdie analyzuje tri roviny Browmanovej koncepcie, ktorými sú: medzinárodné prostredie a vzťahy, štáty a jednotky systémov, ktoré tieto štáty vytvárajú a Spoločnosť národov ako svetovú in-

štitúciu chrániacu nové svetové usporiadanie.

Jaroslav Kadlec sa vo svojom príspevku *Smlouva o ochraně menšin* (Traktat mniejszościowy) a poľská národná demokracie zaoberá postojmi československých a poľských politikov voči Zmluve o ochrane menšín, ktorá bola súčasťou Versailleskej mierovej zmluvy po prvej svetovej vojne. Táto zmluva mala chrániť predovšetkým židovské obyvateľstvo a zmierniť protizidovské nálady hlavne v Poľsku. Poľskí politici videli v tejto, podľa nich vynútenej zmluve ohrozenie svojich národných aktivít. Ako uviedol autor „[...] dôvodom bol strach zo vzniku organizovanej menšiny vo vnútri štátu, ktorá mohla narušiť jeho stabilitu a hranice“ (s. 50).

Kontroverzná politika Vatikánu voči nacistickému Nemecku je témou príspevku Terezy Dvořákovéj *Pius XII., papež, který mlčel*. Autorka nás vo svojej práci zoznamuje s osobnosťou Eugenia Giuseppeho Maria Pacelli, pápeža Pia XII. a jeho postojmi k Hitlerovi. Jeho politika voči nastupujúcemu nacizmu je nazývaná politikou mlčania. Už počas druhej svetovej vojny zazneli kritické hlasy na adresu Pia II, ktorého nazývali nacistom a antisemitom. Po obsadení Talianska nacistami sa pápež snažil ovplyvniť otázku talianskych Židov, a to otvoreným odsúdením deportácií.

Autor Vladimír Naxera a jeho štúdia *Rusko a prostor středovýchodní Evropy ve 20. století* nám načrtáva vývoj ruského postavenia a jeho vplyv v stredovýchodnej Európe v dvadsiatom storočí. Sprevádza nás obdobím od zanikajúceho cárskeho impéria,

zmenou mocenského usporiadania a pomerov v stredovýchodnej Európe po druhej svetovej vojne. Značná časť štúdie je venovaná rozpadu Sovietskeho zväzu a jeho dôsledkom, kríze ruskej identity, ktoré sú v ruskej spoločnosti citeľné dodnes. Zároveň sa oboznamujeme s osobnosťou ruskej geopolitiky A. G. Duginom, ktorý sa hlási k tzv. neoeuroazijizmu.

Štúdia Leninovy návrhy na riešenie agrárnej otázky v Rusku v roce 1917 – Konec Stolypinovy agrárnej reformy? Alexandry Řehákovéj sa zaoberá Stolypinovou agrárnou reformou, začatou v roku 1906, ktorá mala riešiť hospodárske problémy Ruska. Agrárne reformy zohrávali veľmi významnú úlohu v dejinách. Proti Stolypinovy stal v opozícii Lenin, ktorý sa agrárnou otázkou zaoberal od roku 1903. Po októbrovej revolúcii 1917 Lenin vydal slávny Dekrét o pôde, ktorý posúval vývoj agrárnej politiky Ruska od konfiškácii statkárskej pôdy až po proces vytvárania kolchozov.

Autorka Luciána Hoptová vo svojej štúdií Vyhlásenie nezávislej Bieloruskej národnej republiky v kontexte vnútropolitického vývoja (1917–1918) približuje politické udalosti v Bielorusku po páde vlády Mikuláša II. Oboznamuje nás s aktivitami bieloruského národného hnutia, ktorého cieľom bolo vytvorenie autonómie v Bielorusku. Na druhej strane sa sovietske Rusko snažilo o legalizáciu boľševickej moci v Bielorusku. Dňa 9. marca 1918 bola Druhou ústavnou listinou vyhlásená Bieloruska národná republika. Ďalej nám autorka prináša zaujímavé informácie o rozporoch a problémoch, ktoré nastali v bieloruskom politickom pro-

stredí po vyhlásení samostatného štátu. Ako uviedla autorka „Nová republika – Bieloruska národná republika sa však nikdy nedočkala medzinárodného uznania zo strany veľmocí, vrátane sovietskeho Ruska a Nemecka“ (s. 103).

Ďalší príspevok autorky Jany Hrabovcovej nesie názov Vzťahy medzi Jugoslávií a Itálií v meziválečnom období. Zaoberá sa politickým konfliktom nového štátu Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov voči Taliansku v medzivojnovom období. Zdrojom konfliktu sa stalo vymedzovanie hraníc po prvej svetovej vojne medzi týmito krajinami. V práci autorka načrtáva zložitosť taliansko-juhoslovanských vzťahov, pri ktorých hrozilo vypuknutie vojenského konfliktu. V závere sa môžeme dočítať aj o Albánsku, ktoré sa doslova stalo jablkom sváru medzi Talianskom a Juhosláviou.

Poskytovanie azylu ľavicovým utečencom na základe teórie tzv. proletárskeho internacionalizmu je témou štúdie Internacionalizmus v praxi. Emigranti v komunistickém Československu Milana Bárta. Autor sa v práci zameriava hlavne na päťdesiate roky dvadsiateho storočia v Československu, ktoré sa ako súčasť sovietskeho bloku snažilo o poskytnutie pomoci komunistom a ľavičiarom z rôznych častí Európy. Centrom emigrantov sa stala Praha. Jedným z negatív týchto aktivít komunistického Československa boli medzinárodné komplikácie s krajinami, z ktorých emigranti pochádzali.

Príspevok Možnosti československé propagace ve Francii v letech 1960 – 1968 napísal Martin Hromek. Obsahom práce je téma, ktorá nás oboznamuje s otázkou propagácie Českoslo-

venska v kapitalistickom Francúzsku v rámci svojej kultúrnej zahraničnej politiky. Táto propagácia bola náplňou Spoločnosti France – Tchecoslovaquie, ktorá združovala Francúzov, sympatizujúcich s Československom. Medzi aktivity tejto inštitúcie patrilo organizovanie výstav, filmové predstavenia, ľudové zábavy spojené s významnými výročiami v Československu a iné.

V poradí desiatu štúdiu tejto kolektívnej publikácie Tomaša Řepu pod názvom Vyplácení odměn v boji s banderovci jako prostředek komunistické propagandy nám priblíži tému veľmi kontroverznú a často diskutovanú hlavne v súčasnej Ukrajine. Problematika banderovcov v súčasnej historiografii zaznamenáva množstvo protikladných postojov a diskusií historikov. Tomáš Řepa nás vo svojej práci sprevádza udalosťami od vzniku Organizácie ukrajinských nacionalistov v roku 1929 vo Lvove, až po povojnové udalosti, ktoré sú sprevádzané likvidáciou posledných oddielov aj na území Československa a Poľska.

V práci Tomáša Bosáka Labouristické koncepcie evropské spolupráce v letech 1945 – 1948 sa dočítame o viacerých koncepciách európskej spolupráce a bezpečnosti navrhovanej Britmi. Svoju úlohu pri návrhoch labouristických politikov zohrávala napríklad sovietska hrozba po druhej svetovej vojne. Pod vplyvom tejto hrozby bolo navrhované vytvoriť jednotný západný blok. Jedným zo zaujímavých návrhov bola koncepcia Tretej sily, v ktorej Británia mala zohrávať úlohu prostredníka medzi dvoma veľmocami.

Hospodárska politika a spolupráca je problematika, ktorú spracoval Jiří

Pokorný v príspevku Příčiny „krachu“ severské hospodářské spolupráce. V príspevku sa autor zamerával na spoluprácu Nórska, Švédska a Dánska v snahe zefektívniť možnosť uplatnenia vlastných výrobkov na zahraničnom trhu. Dozvedáme sa o vzniku hospodárskych inštitúcií, problémoch, ktoré boli sa vyskytli pri spoločnej hospodárskej politike týchto troch severských štátov. Najväčším úspechom spolupráce sa stal vznik Severskej rady v roku 1952, ktorá koordinovala hospodárske a politické zahraničné kroky svojich členov.

Strata dominantného postavenia Európy vo svetovom systéme je témou štúdie Jana Ptáčnika Euroskepticizmus jako prejav jednotnosti Evropy v její rozmanitosti. Čo vlastne Európu zjednocuje a čo rozdeľuje? Autor vysvetľuje pojem euroskepticizmus a ako jeden z dôvodov istej opozície voči Európskej únii uviedol nedôveru voči európskym inštitúciám. Aj napriek tomu uvádza „Európu vidím ako ďaleko jednotnejšiu, než si je sama ochotná pripustiť, čo vlna zdanlivého euroskepticizmu nevedome iba potvrdzuje“ (s. 222).

Jana Musilova a jej štúdiu Turecko a Ankarská dohoda: počatky turecké integrace poukazuje na snahy Turecka začleniť sa do Európskeho hospodárskeho spoločenstva. Po početných rokovaniach sa Turecko popísom v Ankarskej dohode v roku 1963 stalo členom EHS. Táto dohoda predstavovala kľúčový dokument Turecka na ceste k európskej hospodárskej integrácii.

Dvoji sjednocování Itálie ve 20. století, vnitřní sjednocení a začlenění do evropských struktur od autorky

Martiny Kafkovej je štúdiou, ktorá približuje vplyv Risorgimenta vo vývoji talianskeho štátu. Zároveň poukazuje aj na myšlienku federalizácie v Taliansku, ktorá sa objavila už v 16. storočí. V druhej časti práce nás autorka oboznamuje s hlavnými predstaviteľmi myšlienky federácie v Taliansku a Európe, ako boli napríklad Gaetano Salvemini a Ernesto Rossi.

Predposledným príspevkom je práca Agaty Matysiok Commemoration of anniversaries of the outbreak of the Slovak National Uprising in the light of the Czechoslovak press in 1945-1989 (Oslavy výročí vypuknutia Slovenského národného povstania vo svetle československej tlače v 1945 – 1989). Autorka vo svojej štúdií sleduje, akým spôsobom bola prezentovaná téma Slovenského národného povstania v tlači socialistického Československa. Sleduje aký mala v spoločnosti na vnímanie tejto udalosti vplyv komunistická propaganda a aký obraz o Slovenskom národnom povstaní poskytovala.

Posledný príspevok Počátky hnutí Solidarita v Polsku optikou českého tisku Petra Svobody sa zaoberá významným hnutím Solidarita, ktoré v poľskej spoločnosti zohrávalo v osemdesiatych rokoch 20. storočia významnú úlohu. Sústreďuje sa na spôsob hodnotenia Solidarity v československých periodikách. Autor za najbohatší zdroj informácií o udalostiach spojených zo Solidaritou považuje denník Rudé právo.

Táto kolektívna publikácia predstavuje súbor sedemnástich recenzovaných štúdií, v ktorých nám výsledky svojho bádania a výskumu predstavili mladí vedeckí pracovníci. Cieľom konferencie, ktorej výsledkom je táto pu-

blikácia bolo prezentovať, porovnávať a obhajovať zvolené témy, ktoré sa neraz v českej, slovenskej a poľskej historiografii začínajú ešte len objavovať.

Štefánia Kováčová

Po stopách zdraví a nemoci človeka a zvířat II.

Ed. Radek Slabotínsky, Pavla Stöhrová. Brno : Technické muzeum Brno, 2013. 132 s. ISBN 978-80-86413-99-0.

Zborník prác, resp. kolektívna monografia, ktorej druhý zväzok tvorí súčasť edície *Acta Musei Technici Brunensis*, predstavuje súbor vedeckých a odborných textov dvadsiatich dvoch autorov z českých a slovenských pracovísk. Medzi nimi sú zastúpení predovšetkým vysokoškolskí učitelia, pracovníci rôznych vedeckých inštitúcií, nemocníc a múzeí. Pestrá skladba autorského kolektívu je vcelku prirodzeným dôsledkom pomerne široko zvolenej problematiky, ktorá je súčasne tiež rámcovou témou vedeckej konferencie každoročne organizovanej na pôde Technického múzea v Brne. Tematicky je možné publikáciu rozdeliť do troch základných oblastí, konkrétne na medicínu, farmáciu a veterinárne lekárstvo, pričom autori jednotlivých textov sledovali ich odraz vo viac či menej vzdialenej minulosti.

Tematicky sú príspevky členené do štyroch častí rôzneho rozsahu. Do prvej zaradili príspevky, v rámci ktorých sa sledovaná problematika spája v rôznych formách s múzejníctvom. Zastúpené sú pritom charakteristiky konkrétnych zbierkových predmetov

alebo súbory výstav venované medicínskej problematike. Medzi z nášho pohľadu osobitne zaujímavé v tomto bloku možno zaradiť text V. Chňupkovej, s názvom *Súbor ľudských chorôb zo zbierkového fondu Hrádek u Nechanic*. Na konkrétnych historických artefaktoch autorka prezentuje zobrazovanie chorôb, resp. deformít cez zbierku portrétov datovaných do obdobia 17. – 18. storočia.

V druhom bloku venovanom otázkam spojeným s veterinárnym lekárstvom sa objavuje hneď niekoľko zaujímavých príspevkov, predovšetkým z obdobia novoveku a najnovších dejín. Osobitnú zmienku si zaslúži aspoň text zameraný na dosť špecifickú problematiku s názvom *Kapitoly z histórie zvärokleštičstvá na Bojkovsku*, ktorého autorom je T. Hamrlík. Táto profesia, i napriek tomu, že v minulosti mala značný význam, sa spravidla neteší veľkému záujmu bádateľov. Ako však samotný autor prezentuje, rozhodne patrí svojím výskytom už od staroveku k zaujímavým oblastiam dejín poľnohospodárstva a veterinárneho lekárstva. O to viac, že v sledovanom regióne sa stalo dôležitým sezónnym zamestnaním a prispievalo k obžive celých generácií miestnych rodín.

Najrozsiahljším, z hľadiska počtu príspevkov i tematickej pestrosti najbohatším, je v poradí tretí blok príspevkov. Zostavovatelia v rámci neho sústredili materiály zaoberajúce sa dejinami medicíny a farmácie. V tomto smere by si nesporne väčšina publikovaných prác zaslúžila podrobnejšiu zmienku. Z nášho pohľadu však ako osobitne prínosný možno spomenúť text K. Sedlickej a D. Motyčkovej, nazvaný

Hygienické pomery na českém venkově v první polovině 20. století. Stav a navrhované zmeny. Autorky na konkrétnych príkladoch prezentujú síce nevyhovujúci, v priebehu prvej polovice 20. storočia však stále celkom bežný stav v oblasti hygieny týkajúcej sa väčšiny vidieckeho obyvateľstva. Keďže predovšetkým z hľadiska existencie a šírenia nákazlivých chorôb sa v tomto smere stávala situácia stále nebezpečnejšou, v texte sú predstavené aj niektoré návrhy na jej zlepšenie. Nemenej zaujímavý je tiež materiál od T. Ambrusa, nazvaný *Granátové jablko jako symbol a dekorativní prvek ve zdravotnických zařízeních Milosrdných bratří*. Po úvodnom vstupe venovanom dejinám rádu, sa zaoberá symbolikou spojenou s týmto mníšskym rádom. V tomto smere sa dominantným symbolom, ale súčasne tiež využívaným výzdobným prvkom stalo granátové jablko. To sa objavuje ako symbol plodnosti už v staroveku. V prípade objektov patriacich rádu Milosrdných bratov však vystupuje do popredia skôr vo význame liečivého prostriedku.

Do posledného bloku, venovaného zaujímavej, no stále pomerne málo známej problematike výstavby zdravotníckych objektov v minulosti, zaradili zostavovatelia dva texty. V tomto prípade predovšetkým B. Petráková v štúdií *Architekt Dušan Jurkovič – lázeňské stavby v Luhačovicích a jejich léčebné využití*, predstavuje nielen samotné ubytovacie zariadenia, ale tiež širšie zázemie kúpeľov. Bazény, hospodárske stavby i drobné objekty určené na špecializované liečebné procedúry či spríjemnenie prostredia, predstavujú často inak nepovšimnuté,

no pre prevádzku kúpeľov mimoriadne dôležité objekty.

Publikácia vydaná Technickým múzeom v Brne predstavuje zaujímavý a pre poznanie viacerých oblastí našich dejín cenný informačný, ale i inšpiračný zdroj. Mnohé z príspevkov dokazujú, že napriek dlhoročnej usilovnej práci bádateľov je i v tejto oblasti stále, čo skúmať.

Patrik Derfiňák

SZÖGI, László,

***Закарпатські студенти в
європейських університетах 1407
– 1919.***

Kárpátaljai diákok az európai egyetemeken 1407 – 1919. Kijev; Budapest : ELTE, 2013. 204 s. ISBN 966-8126-60-2.

Obľúbenou témou historickej vedy v Strednej Európe je skúmanie navštevovania zahraničných univerzít, keďže v dejinách viacerých národov bola peregrinácia počas celých stáročí jedinou možnosťou ako dosiahnuť vysokoškolské vzdelanie. Pre národy Strednej a Východnej Európy, ktoré disponovali málo rozvinutým systémom univerzít, slúži skúmanie novovekej peregrinácie aj dôležitému politickému cieľu. V procese vytvárania sa vedúcich vrstiev národnej inteligencie, politického, či hospodárskeho života, ale aj národného umenia zohrali nevyhnutne dôležitú úlohu zahraničné univerzity. V skúmanom období malo nemecké vysoké školstvo výrazný a rozhodujúci vplyv nielen na podunajské národy, ale aj na celý Balkán, na poľskú a ruskú inteligenciu a aj na viaceré územia Škan-

dinávie. Na niektorých častiach týchto území bolo v tomto období len málo univerzít, vysokoškolská sieť bola iba v zárodku, tak je pochopiteľné, že v záujme získania vysokého vzdelania si mnohí zvolili najznámejšie univerzity a vysoké školy dobovej Európy.

Tradícia peregrinácie v Uhorsku prekročila v každom období európsky priemer. Prirodzeným dôvodom toho je veľmi neskoré vybudovanie domáceho systému vysokých škôl, ale aj výrazná motivácia získať vzdelanie v niektorej z najväčších kultúrnych centier kontinentu. Skúmaním uhorskej peregrinácie sa už približne dve desaťročia zaoberá výskumný tím na Univerzite Loránda Eötvösa v Budapešti, ktorého vedúcim je Dr. László Szögi, historik, archivár, bývalý riaditeľ Univerzitnej knižnice ELTE a archívu ELTE, uznávaný bádateľ peregrinácie z Uhorska. Cieľom tejto skupiny výskumníkov je príprava kompletnej databázy s menami uhorských študentov, ktorí sa v rokoch 1100 až 1918 zapísali na niektorú z európskych univerzít, primárne na základe archívnych prameňov. Doteraz bolo vydaných 17 zväzkov, v ktorých bolo publikovaných približne 70 tisíc údajov o zahraničných zápisoch, pričom ďalšie zväzky sa pripravujú. Takáto databáza umožňuje aj získanie a analýzu údajov z jednotlivých regiónov, čo môže objasniť zaujímavé súvislosti z kultúrnych dejín a dejín školstva daného regiónu, pomôcť dotvárať obraz o národnostných a konfesijných zmenách v regióne a ponúknuť údaje k dejinám menších spoločenstiev, prípadne rodín.

V predkladanej monografii je predstavený zoznam študentov zo Zakarpat-

skej oblasti, ktorí navštevovali niektorú z európskych univerzít v rokoch 1407 až 1919. Publikovaná databáza obsahuje všetky údaje, ktoré bolo možné zistiť z prameňov. Stredoveká časť je predstavená v samostatnej kapitole (s. 89 – 96), keďže v tomto prípade bola metóda bádania a vytvorenia databázy iná, ako v prípade novoveku. Pri stredovekej časti, keďže v prameňoch chýbali priezviská študentov, sú údaje publikované v rámci jednotlivých univerzít v časovom poradí podľa krstných mien. V kapitole o novovekom navštevovaní univerzít (s. 97 – 176) je poradie určené tiež podľa jednotlivých univerzít v časovom poradí podľa priezvisk študentov.

Predkladanú publikáciu by sme mohli rozdeliť na dve časti. Po krátkom dvojjazyčnom pozdrave, ktorého autorom je mimoriadny a splnomocnený veľvyslanec Ukrajiny v Maďarsku Yurii Mushka, nasleduje úvodná štúdia autora monografie, v ktorej na základe uverejnenej databázy analyzuje hlavné tendencie peregrinácie študentov zo Zakarpatskej oblasti. Štúdia je publikovaná vo dvoch jazykoch, v ukrajinskom (s. 9 – 51) a v maďarskom jazyku (s. 52 – 88). Hlavné tendencie navštevovania zahraničných univerzít analyzuje autor z viacerých hľadísk, podľa počtu študentov a miesta ich pôvodu v stredoveku, potom sleduje počet študentov, ktorí sa zapísali už v novoveku (po roku 1526), ďalšími hľadiskami sú národnosť, miesto pôvodu, vierovyznanie, ale priestor je venovaný aj študentkám, rozdeleniu podľa fakúlt a odboru, spoločenskému rozvrstveniu a navštevovaniu iných univerzít a škôl. Na konci štúdie autor objasňuje spôsob publikovania prameňov a zásady zos-

venia databázy, ďalej uvádza zoznam prameňov k stredovekej a k novovekej časti databázy.

Druhou časťou publikácie je zoznam mien študentov, ktorí sa zapísali na niektorú zahraničnú univerzitu v stredoveku (do roku 1526), resp. v novoveku. Pri publikácii údajov sa autor pokúsil uverejniť údaje rovnakého typu o každom študentovi, avšak upozorňuje, že vzhľadom na rôznorodosť prameňov to nebolo vždy možné. Počas zbierania údajov bolo autorovou snahou pozbierať o každom študentovi nasledovné informácie.

- Meno, s uvedením rôznych foriem mena, v pôvodnej verzii.
- Označenie diecézy, z ktorej študent prišiel na univerzitu.
- Miesto narodenia, resp. miesto pôvodu, v takej forme, ako to bolo uvedené v matrike, uvedúc aj neskorší maďarský názov obce. Keď sa miesto pobytu rodiny líšilo od miesta narodenia študenta, tak je to označené v poznámkach.
- Údaj o národnosti, resp. pôvode poslucháča, vo forme, ako to bolo v prameni.
- Vek, dátum narodenia študenta, podľa možnosti na deň presne.
- Označenie povolania rodiča, resp. poručníka, alebo označenie ich spoločenského postavenia v pôvodnom jazyku.
- Vierovyznanie, keď bolo zapísané.
- Deň zápisu, podľa možnosti na deň presne. Kde to nebolo možné, bol označený prvý navštevovaný semester. Viacnásobný zápis v jednej inštitúcii bol zaznamenaný v poznámke.

- Označenie dátumu odchodu z univerzity, podľa možnosti na deň presne, kde to nebolo možné, je označený posledný navštevovaný semester.
- Označenie fakulty, na ktorú sa študent zapísal.
- V prípade akademického gymnázia označenie triedy, do ktorej sa študent zapísal.
- Označenie miesta skorších stredoškolských štúdií domácich, resp. zahraničných.
- Označenie miesta skorších či neskorších zahraničných univerzitných štúdií.
- Na univerzite získaná vedecká hodnosť. Dátum získania danej hodnosti.
- Označenie prameňov.

Z 15 vymenovaných údajov sa v databáze nachádza iba toľko, koľko bolo možné z prameňov jednoznačne zistiť. Všetci študenti, figurujúci v databáze, dostali poradové číslo, ktoré sa neskôr používa aj v registroch. V mennom registri je uvedené poradové číslo daného študenta, ktorého je potom možné vyhľadať v samotnej databáze na základe tohto poradového čísla. Keďže niekoľko študentov sa zapísalo na viaceré školy, môže byť pri niektorých

menách uvedených viac poradových čísel. O územnom rozložení študentov informuje register miesta narodenia, ktorý geografické názvy uvádza v ukrajinskom a v maďarskom jazyku. V prípade, že sa maďarské pomenovanie nedalo jednoznačne zistiť, v registri figuruje pri mieste narodenia otáznik. Miestne názvy, ktoré boli uvedené v rôznych variáciách, ale mali zhodný význam, boli zjednotené. Pokiaľ však bol miestny názov v rámci jednej župy uvedený v dvoch formách, tak sú obe verzie uvedené v registri pri maďarskej forme názvu.

Predkladaná monografia je venovaná peregrinácii študentov zo Zakarpatskej oblasti na rôzne európske univerzity a vysoké školy v rokoch 1407 až 1919. Jedná sa o vôbec prvé vedecké spracovanie zakarpatskej peregrinácie. Najhodnotnejšou časťou monografie je samotná databáza zakarpatských peregrinov, ktorá vďaka množstvu informácií môže tvoriť východisko pre ďalšie vedecké bádanie, popritom však práca prináša aj analýzu databázy s mnohými dôležitými zisteniami, čo môže pomôcť lepšie spoznať kultúrnu históriu Zakarpatskej oblasti.

Tibor Dohnanec

Autori čísla:

PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD.

Mgr. Tibor Dohnanec

doc. PhDr. Libuša Franková, CSc.

Mgr. Hajnalka Horváth, PhD.

Prof. PhDr. Peter Kónya, PhD.

doc. Олег Борисович Пичков, CSc.

Recenzenti čísla:

doc. Mgr. Ján Adam, PhD.

doc. PhDr. Miloslava Bodnárová, CSc.

PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD.

PhDr. Ján Džujko, PhD.

doc. PhDr. Ľubica Harbuľová, CSc.

doc. PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD.

prof. PhDr. Peter Kónya, PhD.

Informácia pre autorov

AHP uverejňuje príspevky z histórie a príbuzných vedných odborov. Sústreďuje sa najmä na publikovanie najnovších výsledkov vedeckého výskumu bádateľov zo Slovenska i zo zahraničia. AHP uverejňuje príspevky v slovenskom, českom alebo niektorom svetovom jazyku.

AHP uverejňuje najmä vedecké štúdie a odborné články, ďalej polemiky, materiály, dokumenty, recenzie, anotácie, glosy z histórie a príbuzných vedných odborov a správy, týkajúce sa vedeckého a spoločenského života.

AHP vychádza dvakrát ročne. Uzávierka prvého čísla je vždy k 15. marcu a druhého

čísla vždy k 15. septembru príslušného kalendárneho roka.

Vedecké štúdie a odborné články posudzujú dvaja nezávislí recenzenti, ktorých určí redakčná rada a ktorých posudok je podkladom pre rozhodovanie redakčnej rady o zaradení príspevku do AHP. O zaradení ostatných príspevkov rozhoduje redakčná rada na návrh predsedu redakčnej rady.

Za obsah jednotlivých príspevkov zodpovedajú ich autori. AHP uverejňuje aj príspevky a názory, ktoré nemusia byť v súlade s mienkou všetkých členov redakčnej rady. Nevyžiadané príspevky nevraciam.

Prosíme autorov, aby dodržiavali nasledovné spôsoby popisu dokumentov:

1. Knihy / Monografie. Prvky popisu:

Autor. *Názov* : *podnázov (nepovinný)*. Poradie vydania. Miesto vydania : Vydavateľ, rok vydania. Rozsah strán.

Ak sú traja autori oddeľujú sa pomlčkou. Ak je viac autorov ako traja uvedie sa prvý autor a skratka a kol. alebo et al. ak je to zahraničné dielo. Prvé vydanie sa v citačnom popise nemusí uvádzať.

Príklad:

TIMKO, J. – SIEKEL, P. – TURŇA, J. *História nášho rodu*. Bratislava : Veda, 2004. 104 s.

2. Článok v časopise Prvky popisu:

Autor. *Názov*. In *Názov zdrojového dokumentu (noviny, časopisy)*. ISSN, rok, ročník, číslo zväzku, Rozsah strán (strana od – do).

Príklad:

STEINEROVÁ, J. Princípy formovania vzdelania v informačnej vede. In *Pedagogická revue*. ISSN 1335-1982, 2000, roč. 2, č. 3, s. 8 – 16.

3. Článok zo zborníka a monografie. Prvky popisu:

Autor. *Názov článku*. In *Názov zborníka*. Zostavovateľ. Miesto vydania : Vydavateľ, rok vydania, Rozsah strán (strana od – do).

Príklad:

ZEMÁNEK, P. The machines for "green works" in vineyards and their economical evaluation. In *9th International Conference : proceedings. Vol. 2. Fruit Growing and vi-*

ticulture. Pavel Zedníček. Lednice : Mendel University of Agriculture and Forestry, 2001, p. 262 – 268.

4. Elektronické dokumenty – monografie.

Prvky popisu: Autor. *Názov* [Druh nosiča]. Vydanie. Miesto vydania : Vydavateľ, dátum vydania. Dátum aktualizácie. [Dátum citovania]. Dostupnosť a prístup.

Príklad:

SPEIGHT, J. G. *Lange's Handbook of Chemistry* [online]. London : McGraw-Hill, 2005. 1572 p. [cit. 2009.06.10.] Dostupné na internete:

<http://www.knovel.com/web/portal/basic_search/display?_EXT_

5. Príklad na heslo zo slovníka (Encyklopédie)

Slovenský biografický slovník. II. zväzok E-J. Zodp. red. Š. Valentovič. Martin : Matica slovenská, 1987. Heslo Krajňák Michal, s. 228 – 229.

6. Odkaz na archívny dokument. Prvky popisu:

Archív (zaužívaná skratka), názov fondu, signatúra (príp. inventárne číslo, krabica, č. mikrofilmu a pod.), špecifikácia dokumentu

Príklad:

SNA Bratislava, Národný súd, II. A 880-881, osobný spis G. Fritza. BArch Berlin, R 70 Slowakei / 216, správa z 15. decembra 1940. AACass Košice, Apoštolská administratúra Prešov, č. 3406/1939, list K. Körper Čárskemu z 29. 9. 1939.

ANNALES HISTORICI PRESOVIENSES

č. 1/2014, roč. 14

Jazyková úprava
autori, Mgr. Lucia Šteflová

Anglické abstrakty
autori a Ústav jazykových kompetencií CCKV, Prešovská univerzita v Prešove

Zodpovedný redaktor
PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD.

Pre
Inštitút histórie na Filozofickej fakulte
Prešovskej univerzity v Prešove
a
Centrum excelentnosti sociohistorického a kultúrohistorického výskumu
Prešovskej univerzity v Prešove

Vydalo
Vydavateľstvo Prešovskej univerzity
v roku 2014

Technický redaktor
Marek Sedlák

ISSN 1336-7528
Evidenčné č. MK SR: EV 4274/11